

นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการตอรองนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรม
ของข้าราชการสำนักการสังคีต

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

How Thai classical dance and music make Thai nation: Thainess and cultural policies
from the perspective of civil servants in the Office of Performing Arts, Ministry of
Culture

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Public Administration in Public Administration

Department of Public Administration

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อสารนิพนธ์

นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการต่อรอง
นิยมความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของข้าราชการ
สำนักการสังคีต

โดย

น.ส.ปิยาภา สังข์ทับทิมสังข์

สาขาวิชา

รัฐประศาสนศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

ดร.วงอร พัวพันสวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ดร.วงอร พัวพันสวัสดิ์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช สังข์มณี)

..... กรรมการ

(ดร.ศิริมา ทองสว่าง)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ปิยาภา สังขทัพบทิมสังข : นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการต่อรองนิยามความเป็นไทย และนโยบายวัฒนธรรมของข้าราชการสำนักการสังคีต. (How Thai classical dance and music make Thai nation: Thainess and cultural policies from the perspective of civil servants in the Office of Performing Arts, Ministry of Culture) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ดร.วงอร พัวพันสวัสดิ์

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการตอบคำถามที่ว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตมีกระบวนการยอมรับและต่อรองกับนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของรัฐอย่างไร มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษานโยบายวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นไทยของรัฐผ่านสำนักการสังคีต (2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิยามความเป็นไทยของรัฐกับอัตลักษณ์องค์กรของสำนักการสังคีตและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลของข้าราชการสำนักการสังคีต (3) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทำงาน การเข้าใจตัวตน และแรงจูงใจของข้าราชการสำนักการสังคีต ในแง่ของการยินยอมและการต่อรองนิยามความเป็นไทยของรัฐ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับข้าราชการสำนักการสังคีต กรมศิลปากร ตั้งแต่ระดับปฏิบัติงานไปจนถึงระดับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 19 ราย ด้วยวิธีการวิเคราะห์สาระสำคัญ (thematic analysis) โดยใช้แนวคิดทฤษฎีอำนาจนำ ชีวอำนาจ (bio-power) วาทกรรมและการต่อรองอัตลักษณ์ จากการศึกษาพบว่า

1. ข้าราชการสำนักการสังคีตได้รับการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐผ่านกระบวนการสร้างตัวตนด้วยกลไกต่างๆ ทั้งด้านวิชาชีพที่ฝึกฝนมา และด้านวัฒนธรรมองค์กร ซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้ข้าราชการยอมรับอำนาจนำภายใต้วาทกรรม “ไทยจารีต” อย่างแนบเนียน เพื่อมุ่งควบคุมร่างกายและความคิด

2. แม้ว่าจะมีการควบคุมร่างกาย จิตสำนึก และพฤติกรรมให้ยอมรับการผลิตซ้ำนิยามความเป็นไทยของรัฐ แต่ด้วยเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมต่างๆ และบริบททางสังคมที่ได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบกับความมุ่งหวังที่จะปฏิบัติงานตามนโยบายวัฒนธรรมได้อย่างราบรื่น ทำให้เกิดการต่อรองจนบางสิ่งได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการต่อรองกับอำนาจนำหรือวาทกรรม “ไทยจารีต” ในที่นี้มี 2 มิติ มิติแรก คือ การต่อรองในมิติรูปแบบการแสดง เช่น การปรับเปลี่ยนรูปแบบของฉาก เครื่องแต่งกาย บทการแสดง เป็นต้น ให้ก้าวทันกับยุคสมัยแต่ยังคงสืบทอดนิยามความเป็น “ไทยจารีต” ของรัฐพร้อมทั้งอัตลักษณ์ขององค์กร ในขณะที่ “แก่นแท้” ของการแสดงนาฏดุริยางคศิลป์เชิงอนุรักษ์ยังคงอยู่ และมิติที่สอง คือ การต่อรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบายและองค์กร เช่น เรื่องอัตรากำลังคน งบประมาณ และสวัสดิการ เป็นต้น ซึ่งแม้จะไม่ได้มีการผลักดันหรือส่งเสียงในองค์กรแต่ก็มีเมสเสจที่ผู้นำองค์กรน่าจะนำไปปรับใช้ต่อไป

สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6180972924 : MAJOR PUBLIC ADMINISTRATION

KEYWORD: The Office of Performing Arts Hegemony Thainess Culture policies
Organizational Identity

Piyapa Sangkatabtimsang : How Thai classical dance and music make Thai nation:
Thainess and cultural policies from the perspective of civil servants in the Office of
Performing Arts, Ministry of Culture. Advisor: Vong-on Phuaphansawat, Ph.D.

This dissertation discusses the acceptance and negotiation process on the definition of Thainess and cultural policies from the perspective of the civil servants in the Office of Performing Arts (OPA), the Fine Arts Department, whose career focuses on Thai classical dance and music. The research aims to answer what process the OPA officials go through to accept or negotiate the definition of “Thainess”, assigned to them by the Thai government. This study uses qualitative research methodology, a semi-structured in-depth interviews with 19 OPA civil servants from practitioner level to advisory level. The results show that

1. The civil servants in the Office of Performing Arts have cultivated the government definition of Thainess through the process of personal identity creation in their career training and organizational culture. It is an important factor which convinces the civil servants to accept the hegemony hidden in the form of “Thai-Tradition” discourse. The goal is to control the civil servants mentally and physically through musical and dance practices.

2. While they are concentrating on enhancing the conventional “Thainess”, they cannot disregard the new social context such as globalization which leads to negotiations that create certain changes in the OPA. Such negotiation with Hegemony or “Thai-Tradition” discourse can be divided into 2 dimensions. The first one is to present negotiation in the shows such as modifying the scenes, costumes and dialogues in order to keep up with the modern world; while still maintaining the “Essence” of the conservative dramatic and musical show. The second one is the negotiation in terms of organization policies such as manpower, budget and welfare, in which the OPA officials request for more support.

Field of Study: Public Administration Student's Signature

Academic Year: 2019 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากหลายท่าน ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.วอกร พัวพันสวัสดิ์ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา รวมทั้งให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้ศึกษาเปิดมุมมองวิธีคิดใหม่ๆ ในประเด็นต่างๆ และตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่อง จนทำให้สารนิพนธ์สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ ที่ให้เกียรติ เป็นประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช สังขมณี และอาจารย์ ดร.ศิริมา ทองสว่าง ที่ให้เกียรติเป็นกรรมการสอบ และได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ในการเพิ่มเติมให้สารนิพนธ์มีความสมบูรณ์ขึ้น และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ศึกษาตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์วรรณพินีสุขสม ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์จนทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจบทบาทของสำนักงานการสังคิตมากขึ้น ขอกราบขอบพระคุณผู้อำนวยการเอก อางม้งกร และผู้อำนวยการลลิต อิศรางกูร ณ อยุธยา ที่กรุณาอนุญาต ให้ศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับสำนักงานการสังคิต รวมทั้งขอขอบพระคุณคุณครู และพี่ๆ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ทุกท่านที่กรุณาตอบคำถามสัมภาษณ์ที่ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจวิถีชีวิตของข้าราชการศิลป์มากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยเป็นอย่างมาก

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ สายจำปา ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลความรู้ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาเสมอมา ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์นุชธิดา ราศรีวิสุทธิ ที่คอยสอบถาม ความก้าวหน้าและให้กำลังใจตลอดระยะเวลาของการจัดทำสารนิพนธ์

ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อนๆ ในกลุ่มทุกคน รวมถึงเพื่อนๆ ในรุ่น รม.ม.49 ที่ให้คำแนะนำและให้กำลังใจ ผู้ศึกษานับตั้งแต่วันที่ได้เข้ามารับการศึกษ จนถึงช่วงเวลาของการจัดทำสารนิพนธ์ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ ห้องภาคที่คอยประสานงานและอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ขอบคุณน้ำชา อ้อย พี่ไธต พี่นัท พี่แอม แอร์ พี่ฟ้า น้องพิมพ์สิริ ที่คอยให้กำลังใจและให้การสนับสนุน ในทุกๆ ด้านอย่างไร้ขอบเขตเสมอมา

และท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณปะป๊า หม่าม้า ที่ให้การสนับสนุนในทุกย่างก้าวของชีวิต และให้กำลังใจผู้ศึกษาตลอดระยะเวลาของการศึกษา

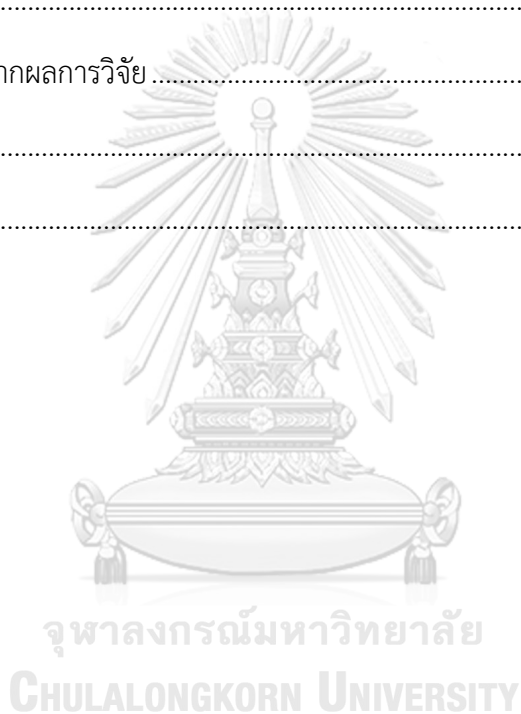
หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สารนิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์และสามารถเป็นวิทยาทานให้แก่ ผู้ที่สนใจต่อไป...

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
สารบัญตาราง.....ฅ	ฅ
สารบัญภาพ.....ญ	ญ
บทที่ 1 บทนำ..... 1	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา..... 1	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา..... 3	3
1.3 คำถามการวิจัย..... 3	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา..... 3	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา..... 4	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 5	5
2.1 แนวคิดทฤษฎีเรื่องอำนาจนำ..... 5	5
2.2 กลไกทางอำนาจตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์..... 7	7
2.3 อัตลักษณ์จากอำนาจาทกรรม..... 13	13
2.4 นิยามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรม..... 14	14
2.5 พัฒนาการของสำนักการสังคีตในการรักษาความเป็นไทยและขับเคลื่อนนโยบายวัฒนธรรม..... 18	18
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 21	21
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย..... 23	23
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง..... 23	23

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	24
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	24
3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล	24
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	26
4.1 อำนาจนำและการยินยอม.....	28
4.1.1 กระบวนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ความเป็นไทยในตัวข้าราชการ	28
4.1.1.1 นโยบายวัฒนธรรมของรัฐสู่บทบาทหน้าที่ขององค์กร.....	28
4.1.1.2 การฝึกซ้อมการแสดง	30
4.1.1.3 วัฒนธรรมองค์กร	32
4.1.1.4 การสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ข้าราชการ	35
4.1.1.5 การสร้างจารีตผ่านพิธีกรรมสำคัญ.....	38
4.1.2 การจัดการกับผู้ไม่รักษาความเป็นไทย.....	40
4.1.3 อัตลักษณ์ร่วมของข้าราชการสำนักการสังคีต.....	43
4.2 การต่อรองในมิติรูปแบบการแสดง	47
4.2.1 การยอมรับความหลากหลาย เปลี่ยนผ่านตามสมัย เข้าใจถึงแก่นอนุรักษ์.....	47
4.2.1.1 ฉาก.....	48
4.2.1.2 เครื่องแต่งกาย.....	50
4.2.1.3 การปรับบทบาทการแสดงให้เข้ากับยุคสมัยบนวิถีขนบเดิม	51
4.2.1.4 นาฏศิลป์สร้างสรรค์...เวทีภายในพื้นที่แห่งการต่อรอง.....	52
4.2.2 เมื่อต้องบริหารช่วงเวลาการแสดงกับวิถีชีวิตที่รีบเร่ง	55
4.2.3 เมื่อการเดินทางไปเผยแพร่การแสดงที่ต่างประเทศมีข้อจำกัด	56
4.3 การต่อรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบายและองค์กร.....	60
4.3.1 การต่อรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบาย	60
4.3.1.1 เมื่อภารกิจไม่สอดคล้องกับ “เวลาในการฝึกซ้อม”	60

4.3.1.2 เมื่อภารกิจไม่สอดคล้องกับ “อัตรากำลังคน”	62
4.3.1.3 เมื่อภารกิจไม่สอดคล้องกับ “งบประมาณ” ที่ได้รับ.....	64
4.3.2 การต่อรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับองค์กร	67
4.3.2.1 เมื่อต้องการ “สวัสดิการเพิ่มเติม”	67
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	70
5.1 สรุปผลการศึกษา	70
5.2 ข้อจำกัด	73
5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย	74
บรรณานุกรม	75
ประวัติผู้เขียน	77

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 เพศ อายุงานที่ สำนักการสังคีตของกลุ่มตัวอย่าง	25

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด	หน้า 22
---------------------------	------------

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปวัฒนธรรมไทยทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์แต่โบราณ ไม่ว่าจะเป็นโขน ละคร การฟ้อนรำต่างๆ และดนตรีไทย ล้วนเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทย ที่รักชาติ มีความเชื่อในศาสนา และเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งนาฏดุริยางคศิลป์ดังกล่าว อยู่ในสังกัด “กรมมหรสพ” ภายใต้การดูแลของสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากก่อนประเทศไทย จะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ.2475 ได้ปกครองด้วยระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นดั่งสมมติเทพ ทำให้งานทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ดูแลเป็นสำคัญ เพราะถือเป็นเครื่องเฉลิมพระราชมหาราชอิสริยยศอย่างหนึ่ง โดยใช้สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในงานพระราชพิธี รัฐพิธี และในงานต้อนรับอาคันตุกะด้วย (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547: 315-316)

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ได้ถือกำเนิดขึ้นภายหลังประเทศไทยเปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 ซึ่งรัฐบาลได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในศาสตร์ทางด้าน นาฏดุริยางคศิลป์ โดยได้จัดตั้ง “แผนกละครและสังคีต” กองศิลปวิทยาการ กรมศิลปากร แทน กรมมหรสพที่ถูกยุบไป เพื่อค้นคว้าและหาทางบำรุงความรู้ในศิลปะทางละครและสังคีต (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547: 330-331) และได้เปลี่ยนมาสู่ “กองดุริยางคศิลป์ - กองการสังคีต เมื่อสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2481-2487) ซึ่งในสมัยดังกล่าว ได้มีการปฏิวัติทางวัฒนธรรม และได้ใช้ “ลัทธิชาตินิยม” ในการปกครอง เพื่อสร้างชาติไทยให้เป็น มหาอำนาจ โดยได้ออกพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พ.ศ. 2485 (พ.ร.ฎ.กำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร, 2485) เพื่อออกข้อบังคับ จำนวน 14 มาตรา ในการกำหนดรูปแบบของการแสดงที่สามารถแสดงได้ โดยได้มอบหมายให้ หลวงวิจิตรวาทการในฐานะอธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้ปลุกต้นรักชาติขึ้นผ่านการสร้างบทละคร ประวัติศาสตร์ที่มีตัวละคร บทละคร โครงเรื่องและฉากปลุกใจ เพื่อให้ศิลปินถ่ายทอดการแสดง ให้ประชาชนรู้สึกสนุกสนาน สะท้อนใจไปพร้อมกับการซึมซับในความรักชาติ รักความเป็นไทยด้วย และในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ ทำให้สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ได้แบ่งภารกิจ ระหว่าง “สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์” และ “สำนักการสังคีต” ออกจากกัน

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ถือเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทหน้าที่ ในการอนุรักษ์ สืบทอด ศิลปวัฒนธรรมของชาติทางด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์

ในงานพระราชพิธีรัฐพิธี ตามจารีตประเพณีต่างๆ พร้อมทั้งเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ศิลปวัฒนธรรม ทางด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ของชาติ ทั้งยังเผยแพร่ให้ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศด้วย อันเป็นไปตามวิสัยทัศน์และพันธกิจของหน่วยงาน คือ “อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย” เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นสมบัติของชาติที่มีจารีตแบบแผนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชาติไทยในการเป็นศูนย์รวมของการสร้างความสามัคคี ความรักชาติ และความมั่นคงของประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง

แม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยจะเปลี่ยนรัฐบาลมาหลายยุคสมัย แต่ทิศทางนโยบาย ทางด้านวัฒนธรรมในการบริหารประเทศยังคงมีเป้าหมายเดียวกันในทุกรัฐบาล เพื่อเป็นการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ สร้างความมั่นคงทางการเมืองให้รัฐบาล พร้อมทั้งเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ของประเทศไทยสู่สายตาประชาคมโลก เป็นเหตุให้สำนักงานการสังคีดวางนโยบายในการดำเนินงาน ที่มีทิศทางสอดคล้องต่อเนื่องกันในทุกยุคสมัยของรัฐบาล คือ การสนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งอนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของชาติบนพื้นฐานของความหลากหลายให้คงอยู่อย่างมั่นคง ทำให้คนไทยมีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม เพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559:1-7) ซึ่งจากนโยบายวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้สำนักงานการสังคีดต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการผลิตข้าราชการ ที่ตอบสนองต่อนโยบายความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรมด้วย

กระบวนการในการสร้างตัวตนให้ข้าราชการยอมรับในความเป็นไทยและอัตลักษณ์ ขององค์กรของสำนักงานการสังคีดเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะทำให้ข้าราชการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร จนบรรลุเป้าหมายของนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งนิยามความเป็นไทย ของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรมีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกันในการสร้างตัวตน ของข้าราชการสำนักงานการสังคีด ทำให้ข้าราชการสามารถเป็นผู้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ ที่รวมศาสตร์และศิลป์หลายแขนง และมีแบบแผนเฉพาะตัวทั้งในเรื่องของบทละคร ลักษณะบทโขน เครื่องแต่งกาย ผู้แสดง วงดนตรีและเพลงประกอบการแสดง เป็นต้น จนเป็นการกระตุ้นให้ผู้ชม รู้สึกรักชาติและเห็นคุณค่าในมรดกวัฒนธรรมของชาติที่สำคัญด้วย

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป โดยสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่ ยุคโลกาภิวัตน์ มีเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม ทำให้ข้าราชการ สำนักงานการสังคีดเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารได้อย่างง่ายและรวดเร็วขึ้น ซึ่งกระบวนการสร้างตัวตน ให้ข้าราชการสำนักงานการสังคีดยอมรับความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของรัฐ ยังคงมีประสิทธิภาพดั้งเดิมหรือไม่ และข้าราชการสำนักงานการสังคีดได้มีการต่อยอดกับสิ่งที่ได้รับ

การปลูกฝังอย่างไร ซึ่งจากประเด็นดังกล่าวจึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ศึกษามุ่งหวังจะศึกษาเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการต่อรองนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของข้าราชการสำนักการสังคีต”

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษานโยบายวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นไทยของรัฐผ่านสำนักการสังคีต
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิยามความเป็นไทยของรัฐกับอัตลักษณ์องค์กรของสำนักการสังคีตและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลของข้าราชการสำนักการสังคีต
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทำงาน การเข้าใจตัวตน และแรงจูงใจของข้าราชการสำนักการสังคีต ในแง่ของการยอมรับ และต่อรอง นิยามความเป็นไทย และนโยบายวัฒนธรรมของรัฐ

1.3 คำถามการวิจัย

ข้าราชการสำนักการสังคีตมีกระบวนการยอมรับและต่อรองกับนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของรัฐอย่างไร

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษากระบวนการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นไทยของรัฐผ่านข้าราชการสำนักการสังคีต ในแง่ของการยอมรับและการต่อรอง โดยนำแนวคิดและทฤษฎีอำนาจนำ ชีวอำนาจ วาทกรรม และ การต่อรองอัตลักษณ์ มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป

2. ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากข้าราชการสำนักการสังคีต กรมศิลปากร ตั้งแต่ ระดับปฏิบัติงานไปจนถึงระดับผู้ทรงคุณวุฒิ โดยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 19 ราย

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาในครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัว โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมีนาคม - เมษายน 2563

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. สามารถทราบถึงเบื้องหลัง เทคนิค กลไกกระบวนการต่างๆ ในการสร้างตัวตนให้ข้าราชการสำนักการสังคีต
2. สามารถทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิยามความเป็นไทยของรัฐกับอัตลักษณ์องค์กรของสำนักการสังคีตและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลของข้าราชการสำนักการสังคีต
3. สามารถนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการทบทวนการสร้างตัวตนให้ข้าราชการสำนักการสังคีต เพื่อให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ทั้งยังสามารถสะท้อนความต้องการของข้าราชการสำนักการสังคีตในการนำนโยบายวัฒนธรรมไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการต่อรองนิยามความเป็นไทย และนโยบายวัฒนธรรมของข้าราชการสำนักการสังคีต ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลงานวิจัย บทความทางวิชาการ พร้อมทั้งแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางตามกรอบการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเรื่องอำนาจนำ
2. กลไกทางอำนาจตามแนวคิดของมิเชล พูโกต์
3. อัตลักษณ์จากอำนาจวาจากรรม
4. นิยามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรม
5. พัฒนาการของสำนักการสังคีตในการรักษาความเป็นไทยและขับเคลื่อนนโยบายวัฒนธรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเรื่องอำนาจนำ

แนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ

อำนาจนำ (Hegemony) หมายถึง การที่ชนชั้นบางชนชั้นหรือกลุ่มคนบางกลุ่ม แสดงตัวเป็นผู้มีความสามารถสูงสุดในการพยายามตอบสนองผลประโยชน์ จึงสร้างอำนาจ พร้อมทั้งรักษาสถานภาพการครอบงำเหนือกลุ่มอื่นๆ ซึ่งไม่ได้ครอบงำมวลชนด้วยการควบคุม แต่เลือกที่จะชี้นำมวลชนผ่านผู้นำทางภูมิปัญญาและจริยธรรม (Storey, John, 1993: 19)

วัชรพล พุทธรักษา ได้อธิบายว่า อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงอุดมการณ์ โดยใช้ “อำนาจนำ” (Hegemony) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของอำนาจ แต่มีกลไกที่แนบเนียนกว่าการใช้อำนาจตามกฎหมาย ซึ่งหากชนชั้นใดสามารถครอบงำหรือมีอิทธิพลเหนือประชาสังคม ได้แก่ สื่อมวลชน สถานศึกษา ศาสนา ถือได้ว่า มี “อำนาจนำ” และสามารถครองความเป็นใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 111-121) เพราะ ได้สร้างการยอมรับของชนชั้นปกครองผ่านความร่วมมือกันระหว่างผู้นำทางการเมือง ปัญญาชน และผู้นำทางศีลธรรมจนเกิดเป็นการยอมรับจากสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคม เป็นเหตุให้กรัมสกีให้ความสำคัญกับประชาสังคมมาก เนื่องจากมองว่า ประชาสังคมเป็นแหล่งให้กำเนิดอุดมการณ์จิตสำนึกแก่มวลชน ซึ่งต่างกับสังคมนิยมทางการเมืองที่เป็นแหล่งอำนาจผูกขาดของรัฐ โดยใช้กลไกของรัฐเป็นแหล่งเครื่องมือค้ำจุนอำนาจของชนชั้นตนไว้ พร้อมทั้งมุ่งครอบงำมวลชนด้วยการกดขี่ ทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง

“การครองอำนาจนำ” (Hegemony) ของชนชั้นปกครองในสังคมต้องดำเนินการผ่านประชาสังคม เนื่องจากประชาสังคมเป็นแหล่งที่ชนชั้นปกครองพยายามช่วงชิงชัยชนะของการเป็นผู้นำด้านจริยธรรม วัฒนธรรมและปัญญาของสังคม โดยแสวงหาการยินยอมจากชนชั้นรองอื่นๆ เป็นแหล่งที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่อุดมการณ์ของชนชั้นปกครอง ตลอดจนเป็นฐานทางจริยธรรมของรัฐ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2524: 73) ชนชั้นปกครองจึงจำเป็นต้องดำเนินยุทธศาสตร์ดึงชนชั้นรองมาเป็นกลุ่มของตน และให้ประชาสังคมช่วยเป็นสื่อกลางในการแสวงหาการยินยอมจากชนชั้นรองอื่นๆ เพื่อให้ชนชั้นหลักหรือชนชั้นที่มุ่งครองความเป็นใหญ่สามารถดำเนินการเผยแพร่อุดมการณ์ของตน เช่น การสร้างอุดมการณ์ของชาติผ่านการกระตุ้นให้คำอธิบายเหตุผลของอุดมการณ์ได้อย่างกว้างขวางจนเป็นที่ยอมรับของฝ่ายที่ประสงค์จะตั้งมาเป็นพวกตน ซึ่ง Gwyn A. Williams ได้เสนอไว้ว่า “การครองอำนาจนำเป็นสภาวะทางสังคม และการเมือง โดยได้ครอบงำวิถีชีวิตให้ผสานเป็นหนึ่งเดียวกันไปกับความคิดเรื่องความเป็นจริง ผ่านทางศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา รสนิยม รวมถึงหลักการทางการเมืองของความสัมพันธ์ทางสังคมทุกระดับ” (Gwyn A. Williams, 1960: 587)

การที่ชนชั้นปกครองสามารถ “ครองอำนาจนำ” (Hegemony) ในแง่มุมวัฒนธรรมในสังคมได้ จะสามารถลดภาวะการต่อต้านได้เช่นกัน โดยกรัมชี้มองว่า การต่อสู้ทางอุดมการณ์เป็นเรื่องของการสร้างและแสวงหาความยินยอมพร้อมใจเป็นหลักผ่านกระบวนการขึ้นาคูณค่าทางศีลธรรม สติปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อแทรกซึมในระดับชีวิตประจำวัน สำคัญสำนึก ให้กับชนชั้นใต้การปกครองผ่านประชาสังคม ซึ่งผู้ชนะจะเป็นผู้ที่สามารถชนะทางความคิดและจิตใจจนสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ถือเป็น การต่อสู้ด้านคุณค่าและความหมายอันเป็นการได้มาซึ่งชัยชนะอย่างสมบูรณ์ โดยกรัมชี้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ที่วางอยู่บนฐานความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจที่สลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การครองอำนาจนำยังรวมไปถึงการได้รับการยินยอมจากกลุ่มทางสังคมต่างๆ ให้ครอบงำกลุ่มผู้อยู่ใต้การปกครอง โดยทำให้เป็นปัญญาชนผู้เชื่อฟังและตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครอง เพื่อนำแนวคิด มุมมองที่ชนชั้นปกครองพยายามปลูกฝังผ่านประชาสังคมมาเป็นของตนอย่างไม่มีข้อโต้แย้งใดๆ

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ ทำให้เข้าใจได้ว่า รัฐบาลสามารถคงความเป็นเจ้าอุดมการณ์ “ความเป็นไทย” โดยได้ฝัง “นิยามความเป็นไทย” ไว้ใน “นโยบายวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นเครื่องมือของรัฐ โดยมีสำนักงานการสังคีตซึ่งเป็นเครือข่ายของรัฐ (ประชาสังคม) ที่คอยมุ่งส่งเสริมสนับสนุนอำนาจนำ โดยพยายามปลูกฝังนิยามความเป็นไทยให้กับข้าราชการสำนักงานการสังคีต เพื่อให้ยินยอมพร้อมใจยอมรับกับนิยามความเป็นไทยของรัฐ

แนวคิดเรื่องปัญญาชน

กริมซี ได้แบ่งปัญญาชนออกเป็น 3 ประเภท (Storey, John, 1997: 125) ดังนี้

1. กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า (Progressive Intellectual) เป็นกลุ่มที่ยอมรับอุดมการณ์ใหม่ โดยได้เปลี่ยนแปลงความคิดไปสู่อุดมการณ์ใหม่อย่างชัดเจน
2. กลุ่มปัญญาชนอนุรักษ์นิยม (Traditional/ Conservative Intellectual) เป็นกลุ่มต่อต้านอุดมการณ์ โดยพยายามรักษาความคิดดั้งเดิมให้คงไว้
3. กลุ่มปัญญาชนแบบผสมผสาน (Organic Intellectual) เป็นกลุ่มที่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดแบบค่อยเป็นค่อยไปในรูปแบบ “คลื่นใต้น้ำ”

นอกจากนี้ กริมซี ยังมองว่า ปัญญาชนมีบทบาทเป็นเครื่องจักรในการขับเคลื่อนการสถาปนาอำนาจนำ เนื่องจากปัญญาชนมีหน้าที่ในการรักษาการครองอำนาจนำของชนชั้นของตนเหนือสังคม ด้วยการสร้างความชอบธรรมให้กับอุดมการณ์ที่ตนมีบทบาทเป็นผู้กระทำ เพื่อสร้างความเหนือกว่าในการควบคุม และสร้างการยอมรับจากสังคม โดยปัญญาชน ได้แก่ ครู อาจารย์ ข้าราชการ ฯลฯ ล้วนเป็นผู้มีบทบาทในเชิงการจัดอุดมการณ์ วัฒนธรรมในสังคมผ่านการผลิตสร้าง “องค์ความรู้” และปลูกฝังชุดของความรู้ดังกล่าวให้กับผู้อื่น ทำให้สามารถโน้มน้าวมวลชนส่วนใหญ่มาเป็นฝ่ายชนชั้นปกครองได้ โดยอาศัยกลไกต่างๆ ที่จำเป็นต่อการครองอำนาจนำที่มีอยู่ในประชาสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สื่อสารมวลชน หนังสือพิมพ์ พรรคการเมืองต่างๆ สหภาพแรงงาน สมาคมต่างๆ องค์กรศาสนา เป็นต้น

หากกลุ่มปัญญาชนไม่ให้การสนับสนุนชนชั้นปกครอง จะทำให้ชนชั้นปกครองไม่สามารถครองอำนาจนำได้ เพราะได้สูญเสียการยินยอม และยังทำให้ชนชั้นปกครองดังกล่าวกลายเป็นชนชั้นที่ครอบงำ ต้องใช้อำนาจกำลัง เพื่อกดขี่ให้เกิดการยอมรับแทน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ปัญญาชนในงานวิจัยชิ้นนี้ หมายถึง ข้าราชการสำนักการสังคีต กรมศิลปากร เนื่องจากเป็นผู้นำนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลมาปฏิบัติงานตามภารกิจต่างๆ ของสำนักการสังคีต ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวกลางสำคัญในการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยจากรัฐบาลไปสู่ประชาชน

2.2 กลไกทางอำนาจตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์

มิเชล ฟูโกต์ เป็นหนึ่งในนักคิดยุคหลังสมัยใหม่ที่ทำให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านการศึกษาเรื่องของ “อำนาจ” (Foucault, 1986) โดยมองว่า เป็นการยากที่จะหาคำตอบว่า “อำนาจคืออะไร” ได้อย่างครอบคลุมและสมบูรณ์ เนื่องจากการตัดทอนหรือละเอียดที่จะไม่พูดส่วนใดส่วนหนึ่งของอำนาจอาจเป็นสิ่งที่ทำให้อำนาจเปลี่ยนไปจากสิ่งที่เป็นอยู่ได้ (Foucault, 1980: 198-199) แต่ฟูโกต์กลับมองว่า การศึกษาปฏิบัติการของอำนาจจะทำให้สามารถ

เข้าใจการศึกษาของอำนาจได้อย่างถ่องแท้ (Foucault, 1986: 216-219) โดยได้วิเคราะห์ปฏิบัติการของอำนาจผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แทรกซึมโยงใยและเลื่อนผ่านในทุกความสัมพันธ์ของสังคม ตั้งแต่ระดับรัฐบาลไปสู่ระดับโรงเรียน สะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ได้แผ่ขยายกระจัดกระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของสังคมได้เป็นอย่างดี รวมถึงอำนาจซึ่งเป็นอนุภาคเล็กๆ ยังสามารถแผ่ขยายครอบคลุมไปจนถึงร่างกายของมนุษย์ที่เป็นส่วนย่อยที่สุดของสังคมได้ (Foucault, 1986:93) เป็นเหตุให้บุคคลที่เป็นตัวขับเคลื่อนอำนาจต้องอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจด้วย ซึ่งอำนาจได้เคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้ไม่มีใครสามารถยึดครองอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จ (Foucault, 1986:98)

ตามแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ได้มองลักษณะที่สำคัญของอำนาจ คือ (Foucault, 1986: 93-96)

1. ไม่มีผู้ใดสามารถมองเห็นอำนาจได้ ซึ่งการเกิดขึ้นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจล้วนต้องมีเป้าหมายและจุดมุ่งหมาย และเมื่ออำนาจสามารถปกปิดกลไกของตนเองได้เป็นอย่างดี ปฏิบัติการของอำนาจก็จะประสบผลสำเร็จ (Foucault, 1986: 86) แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวไม่สามารถส่งผลต่อบุคคลในการเลือกที่จะตัดสินใจหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอไป และในแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะของปฏิบัติการเชิงอำนาจที่แตกต่างกันออกไปด้วย
2. ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจย่อมมีการต่อต้านขัดขืนต่ออำนาจเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน โดยอาจมีรูปแบบของการคัดค้านต่อการใช้อำนาจในรูปแบบที่แตกต่างกัน เนื่องจากอำนาจไม่ใช่สิ่งของที่บุคคลใดหรือสถาบันใดจะสามารถผูกขาดอำนาจด้วยการครอบครองอำนาจ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการครอบงำผู้อื่นให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตนได้อย่างเบ็ดเสร็จ
3. กลไกทางอำนาจในระดับจุลภาพเป็นเส้นทางอำนาจที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์แห่งอำนาจในระดับรากเหง้าของบุคคลได้เป็นอย่างดี โดยให้ความสำคัญกับร่างกายและอำนาจที่กระทำต่อร่างกายของมนุษย์ (Bio-power) (Foucault, 1986: 139-140)

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องอำนาจ ของมิเชล ฟูโกต์ ทำให้สามารถเข้าใจได้ว่า สำนักการสังคีตเป็นเครือข่ายของรัฐที่รับนิยามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรมมาผลิตซ้ำราชการสำนักการสังคีตผ่านการกำหนดจิตสำนึก เพื่อให้ทำหน้าที่ตามที่รัฐได้มอบหมายผ่านนโยบายวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์ รักษา เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทยของชาติให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย

วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม

มิเชล ฟูโกต์ ได้สร้างภาพแทนความจริงที่ครอบคลุมถึงปฏิบัติการและการวางระเบียบเชิงสถาบันภายใต้บริบทสังคมที่เฉพาะเจาะจง โดยมองว่า การสร้างองค์ความรู้เพื่อรองรับอำนาจเป็นกลไกสำคัญในการสร้างอำนาจและการยึดครองพื้นที่ใช้อำนาจ เนื่องจากอำนาจกับความรู้เป็นสิ่งที่สนับสนุน ส่งเสริมซึ่งกันและกันในปฏิบัติการทางอำนาจ ซึ่งความรู้ที่ได้สร้างขึ้นมานำมาใช้รับรองความถูกต้องของชุดอำนาจที่ผลิตสร้างความรู้ดังกล่าว โดยความคิดของคนที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยทำให้เกิดเป็นความรู้และได้สร้างชุดตรรกะขึ้นมารองรับ พร้อมทั้งได้สถาปนาความคิดเหล่านั้นให้กลายเป็น “ความจริง” เพื่อนำสู่สาธารณชน (Foucault, 1970: 344-387) ซึ่งจากความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและรู้อย่างที่กล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ปฏิบัติการของอำนาจไม่ได้มีเพียงด้านลบอันปรากฏในรูปแบบของการควบคุม บังคับ กดขี่ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ปฏิบัติการของอำนาจยังมีด้านบวกภายใต้วาทกรรม อันก่อให้เกิดความชื่นชอบและสามารถควบคุมคนให้สมยอมต่ออำนาจได้อย่างแนบเนียน จนทำให้ร่างกายและจิตใจของคนในสังคมปัจจุบันยินยอมต่ออำนาจโดยดุษฎี รวมทั้งพร้อมที่จะจัดการตนเองให้เหมาะสมตามความรู้ที่สังคมกำหนด (Foucault, 1980: 96-102) อันเป็นเทคนิคของอำนาจที่ซึมลึกจนทำให้คนในสังคมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจไม่รู้สึกรู้ว่าโดนบังคับให้กระทำ แต่กลับรู้สึกยินยอมที่จะปฏิบัติสิ่งนั้นด้วยตนเอง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับลูกศิษย์ แพทย์กับผู้ป่วย เป็นต้น เนื่องจากเสียงของผู้มีอำนาจจะทำให้ผู้อยู่ใต้อำนาจจัดวางตนเองให้อยู่ภายใต้กติกาของวาทกรรม ซึ่งวาทกรรมได้ประกอบสร้างความจริงภายในขอบเขตของอำนาจในรูปแบบของชุดความรู้ อันก่อให้เกิดปฏิบัติการแห่งอำนาจภายใต้ความรู้ เป็นเหตุให้ไม่ค่อยเกิดเหตุการณ์การต่อต้านขัดขืนปฏิบัติการแห่งอำนาจ จนสามารถทำให้ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วาทกรรมได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้าง ผลิต อัตลักษณ์และความหมายของความรู้ ความจริง และอำนาจให้กับสังคมผ่านการพูดของคนในสังคม ไม่ว่าจะทางวาจา ตัวหนังสือ สัญลักษณ์ และท่าทาง ทั้งยังรวมถึงจารีตประเพณี วิถีปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยม เป็นต้น โดยพยายามทำให้สิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นสามารถคงอยู่และได้รับการยอมรับในวงกว้างของสังคมจนกระทั่งกลายเป็น “วาทกรรมหลัก” ในสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 16) ซึ่งมิเชล ฟูโกต์ ไม่ได้สนใจในการศึกษาความจริง แต่กลับให้ความสนใจศึกษาวาทกรรมว่าด้วยความจริง เพื่อให้เข้าใจกระบวนการสร้างความหมาย กฎเกณฑ์ ตัวตนให้กับสิ่งที่เรียกว่า “ความจริง” (Foucault, 1980: 131-133)

อำนาจ ความรู้ และวาทกรรมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เนื่องจากหากไม่มีอำนาจ วาทกรรมก็จะไม่สามารถคงอยู่ได้ ในทางกลับกันหากไม่มีวาทกรรมในการประกอบสร้างชุดความรู้ก็จะไม่สามารถมีเครื่องมือในการส่งผ่านอำนาจให้ผู้คนยอมรับในอำนาจและปฏิบัติตามเช่นกัน

โดยเมื่อความรู้เกิดขึ้นจะเกิดเป็นชุดของความจริงที่ส่งผลให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมหลากหลายระดับของสังคม ไม่ว่าจะเป็น รัฐ ชุมชน มหาวิทยาลัย โรงเรียน ครอบครัว ระดับปัจเจก เป็นต้น รวมทั้งวาทกรรมความจริงยังได้เข้ามาสร้างความเป็นตัวตนของปัจเจกบุคคลขึ้นมาในแบบหนึ่งแบบใดอีกด้วย ทั้งนี้ ทุกสิ่งในสังคมล้วนอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจที่มีการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่การยอมรับของสังคมอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดการสร้างความเป็นอื่นในการสร้างชุดความคิดใหม่แทนชุดความคิดเดิมออกสู่สังคม (ไซริตัน เจริญสินโอฬาร, 2554: 27)

นอกจากนี้ มิเชล 푸โกต์ ยังเสนอว่า ชนชั้นสูงมักผูกขาดทางความคิด โดยมองว่า ข้อมูลความรู้ของตนเป็นสิ่งที่ถูกต้องและคนในสังคมต้องให้การยอมรับ จึงสามารถควบคุมคนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและแยบยล อันเป็นทัศนะในมิติของ “ปฏิบัติการทางวาทกรรม” โดยสถาบันได้ใช้กลไกอำนาจด้วยการเข้าถึงความจริงผ่านการควบคุมวิจารณ์ญาณ การตัดสินใจ และความคิดของปัจเจกชนอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้มนุษย์กลายเป็นหน่วยที่ได้รับการจัดการ การควบคุม และยินยอมปฏิบัติตาม พร้อมทั้งขจัดสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับความจริงออกไป อันสามารถคงสถานะอำนาจของตนไว้ได้ แต่สถาบันได้ทดแทนด้วยหลักประกันของการมีชีวิตที่ดี มีสุขภาพที่ดี มีความงามของร่างกาย และมีความปลอดภัย เป็นต้น (Foucault, 1982: 208-226) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) ที่มองว่า เครื่องมือควบคุมทางความคิดเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่รัฐใช้เป็นกลไกควบคุมผู้อยู่ใต้ปกครอง โดยจะค่อยๆ ให้เกิดการซึมซับจากการปลูกฝังความคิด ทัศนคติ รวมถึงความเชื่อที่ส่งผลประโยชน์ต่ออำนาจของรัฐและการปกครอง (กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ และกนกวรรณ ธรารวรรณ, 2549: 26-27)

วาทกรรมที่สำนักการสังคีตได้สร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่ नियามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรมสามารถครอบงำข้าราชการสำนักการสังคีตสืบเนื่องต่อกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นความรู้ ความจริง ที่ข้าราชการสำนักสังคีตทุกคนยอมรับโดยไม่มีข้อโต้แย้งจนก่อให้เกิดเป็นความรู้ ความจริง และมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางความเป็นไปของข้าราชการสำนักการสังคีตในปัจจุบัน

การสร้างตัวตนด้วยชีวอำนาจ

มิเชล 푸โกต์ ได้พยายามศึกษาความสัมพันธ์ของ “ร่างกายและผลของอำนาจที่กระทำต่อร่างกาย” รวมทั้งพยายามศึกษาการพยายามนำอำนาจเข้าถึงคนในสังคมผ่านร่างกายท่าทาง รวมถึงวิถีชีวิตประจำวันของสถาบันต่างๆ (สายพินและคณะ, 2541: 29) โดยมิเชล 푸โกต์ มองว่า เทคนิคที่ดีในการนำอำนาจมาครอบงำคนในสังคม คือ การสร้างตัวตน สถาปนาตัวตนของคนในสังคมให้กลายเป็นตัวตนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ด้วยการมีตัวตนที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการครอบงำชีวิตของคน เรียกว่า “ชีวอำนาจ” (bio-power) เป็นมโนทัศน์ที่มีพื้นที่

เป็นรูปธรรม สามารถแสดงตัวตนของอำนาจออกมาได้ผ่านการดำเนินการจัดการกับร่างกายของคนในสังคม โดยอำนาจดังกล่าวสามารถทำให้รัฐเข้าแทรกแซงพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะในชีวิตของประชาชนได้ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ ดังนี้ (ทองกร โภคธรรม, 2558: 112-117)

1. การสร้างวินัย เป็นการทำให้ร่างกายมีศักยภาพสูงสุด โดยการบังคับควบคุมแรงงานให้ร่างกายเปรียบเสมือนเครื่องจักรกลที่มีวินัย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ร่างกายมีอรรถประโยชน์ง่ายต่อการควบคุม

2. การควบคุมด้วยการวางระเบียบ เป็นการเมืองชีวิตในกระบวนการพื้นฐานทางชีววิทยาของประชากร ไม่ว่าจะเป็น การเกิด การตาย สุขภาพ อายุของประชากร และยังครอบคลุมถึงการโฆษณาชวนเชื่อหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของรัฐด้วย

ชีวอำนาจในระดับการสร้างวินัยมีความสำคัญมาก เพราะเป็นการส่งผ่านอำนาจให้เข้าถึงร่างกาย ทัศนคติ รวมถึงแบบแผนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของตัวบุคคล โดยมีร่างกายของคนในสังคมเป็นเป้าหมายของการบงการที่มีเงื่อนไขและสลับซับซ้อน โดยอำนาจดังกล่าวจะเข้ามาบริหารควบคุม รวมทั้งกำหนดทิศทางการรวมตัวของคนในสังคมให้มีวินัย มีสุขภาพดี มีทักษะ ยอมรับกฎระเบียบและมีประสิทธิภาพด้วย เช่น การสร้างวินัยในโรงเรียน เป็นต้น (Foucault, 1980: 125) เพื่อให้คนในสังคมเป็นแหล่งแรงงานและพลังการผลิตที่ดีในการสร้างผลิตภาพจนเกิดเป็นประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อสังคม (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 162) นอกจากนี้มีเซล พูโกต์ ยังมองว่าการจัดระเบียบร่างกายซึ่งเป็นลักษณะเชิงกายภาพให้มีประสิทธิภาพจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดระเบียบภายในจิตใจด้วย เนื่องจากเมื่อคนในสังคมเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ จะพยายามสร้างวินัยทางร่างกายและจิตใจของตนเองให้เชื่อฟัง ปฏิบัติตามภายใต้กรอบวาทกรรม

Martin Hewitt กล่าวว่า ร่างกายของคนในสังคมเป็นวัตถุ癖ในปฏิบัติการทางวาทกรรม ให้แทรกซึมสู่การวางระเบียบและวินัยให้กับคนในสังคม ซึ่งรัฐได้พยายามใช้นโยบายทางสังคมจัดการและวางระเบียบกับร่างกายของคนในสังคมที่เป็นเป้าหมายของกลุ่มอำนาจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่รัฐต้องการ (ทองกร โภคธรรม, 2558: 136) เนื่องจากร่างกายเป็นแหล่งวัตถุ癖และกลไกการผลิตของอำนาจ ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการควบคุมและถ่ายโอนอำนาจของรัฐให้หมุนเวียนและแทรกซึมไปทั่วสังคม

ร่างกายยังได้รับการสร้างขึ้นในวาทกรรมที่สัมพันธ์กับความรู้ของผู้เชี่ยวชาญแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ครู แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่การสร้างวินัยจะเกิดขึ้นที่โรงพยาบาล คูก กองทัพ และโรงเรียน อันเป็นวิธีการในการควบคุมเรือนร่างและร่างกายที่เฉพาะเจาะจงจนสามารถทำให้คนในสังคมเสียความเป็นตัวเอง เช่น การฝึกอบรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นการบังคับเคลื่อนไหวร่างกาย ท่วงท่า วาจา การบริหาร ตารางเวลา ฯลฯ ในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับบรรทัดฐาน เพื่อให้ว่านอนสอนง่าย รวมทั้งการจัดระเบียบในโรงเรียน การกำหนดข้อห้าม

ในคุก เป็นต้น (Foucault, 1982: 128) เป็นเหตุให้ร่างกายตามทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ เปรียบเสมือน จุดเชื่อมโยงอำนาจของสถาบันทางสังคมกับวิถีชีวิตประจำวันของคนในสังคม (Foucault, 1980: 58)

อาจกล่าวได้ว่า อำนาจที่กระทำผ่านกระบวนการสร้างตัวตนของข้าราชการสำนักงานการสังคดี จะเป็นอำนาจที่ควบคุมทั้งร่างกาย และจิตใจ มากกว่าการใช้อำนาจในการบังคับ สั่งการและกดขี่ เพื่อให้เกิดการยินยอมและยอมรับของข้าราชการสำนักงานการสังคดีจนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วาทกรรมตอบโต้ หรือการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ

นอกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะสามารถแผ่ขยายถ่ายเทเข้าไปครอบงำคนที่อยู่ ภายในความสัมพันธ์ทางสังคมได้แล้ว การต่อต้านก็สามารถที่จะกระจุกกระจาย เคลื่อนย้ายเข้าไปใน โครงข่ายของอำนาจได้เช่นกัน เพื่อปรับเปลี่ยนกลวิธีในการต่อต้านให้สอดคล้องกับอำนาจที่จะต่อต้าน โดยการต่อต้านที่เกิดขึ้นอาจเป็นสิ่งที่เข้ามาจัดการกับความสัมพันธ์ทางอำนาจ หรือเป็นสิ่งที่คัดค้าน ต่อการใช้อำนาจ (Foucault, 1990: 94-96) ซึ่งการต่อต้านกลไกของความเป็นระเบียบวินัยมักจะ ปรากฏรูปแบบของการต่อต้านในลักษณะความไร้ระเบียบวินัย โดยพยายามสร้างวาทกรรมคู่ตรงข้าม เพื่อแย่งพื้นที่ในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง เนื่องจากมิเชล ฟูโกต์ มองว่า ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านชัดเจน เป็นเหตุให้เกิดการต่อต้านได้ทุกแห่งที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การสร้างองค์ความรู้ขึ้นมารองรับอำนาจเป็นกลไกสำคัญในการสร้างอำนาจให้ สามารถเข้ายึดครองพื้นที่ได้ โดยความรู้ที่ได้รับการสร้างขึ้นจะมาเข้ามารับรองความถูกต้องของ ชุดอำนาจผลิตความรู้ในชุดเดียวกัน แต่หากเป็นอำนาจชุดการผลิตที่ตรงกันข้าม จะทำให้ความรู้ ในสิ่งที่แตกต่างได้รับการปกปิด กีดกัน เพื่อไม่ให้ไปแย่งยึดพื้นที่ของอำนาจ (Foucault, 1970: 344-387) ซึ่งวาทกรรมในการสร้างชุดความรู้จะเป็นตัวเชื่อมของการคงอยู่ของอำนาจและความรู้ ทั้งนี้ ความจริง ที่ได้รับจากระบบการแยกแยะจะอยู่ภายใต้บรรทัดฐานซึ่งเป็นค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ทำให้กลายเป็น “ความรู้ที่ถูกต้อง” จนสามารถยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ได้ ในทางตรงกันข้ามหากชุดความรู้ ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานความเป็นจริงของสังคม จะกลายเป็น “ความรู้ที่ถูกกดทับ” ได้รับการปกปิด กีดกัน เนื่องจากเกิดจากชุดความรู้ที่แตกต่าง และเป็นอื่นจนถูกเบียดไล้ให้ไปอยู่ชายขอบ ไม่สามารถ แสดงเอกลักษณ์ออกมาได้ (Foucault, 1980: 81-82) ด้วยเหตุนี้ การที่ชุดความรู้สามารถยึดครอง วาทกรรมกระแสหลัก อันเป็น “ความรู้ที่ถูกต้อง” จะสามารถทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ยอมรับ การครอบงำทางอำนาจผ่านความรู้ ระเบียบวินัยพร้อมทั้งยังได้รับการผลิตซ้ำอำนาจผ่านกลไกของ สิ่งต่างๆ เหล่านี้อีกด้วย อย่างไรก็ตามวาทกรรมกระแสรองที่ได้รับการกดทับไว้ล้วนพยายามที่จะ ต่อต้านแย่งชิงพื้นที่ เพื่อให้ตนสามารถปรากฏตัวขึ้นในสังคมและสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองด้วย (ทองกร โภคธรรม, 2558: 74)

จากการศึกษาแนวคิดเรื่อง วาทกรรมตอบโต้ หรือการโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ ทำให้เข้าใจได้ว่า วาทกรรมการยอมรับนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของรัฐในสำนักการสังคิด ได้กลายเป็นความรู้และฝังในสามัญสำนึกของข้าราชการสำนักการสังคิด ประกอบไปกับกระบวนการสร้างตัวตนด้วยชีวอำนาจ จนเกิดเป็นการยอมรับโดยไม่มีข้อโต้แย้ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปข้าราชการสำนักการสังคิดอาจมีแนวโน้มเริ่มต่อรองกับชีวอำนาจ และวาทกรรมแห่งอำนาจดังกล่าว

2.3 อัตลักษณ์จากอำนาจวาทกรรม

รูปแบบของอัตลักษณ์

1. อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 31) เป็นพฤติกรรม อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ที่แต่ละคนแสดงออกมาระหว่างการติดต่อสื่อสารหรือการมีกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นในสังคม เป็นต้น โดยพฤติกรรมที่แต่ละบุคคลแสดงออกมาเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ขึ้นอยู่กับทัศนคติทางสังคม ส่งผลให้ตัวบุคคลมีเสรีภาพ ความเป็นตัวของตัวเองในการเลือกบทบาทต่างๆ อันเป็นไปตามสถานการณ์ที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากผู้อื่น

2. อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 36) เป็นพฤติกรรมที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมตามบทบาทและสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางวัฒนธรรมที่ตนได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็น อาชีพ ชนชั้นชาติพันธุ์ เป็นต้น โดยบุคคลจะเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม จนสามารถเลือกความเป็นตนเองให้เหมาะสมกับสังคม ซึ่งแต่ละบุคคลได้รับเอาอัตลักษณ์ของสังคมมาเชื่อมโยงให้เกิดเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ส่วนบุคคลด้วย

3. อัตลักษณ์องค์กร (Organizational Identity) (ศุภฤกษ์ รักษาติ, 2554: 14) เป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลภายในองค์กรผ่านข้อบังคับ ธรรมเนียม และบัญญัติกฎระเบียบ ซึ่งได้มาจากการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลนำมาซึ่ง “อัตลักษณ์ร่วม” อันเป็นอัตลักษณ์ขององค์กร โดยในวัฒนธรรมองค์กรจะมีอัตลักษณ์ขององค์กรแฝงไว้ เพื่อเป็นการสื่อสารจากผู้บริหารระดับสูงส่งต่อมายังสมาชิกในองค์กรทุกระดับ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมแสดงออกของสมาชิกในองค์กร และยังสามารถวัดผลจากการรับรู้ของคนภายนอกได้ด้วย โดยที่ Birkiqt and Stadler ได้แบ่งอัตลักษณ์องค์กรออกเป็น 3 ส่วน (กรองแก้ว วัฒนะมงคลรักษ์, 2545: 52) ดังนี้

1. พฤติกรรม คือ การที่คนภายนอกมององค์กรจากสิ่งที่องค์กรแสดงออกมา

2. การสื่อสาร คือ นอกจากพฤติกรรมที่องค์กรแสดงให้คนภายนอกรับรู้แล้ว การที่องค์กรใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษาในการสื่อสารถึงคนภายนอก ยังเป็นการสร้างประสิทธิผลทางการสื่อสารให้คนเข้าใจในองค์กรมากขึ้น

3. การใช้สัญลักษณ์ คือ เครื่องมือที่องค์กรใช้ในการประสานการแสดงออกของอัตลักษณ์องค์กรในด้านต่างๆ ว่าองค์กรนั้นเป็นอย่างไร หรือต้องการจะเป็นอย่างไร

สำหรับแนวคิดเรื่อง อัตลักษณ์ ตามทัศนะของมิเชล พูโกต์ ได้มองว่า มนุษย์ไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและไม่ได้มีอัตลักษณ์ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่อำนาจจากกลไกต่างๆ ที่แวดล้อมไปทั่วสังคมได้เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของมนุษย์ขึ้นมา โดยเฉพาะกลไกทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ตัวตนของมนุษย์เป็นผลลัพธ์ของวาทกรรมมากกว่าตัวมนุษย์จะเป็นผู้กำหนดเอง (ธงชัย วินิจจะกุล, 2534) ซึ่งสถาบันทางสังคมจะตรวจสอบผู้ที่มีอัตลักษณ์แตกต่างไปจากบรรทัดฐานของสังคม โดยภายในสังคมจะมีกระบวนการสำนึกร่วมของสมาชิกในสังคมอันเป็นการสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” เพื่อให้สมาชิกในสังคมมีความเข้าใจซึ่งกันและกันรวมทั้งมีลักษณะร่วมกัน ทั้งนี้ การรักษาปรับเปลี่ยน และรื้อถอนอัตลักษณ์ร่วมล้วนเป็นหน้าที่ของสังคมและวัฒนธรรม

นอกจากนี้การไม่หยุดตายตัวและการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย บริบททางสังคม และวัฒนธรรมอยู่เสมอ ทำให้อัตลักษณ์มีทั้งด้านที่ได้รับการครอบงำและด้านที่ปฏิเสธด้วยการต่อต้านหรือการสร้างความหมายใหม่ขึ้นมาแทนขีดจำกัดที่ถูกตีกรอบซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนจากการไม่หยุดนิ่งของอัตลักษณ์จนเกิดเป็นการปฏิเสธที่มีชีวิตชีวาในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 77) อย่างไรก็ตามวาทกรรมหลักจะเป็นการสร้างความจริง ความถูกต้องให้กับสังคม ทำให้อัตลักษณ์ที่ได้รับการสร้างขึ้นมาจากจะขึ้นอยู่กับความคิดและวาทกรรมหลักของสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว

จากแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์จะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของวาทกรรมในการสร้างอัตลักษณ์องค์กร โดยศึกษาผ่านความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์องค์กรกับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล

2.4 นิยามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรม

นิยามความเป็นไทย

วีระ อำพันสุข ได้กล่าวว่า ความเป็นไทยเป็น “ผลรวมขององค์ประกอบ 4 อย่างที่แสดงถึงลักษณะเด่นของประเทศไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม” (วีระ อำพันสุข, 2551: 62) โดยชาติ คือ ผลรวมของพลเมืองที่ผูกไมตรี ต่อสู้ดิ้นรนฝ่าฝืนอุปสรรคมีสายเลือดคนที่รักในแผ่นดินมาอยู่ร่วมกัน โดยคนไทยจะนับถือศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้ง

มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจให้คนไทยผูกใจเป็นหนึ่งเดียวกัน พร้อมทั้งคนไทยจะมีความเชื่อในคุณค่าของชีวิต รู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติสิ่งใดควรละเว้น เพื่อเป็นการถ่ายทอด รักษาสืบต่อการปฏิบัติที่ดีงามในอดีต ซึ่งคือ “วัฒนธรรม” ให้คงอยู่เป็นมรดกตกทอดจนถึงปัจจุบันไปถึงอนาคต ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวว่า ปัจจุบันเราเรียกความเป็นไทยว่า “วัฒนธรรมชาติ” ซึ่งรูปธรรมของวัฒนธรรมชาติได้สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ความเป็นไทย เช่น พระปรารักษ์วัดอรุณ เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ โขน เป็นต้น (วีระ อัมพันสุข, 2551: 74)

คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ ได้กล่าวถึง ลักษณะที่สำคัญที่แสดงถึงความเป็นไทย ดังนี้ (วีระ อัมพันสุข, 2551: 35)

1. ความเป็นไทยทางการกระทำ คือ ลักษณะกิริยาท่าทาง การลุก การนั่ง การเดิน การทักทาย การใช้ภาษา การพูด การปราศรัย การกราบไหว้ และการเคารพนบถนอบผู้ใหญ่ รวมถึงการประพฤติปฏิบัติตนตามขนบประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา

2. ความเป็นไทยทางความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อ คือ การนำความคิด ความเชื่อในสุภาษิต คำสอนใจของบรรพบุรุษไทยแต่โบราณมาถือปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ เช่น ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องนรก-สวรรค์ เป็นต้น

3. ความเป็นไทยทางวัตถุและศิลปกรรม คือ ความเป็นไทยที่แสดงผ่านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น บ้านเรือน วัด ภาพเขียน งานเขียน เครื่องแกะสลัก เครื่องดนตรีไทย พัสตราภรณ์ ถนิมพิมพาภรณ์ ตลอดจนนาฏศิลป์ไทย เป็นต้น

4. คุณธรรมของไทย คือ อุปนิสัยของคนไทยที่สามารถทำให้ประเทศไทยสามารถดำรงความเป็นเอกราช เช่น ความเมตตา ความกรุณา ความกตัญญู ความปราศจากวิหิงสา รวมถึงการมีคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ เป็นต้น

นอกจากนี้สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (พุทธสังคมวิทยา, 2533: 16) ได้แบ่งรูปแบบความเป็นไทย ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ความเป็นไทยทางวัตถุ คือ วัตถุที่คนไทยนำมาประดิษฐ์ตามแบบลักษณะไทย เช่น ผ้าซิ่น โจงกระเบน บ้านเรือนไทย มีดดาบ คราด เครื่องปั้นดินเผา กลอง ฉิ่ง ระนาด ตะโพน การแสดงโขน นาฏศิลป์ไทย และลิเก เป็นต้น

2. ความเป็นไทยทางการกระทำหรือความประพฤติ คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา และยังรวมถึงลักษณะกิริยามารยาทที่ละมุนละไม สุภาพอ่อนโยน สงบเสงี่ยม เคารพนับถือผู้ใหญ่ มีความประณีประนอม เป็นต้น ผ่านการแสดงออกทางวาจาและความประพฤติ

3. ความเป็นไทยทางความรู้และความคิด คือ การมีฐานความรู้ ความคิดเรื่องความเป็นไทยในระดับจิตใจ จนก่อให้เกิดความเป็นไทยทางวัตถุและการกระทำในลำดับต่อมา

ซึ่งความเป็นไทยในระดับจิตใจเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากหากสูญเสียความเป็นไทยในระดับจิตใจ จะทำให้ไม่มีความเป็นไทยปรากฏขึ้นได้เลย

จากการศึกษาทำให้เข้าใจได้ว่า นิยามความเป็นไทยของรัฐต่อสำนักการสังคีต สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความเป็นไทยในลักษณะที่เป็นรูปธรรม โดยการนำความเป็นไทย ทางวัตถุและทางการกระทำ ความประเพณีมารวมเข้าด้วยกัน เช่น นาฏศิลป์ไทย โขน ดนตรีไทย พัสดราภรณ์ ถนิมพิมพากรณ์ รวมถึงการเคารพนับถือผู้ใหญ่และความกตัญญู เป็นต้น ส่วนความเป็นไทย ในลักษณะนามธรรม คือ การที่ข้าราชการสำนักการสังคีตมีจิตใจรักความเป็นไทย พร้อมทั้งจะรักษา สืบทอดความเป็นไทยให้อยู่คู่กับสังคมไทย

นโยบายวัฒนธรรม

รัฐบาลไทยทุกยุคสมัยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนางานทางด้านศิลปะและ วัฒนธรรมของชาติไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากท่ามกลางการเลือนไหลของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามา ในสังคมไทยผ่านสังคมยุคดิจิทัล ทำให้คนไทยและเยาวชนบางส่วนไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับ วัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อค่านิยม ทักษะ และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต รัฐบาลจึงให้ ความสำคัญกับการสร้างสถาบันทางสังคมที่ส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรมของประเทศให้เข้มแข็ง โดยได้ พัฒนาผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ รวมถึงบุคลากรทางด้านนาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย และศิลปกรรมไทย แขนงต่างๆ เพื่อปลูกฝัง ปรับเปลี่ยนค่านิยมของเยาวชนและคนไทยให้กลับมารักในความเป็นไทย พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาในระดับชาติ และได้ร่วมมือกับเครือข่ายทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเฝ้าระวัง ตรวจสอบสื่อต่างๆ ที่นำเสนอสิ่งที่เป็นอันตรายต่อวัฒนธรรมของชาติ และสำนักที่ติงามของสังคมไทยด้วย เพื่อเป็นการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งการกำหนด นโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การพัฒนาให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง มีความมั่นคงทางด้านวัฒนธรรมของชาติ รวมถึงการสร้างภาคภูมิใจในความเป็นไทยให้กับคนไทย (กระทรวงวัฒนธรรม: 2550)

นอกจากรัฐบาลไทยจะให้ความสำคัญกับมิติทางด้านเศรษฐกิจที่ผูกติดกับรายได้ ในการพัฒนาประเทศแล้ว ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาระดับประเทศทางด้านจิตใจด้วย โดยนโยบายวัฒนธรรมถือเป็นมิติของโครงสร้างส่วนบนที่สำคัญ ซึ่งเปรียบเสมือนสายใยทางจิตใจที่ หลอมรวมคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยมีศาสนาที่เป็นสถาบันหลักของชาติให้คนไทยได้ใกล้ชิดกับ คุณความดี และมีศิลปวัฒนธรรมของชาติในการขัดเกลาให้คนไทยมีค่านิยมรักความเป็นไทย พร้อมทั้ง มีสุนทรียะในจิตใจ ซึ่งนโยบายวัฒนธรรมมุ่งเน้นให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์และ ความสัมพันธ์ที่ดีกับนานาประเทศ โดยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน พร้อมทั้งผลักดัน ให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

มีความปรองดองสมานฉันท์ รวมทั้งมีรายได้และความมั่งคั่งจากอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และบริการทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559: 1-7) อันสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ที่มีเป้าหมายหลักให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีระเบียบวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมที่ดีตามบรรทัดฐานของสังคม รวมทั้งเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความเป็นไทยและมีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง

จากกรอบการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมของประเทศไทย สามารถสรุปทิศทางนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลในแต่ละสมัยที่มีทิศทางสอดคล้องกันในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศด้วยมิติทางด้านศิลปวัฒนธรรม ดังนี้ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2560: 63-98)

1. การดำเนินการให้ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติมีบทบาทนำในการร่วมเทิดทูนสถาบันหลักของประเทศไทย คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยส่งเสริมการจัดกิจกรรมเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ พร้อมทั้งสนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทยและเอกลักษณ์ของชาติไทย โดยพยายามปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงการสร้างค่านิยมความเป็นไทยที่ต้งามในการอนุรักษ์สืบสานมรดกศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งมีมุมมองว่า การรักษาวัฒนธรรมไทย คือการรักษาชาติผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติ หล่อหลอม และยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

3. การอุปถัมภ์ คุ้มครอง และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง เพื่อให้คนไทยมีความรู้ ความเข้าใจงานทางด้านวัฒนธรรมจนเกิดเป็นความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รวมทั้งสามารถรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทยท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เข้ามาท้าทาย

4. การส่งเสริมความร่วมมือและเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี สร้างบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมให้เกิดเกียรติภูมิและภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศเพื่อนำความเป็นไทยสู่สากล ด้วยการเชื่อมโยงความร่วมมือทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียนและนานาชาติ

5. การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นมรดกของชาติให้แก่คนรุ่นต่อไป โดยการจัดหาสถานที่ในส่วนกลางและภูมิภาคสำหรับจัดการแสดง รวมทั้งเพิ่มพื้นที่เวทีทางด้านวัฒนธรรมให้สามารถจัดการแสดงได้อย่างต่อเนื่องในราคาที่เหมาะสม

ที่ประชาชนส่วนใหญ่สามารถเข้าชมได้ เพื่อเป็นการสืบสาน สืบทอดศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดง ที่ทรงคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจสู่สายตาประชาชน เยาวชน และชาวต่างชาติ

6. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางด้าน วัฒนธรรม เพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย

จากการศึกษาทำให้เข้าใจได้ว่า กระทรวงวัฒนธรรมได้เป็นหน่วยงานหลักในการเป็น ผู้รับนโยบายทางด้านวัฒนธรรมของรัฐบาล โดยสำนักงานการสังคีตได้ยอมรับในเนื้อหาสาระของนโยบาย วัฒนธรรม และนำไปปฏิบัติผ่านการจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพบรรลุตามเป้าหมายของนโยบายวัฒนธรรม

2.5 พัฒนาการของสำนักงานการสังคีตในการรักษาความเป็นไทยและขับเคลื่อนนโยบายวัฒนธรรม

ในอดีตงานทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ ไม่ว่าจะเป็น โขน ละคร ดนตรีไทย การละเล่นต่างๆ และเครื่องสายฝรั่งได้อยู่ในสังกัดของ “กรมมหรสพ” ภายใต้การดูแลของสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากได้นำนาฏดุริยางคศิลป์มาเป็นเครื่องเฉลิมพระราชอิสริยยศ ทั้งยังได้นำมาปฏิบัติหน้าที่ ในงานพระราชพิธี รัฐพิธี และในงานต้อนรับอาคันตุกะ ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวนี้ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องมา จนถึงปัจจุบัน โดยจากการศึกษาพัฒนาการของสำนักงานการสังคีต สามารถแบ่งยุคต่างๆ ได้เป็น 5 ยุค ดังนี้ (สำนักงานการสังคีต, 2563: ออนไลน์)

ยุคที่ 1 “กรมมหรสพ” (ก่อตั้ง - พ.ศ.2475)

ในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 ได้จัดตั้งกรมโขน กรมหุ่น กรมฉวนทก (รำโคม) กรมปีพาทย์ และกรมมหรสพ โดยทั้ง 5 กรมดังกล่าวทำหน้าที่เกี่ยวกับการประโคมดนตรีและการละเล่นรื่นเริง ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของพระมหากษัตริย์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้โอนการแสดงมหรสพทุกประเภทมาอยู่ในสังกัด “กรมมหรสพ” ภายใต้การดูแลของพระมหากษัตริย์ และเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2454 ได้จัดตั้ง “กรมศิลปากร” สังกัดกระทรวงวัง ขึ้นมาเป็นครั้งแรก ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้ยุบ “กรมมหรสพ” ที่ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยได้ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้ง “กองปีพาทย์และโขนหลวง” แทน เพื่อดูแลงานต่อจากกรมปีพาทย์หลวง และเครื่องสายฝรั่งหลวง สังกัดกระทรวงวัง

ยุคที่ 2 “แผนละครและสังคีต” กองศิลปวิทยาการ กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ (พ.ศ. 2476 – 2480)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีพระราชบัญญัติ จัดตั้ง กรมศิลปากรขึ้นอีกครั้ง โดยให้เปลี่ยนมาสังกัด กระทรวงธรรมการ พร้อมทั้งมีพระราชกฤษฎีกา จัดแบ่งส่วนราชการในกรมศิลปากรออกเป็น 6 กอง ได้แก่

1. สำนักงานเลขานุการกรม
2. กองศิลปวิทยาการ
3. กองประณีตศิลปกรรม
4. กองสถาปัตยกรรม
5. กองพิพิธภัณฑและโบราณวัตถุ
6. กองหอสมุด

โดยในอดีตสำนักการสังคีต คือ แผนละครและสังคีต อยู่ภายใต้สังกัด “กองศิลปวิทยาการ” มีพระพินิจวรรณสาร แสง สาลิตุล เป็นหัวหน้ากอง โดยแผนกดังกล่าวมีหน้าที่ค้นคว้าความรู้ในศิลปะทางละครและสังคีต พร้อมทั้งนำการแสดงมาแสดงบนเวที “โรงละครศิลปากร” หรือ “หอประชุม กรมศิลปากร” (กรมศิลปากร, 2534: 41) และในปี พ.ศ. 2477 พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ได้เป็น อธิบดีกรมศิลปากรคนแรก ทั้งยังได้จัดตั้ง “โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์” ขึ้น โดยมีศิลปินจากแผนก ละครและสังคีตทำหน้าที่เป็นครูในโรงเรียนดังกล่าว เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ในวิชาสามัญควบคู่ไปกับ วิชาทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ (กรมศิลปากร, 2534: 41)

ยุคที่ 3 “กองดุริยางคศิลป์ – กองการสังคีต” (พ.ศ. 2481 – 2537)

ในปี พ.ศ. 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการในกรมศิลปากรใหม่ “กองศิลปวิทยาการ” จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กองดุริยางคศิลป์” มีภารกิจเกี่ยวกับงานด้านดุริยางค์ และได้ตั้ง “กองโรงเรียนศิลปากร” ขึ้น เพื่อปรับปรุงแก้ไขงานด้านการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งแบ่งเป็น 2 แผนก คือ แผนกช่าง และแผนกนาฏดุริยางค์ เป็นเหตุให้โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ เข้ามาเป็น “แผนกโรงเรียนศิลปากร – แผนกนาฏดุริยางค์” ของกองโรงเรียนศิลปากร

ในปี พ.ศ. 2485 “กองดุริยางคศิลป์” เปลี่ยนชื่อมาเป็น “กองการสังคีต” และได้โอน แผนกนาฏดุริยางค์ จากกองโรงเรียนศิลปากร มาสังกัดแผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต และในปี 2504 กรมศิลปากร ได้ขยายหน่วยงาน โดยตั้งกองศิลปศึกษา และโอนโรงเรียนนาฏศิลป์จากกองการสังคีต มาสังกัดกองศิลปศึกษา เพื่อรับผิดชอบงานด้านการศึกษา ทำให้ข้าราชการที่สังกัดกองศิลปศึกษา เป็น “ครูผู้สอน” ส่วนข้าราชการที่สังกัดกองการสังคีต จะเป็น “ศิลปินผู้แสดง”

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการแสดงด้านนาฏดุริยางคศิลป์ไทยเป็นอย่างมาก แต่ในสมัยดังกล่าวกองการสังคีตได้รับมอบหมายจากรัฐให้ปรับปรุงทำรำเพลง “รำโทน” พร้อมทั้งได้แต่งทำนองและทำรำขึ้นมาใหม่ภายใต้ชื่อเพลง “รำวง” ซึ่งเพลงดังกล่าวได้รับความนิยมจากประชาชนแพร่หลายเป็นอย่างมาก นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังมอบหมายให้กองการสังคีตปรับปรุงการแสดงทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ใหม่ให้ทัดเทียมกับการแสดงของต่างประเทศ ทั้งยังมุ่งส่งเสริมการแสดงละครเชิงประวัติศาสตร์ รักชาติไทยด้วย ต่อมาภายหลังกองการสังคีตได้ฟื้นฟูศิลปการแสดงโขน และดนตรีไทย โดยใช้พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์และพระที่นั่งบวรบริวัตร์ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เป็นสถานที่ให้นักเรียนได้ฝึกหัดการแสดงโขน จนสามารถแสดงให้ประชาชนรับชมได้ ณ โรงละครศิลปากร

ในสมัยดังกล่าวรัฐบาลได้ให้กองการสังคีตจัดการแสดงดนตรีสำหรับประชาชนทุกวันพุธ ช่วงเวลาเย็น ณ โรงละครศิลปากร ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นอย่างมาก ทำให้งานการแสดงด้านละคร โขน และดนตรีไทย ของกองการสังคีตเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ จนเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมชมชอบการแสดงจากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนภายหลังได้เปลี่ยนวันเวลาการแสดงมาเป็นทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ เวลา 16.00 น. เป็นต้นไป ณ เวทีสนามช้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้อนุมัติให้สร้างโรงละครแห่งชาติขึ้น เพื่อเป็นสถานที่จัดการแสดงทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ไทย เนื่องในโอกาสสำคัญของประเทศอันสอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมของรัฐ เช่น งานดนตรีไทยพรรณนา งานนาฏยภิชาน งานศรีสุขนาฏกรรม เป็นต้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์แก่ประชาชน โดยได้เปิดการแสดงครั้งแรกในวันที่ 23 ธันวาคม 2508 ซึ่งการแสดง ณ โรงละครแห่งชาติได้รับความนิยมจากประชาชนเข้ามาชมการแสดงเป็นอย่างมาก

ยุคที่ 4 “สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์” (พ.ศ. 2538 – 2544)

ในปี พ.ศ. 2538 กรมศิลปากรได้ปรับปรุงและแบ่งส่วนราชการใหม่ ซึ่งรวมหน่วยงาน “กองการสังคีตและกองศิลปศึกษา” เข้าด้วยกัน เพื่อตั้งเป็น “สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์” และได้จัดตั้ง “สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์” ขึ้น ในปี พ.ศ. 2541 เพื่อจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ด้านช่างศิลป์ นาฏศิลป์ไทย และดุริยางคศิลป์ไทย และสากล

ยุคที่ 5 “สำนักการสังคีต” (พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน)

ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ ทำให้กรมศิลปากรย้ายไปสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งจากการปฏิรูประบบราชการดังกล่าว เป็นเหตุให้สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ แยกภารกิจทางด้านการศึกษาและด้านการแสดงออกจากกัน โดยแบ่งออกเป็น 2 หน่วยงาน ดังนี้

1. สำนักการสังคีต เป็นหน่วยงานสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม มีหน้าที่ดำเนินการด้านนาฏดุริยางคศิลป์ในงานพระราชพิธี รัฐพิธี และพิธีการต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐ ส่งเสริม อนุรักษ์ เผยแพร่ รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับกิจการโรงละครแห่งชาติ

2. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นหน่วยงานที่เทียบเท่ากรมในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

“สำนักการสังคีต” เป็นหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ภายใต้สังกัดกรมศิลปากร โดยดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ สืบทอด ฟื้นฟูและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์ อันได้แก่ การแสดง โขน ละคร รำเบ็ดเตล็ด การบรรเลงดนตรีไทย ดนตรีสากล สำหรับในงานพระราชพิธี รัฐพิธี พิธีต่างๆ พร้อมทั้งการเผยแพร่ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยมีวิสัยทัศน์และพันธกิจ คือ “อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย” ซึ่งภารกิจหลักของสำนักการสังคีต มี 4 ประการ ดังนี้ (สำนักการสังคีต, 2563: ออนไลน์)

1. การอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
2. การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์สู่สาธารณชน
3. การดำเนินงานในฐานะแหล่งเรียนรู้ และให้บริการด้านศิลปวัฒนธรรม
4. การให้บริการใช้สถานที่โรงละครแห่งชาติแก่หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อดำเนินการจัดการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ภารกิจของสำนักการสังคีตมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐ ซึ่งข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดนิยามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรมผ่านงานต่างๆ ตามภารกิจขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี งานเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในโอกาสต่างๆ งานการจัดการแสดงแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในด้านนาฏดุริยางคศิลป์กับต่างประเทศ งานการจัดการแสดงศรีสุชนาฏกรรม ณ โรงละครแห่งชาติ และงานการจัดรายการแสดงสำหรับประชาชน ณ สังคีตศาลา เป็นต้น เพื่อส่งผ่านความเป็นไทยให้ประชาชนรักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

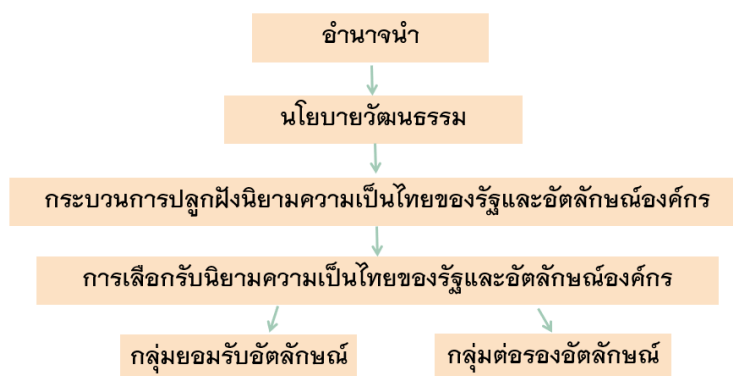
ธิดารัตน์ มุลลา และสมสุข หินวิมาน (2556) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ผ่าน “หนังสือฮาวทู” พบว่า ปกหนังสือ เนื้อหา และส่วนประกอบอื่นๆ เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้หนังสือฮาวทูใช้สำหรับสื่อผ่านคุณลักษณะต่างๆ โดยหนังสือฮาวทู ประเภท จิตวิทยา ประเภทเศรษฐศาสตร์และการจัดการ และประเภทดีไอวายได้ใช้การปฏิบัติการของอุดมการณ์และการใช้สัญลักษณ์สร้างความหมายในระดับอุดมการณ์ เพื่อสื่อสารสร้างความชอบธรรม

ให้กับอุดมการณ์ทุนนิยม นอกจากนี้หนังสือฮาวทูได้มีการสื่อสารผ่านการผลิตซ้ำในการสืบทอด อุดมการณ์ทุนนิยมในลักษณะของการย้อนแย้ง โดยกระแสหลักของหนังสือฮาวทูยังคงผลิตซ้ำในการสืบทอด อุดมการณ์ทุนนิยม ส่วนกระแสรองของหนังสือฮาวทูได้มีอุดมการณ์อื่นที่ต่อรองหรือต่อต้านระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามหนังสือฮาวทูได้เป็นเครื่องแสดงถึงลักษณะของทุนนิยมในศตวรรษที่ 21 พร้อมทั้งได้มี อุดมการณ์ทุนนิยมซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักของหนังสือด้วย

จารุณี วงศ์ละคร (2561) ศึกษาเรื่อง อำนาจชีวะในทัศนะของ มิเชล ฟูโกต์ พบว่า อำนาจชีวะมีความสลับซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ณ จุดย่อยของสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน โรงงาน เป็นต้น ซึ่งเป็นเทคนิคการปกครองยุคใหม่ที่ต้องการควบคุมดูแลร่างกายและ ความคิดของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์นำอำนาจที่มีในจิตใจมาควบคุมตนเอง ซึ่งทำงานควบคุมกับความรู้ ผ่านกลไกระเบียบวินัย เพื่อให้ร่างกายมนุษย์สยบสมยอม นอกจากนี้ยังได้เสนอให้เห็นถึงอำนาจ ในรูปแบบการต่อสู้ โดยสร้างความรู้ขึ้นมาโต้ตอบ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง และลดความเข้มแข็ง ของอำนาจที่ไม่ต้องการ

เอกชัย แสงโสภา (2562) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารต่อสู้ต่อรองความเป็นกะเทยผ่าน รายการโทรทัศน์ที่มีการนำเสนอบนยูทูปในยุคดิจิทัล พบว่า กะเทยพยายามสร้างการจดจำ ดำรงอัตลักษณ์ ตัวตน พร้อมทั้งกระตุ้นให้สื่อนำเสนอให้กะเทยมีความรู้ ความสามารถ โดยสามารถเป็นแบบอย่าง เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่นได้ เพื่อให้เกิดการยอมรับและนำมาซึ่งความเท่าเทียมกันทางเพศ ซึ่งถึงแม้ว่า กะเทยจะยินยอมในการผลิตซ้ำในความหมายเดิม ด้วยภาพลักษณ์เดิมบนเงื่อนไขบางประการ แต่ได้มีการสร้างกลยุทธ์เพื่อต่อรองในการสร้างความหมายใหม่ด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการต่อรองนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมของข้าราชการสำนักการสังคีต เป็นการศึกษาถึงกระบวนการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นไทยของรัฐผ่านข้าราชการสำนักการสังคีต โดยจะทำการค้นหาถึงการยอมรับและการต่อรองของข้าราชการสำนักการสังคีต ซึ่งใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดวิธีวิจัย ดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับประชากรที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ ข้าราชการสำนักการสังคีต จำนวน 272 ท่าน (ข้อมูล ณ วันที่ 28 กันยายน 2562) โดยผู้ศึกษาได้ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเป้าประสงค์ (Purposive Sampling) เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและได้ข้อมูลอย่างเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ ภายใต้ข้อจำกัดทางด้านเวลา ผู้ศึกษาจึงเลือกสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจากข้าราชการสำนักการสังคีต จำนวน 19 ท่าน สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 ท่าน แบ่งเป็น
 - นักวิชาการละครและดนตรีทรงคุณวุฒิ จำนวน 1 ท่าน
 - ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านดุริยางค์ไทย (อดีตผู้อำนวยการสำนักการสังคีต) จำนวน 1 ท่าน
 - ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนาฏศิลป์ไทย (อดีตผู้อำนวยการกลุ่มนาฏศิลป์) จำนวน 1 ท่าน
 - ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านดุริยางค์ไทย จำนวน 1 ท่าน
2. นาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปิน จำนวน 15 ท่าน แบ่งเป็น
 - นาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปิน ระดับอาวุโส จำนวน 5 ท่าน
 - นาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปิน ระดับชำนาญงาน จำนวน 5 ท่าน
 - นาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปิน ระดับปฏิบัติงาน จำนวน 5 ท่าน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สร้างชาติ: การยินยอมและการต่อรองนิยามความเป็นไทย และนโยบายวัฒนธรรมของข้าราชการสำนักการสังคีต” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) อันเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งในการสัมภาษณ์จะใช้คำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) โดยมีแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ในข้างต้น ทั้งนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถให้ข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้คำตอบที่ครบถ้วน และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังกล่าว จึงได้แบ่งประเด็นในการสัมภาษณ์เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 คำถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์และอุดมการณ์ส่วนบุคคล

ประเด็นที่ 2 คำถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์และอุดมการณ์ขององค์กร

ประเด็นที่ 3 คำถามเกี่ยวกับนิยามความเป็นไทย นโยบายวัฒนธรรม และการตอบสนอง

ขององค์กรและบุคคล

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้คำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) ตามกรอบการศึกษาครั้งนี้ สำหรับการตั้งประเด็นคำถามจะครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในลักษณะคำถามปลายเปิด โดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตอบคำถามได้อย่างอิสระ ซึ่งจะสัมภาษณ์ข้าราชการสำนักการสังคีตที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 19 ท่าน

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล เช่น หนังสือ บทความ เอกสาร วารสารวิชาการ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต

3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

การนำข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 19 ท่าน ซึ่งแบ่งเป็นข้าราชการกลุ่มผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 ท่าน และข้าราชการตำแหน่งนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ จำนวน 15 ท่าน ในประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยและนโยบายวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นไทยของรัฐผ่านข้าราชการสำนักการสังคีต มาวิเคราะห์ ตีความข้อมูลจากประเด็นหลักๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อหาข้อสรุปจากความคิดเห็นของข้าราชการสำนักการสังคีตว่า ได้มีกระบวนการยอมรับและต่อรองกับนิยามความเป็นไทยและนโยบาย

วัฒนธรรมของรัฐอย่างไร พร้อมกับวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดทฤษฎีตามกรอบแนวคิด เพื่อหาข้อสรุปในการนำมาตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามที่ได้กำหนดไว้

ผู้วิจัยได้ใช้นามสมมุติแทนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 19 ราย เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกที่เป็นข้อเท็จจริงมากที่สุดและเป็นความลับ สามารถสรุปได้ดังนี้

ลำดับ	ชื่อ (นามสมมุติ)	เพศ	อายุงาน (ปี)	ตำแหน่ง
1.	ผู้ทรงคุณวุฒิ A	ชาย	37	นักวิชาการละครและดนตรีทรงคุณวุฒิ
2.	ผู้เชี่ยวชาญ B	ชาย	37	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านดุริยางค์ไทย (อดีตผู้อำนวยการสำนักงานการสังคีต)
3.	ผู้เชี่ยวชาญ C	หญิง	37	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนาฏศิลป์ไทย (อดีตผู้อำนวยการกลุ่มนาฏศิลป์)
4.	ผู้เชี่ยวชาญ D	ชาย	40	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านดุริยางค์ไทย
5.	คีตศิลป์อาวุโส A	ชาย	25	คีตศิลป์อาวุโส
6.	นาฏศิลป์อาวุโส B	หญิง	15	นาฏศิลป์อาวุโส
7.	นาฏศิลป์อาวุโส C	ชาย	14	นาฏศิลป์อาวุโส
8.	นาฏศิลป์อาวุโส D	ชาย	14	นาฏศิลป์อาวุโส
9.	นาฏศิลป์อาวุโส E	หญิง	13	นาฏศิลป์อาวุโส
10.	นาฏศิลป์ชำนาญงาน A	ชาย	10	นาฏศิลป์ชำนาญงาน
11.	คีตศิลป์ชำนาญงาน B	หญิง	8	คีตศิลป์ชำนาญงาน
12.	นาฏศิลป์ชำนาญงาน C	หญิง	6	นาฏศิลป์ชำนาญงาน
13.	นาฏศิลป์ชำนาญงาน D	ชาย	6	นาฏศิลป์ชำนาญงาน
14.	นาฏศิลป์ชำนาญงาน E	หญิง	6	นาฏศิลป์ศิลปป็นชำนาญงาน
15.	นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน A	ชาย	4	นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน
16.	คีตปฏิบัติงาน B	หญิง	4	คีตศิลป์ปฏิบัติงาน
17.	ดุริยางคศิลป์ปฏิบัติงาน C	ชาย	4	ดุริยางคศิลป์ปฏิบัติงาน
18.	นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน D	หญิง	3	นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน
19.	นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน E	ชาย	3	นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน

ตารางที่ 1 เพศ อายุงานที่ สำนักงานการสังคีตของกลุ่มตัวอย่าง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

“ความเป็นไทย” ได้ฝังรากลึกและกลายเป็นอำนาจของผู้ปกครองประเทศในการกำหนดนิยาม เพื่อสร้างโครงสร้างทางสังคมตามที่ผู้นำต้องการ พร้อมทั้งได้ผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการกำหนดนิยามความเป็นไทยจะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของสังคม แต่แก่นแท้ของนิยามความเป็นไทยยังมีลักษณะคล้ายกันในทุกยุคสมัย คือ การมุ่งเน้นให้คนไทยรักชาติ นับถือศาสนาพุทธ มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติ เห็นได้จากในอดีตก่อนประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ. 2475 พระมหากษัตริย์ได้มีแนวทางส่งเสริมความเป็นไทยผ่านนิยามที่ตนได้สร้างขึ้น โดยเน้นในเรื่องการรักษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม คือ การมีจิตใจที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ การนับถือศาสนาพุทธ การพูดภาษาไทย การมีกิริยามารยาทงดงามเรียบร้อยตามแบบไทย รวมถึงการมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย ทั้งยังพระมหากษัตริย์ทุกรัชกาลได้นำนาฏดุริยางคศิลป์เป็นเครื่องเฉลิมพระราชอิสริยยศในงานพระราชพิธีต่างๆ เพื่อต้องการรวมชาติให้เป็นปึกแผ่นด้วยการหลอมรวมคนไทยให้ซึมซับในความเป็นไทย มีความจงรักภักดี พร้อมทั้งจะต่อต้านการเข้ามาของประเทศมหาอำนาจตะวันตก อันเป็นการรักษาสถานะทางอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ได้เปลี่ยนศูนย์รวมของประเทศไทยจากพระมหากษัตริย์มาสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรัฐได้ปรับนิยามความเป็นไทยให้สอดคล้องกับความต้องการของตนผ่านนโยบายวัฒนธรรม เพื่อให้คนไทยหันมาสนใจความเป็นไทยมากขึ้น โดยเห็นได้ชัดเจนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้ใช้แนวคิดชาตินิยมในการบริหารประเทศ โดยปลูกฝังผ่านบทละครประวัติศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้คนไทยนับถือศาสนาพุทธ มีความสามัคคี และมีความรักชาติ รักความเป็นไทย ภายหลังตั้งแต่ยุคสงครามเย็นนิยามความเป็นไทยได้กลับมาให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงได้มีนโยบายวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับการสนองงานพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมที่ทำให้ชาติไทยมีระเบียบ มีความสงบสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ นโยบายวัฒนธรรมยังให้ความสำคัญในการเน้นย้ำให้คนไทยสืบสาน รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไทยให้คงอยู่ พร้อมทั้งมีความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ จนเกิดเป็นความรักชาติ รักรูปแบบการปกครองแบบไทยๆ

จะเห็นได้ว่า สำนักงานการสังคีตเป็นหนึ่งในกลไกของรัฐในการผลิตซ้ำและสืบทอดนิยามความเป็นไทยที่ฝังในนโยบายวัฒนธรรม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ อันก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติขึ้น โดยสำนักงานการสังคีตเป็นหน่วยงานที่สำคัญของรัฐในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย พร้อมทั้งได้รับการทำให้เหมาะสม เพื่อสร้างอำนาจความชอบธรรมให้กับรัฐ โดยเฉพาะวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร คือ อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นบทบาทในการสร้างนิยามความเป็นไทยของรัฐ ซึ่งสำนักงานการสังคีตได้เป็นกลไกในการคัดสรร รักษา และส่งต่อความคิดความเป็นไทยตามนโยบายวัฒนธรรม โดยมีข้าราชการสำนักงานการสังคีตเป็นกลุ่มปัญญาชนที่สำคัญในการทำหน้าที่จัดระเบียบ ยกระดับจิตสำนึก ความคิดของประชาชนให้รักในความเป็นไทยผ่านการแสดงต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ เผยแพร่ พร้อมทั้งชักจูงให้ประชาชนเกิดความรักชาติ รักความเป็นไทย

นับตั้งแต่อดีตงานด้านนาฏดุริยางคศิลป์ อันประกอบไปด้วยงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย และดนตรีสากล ได้อยู่สังกัด “กรมมหรสพ” ภายใต้การดูแลของสถาบันพระมหากษัตริย์ ถือได้ว่า นาฏดุริยางคศิลป์ไทยเป็นเครื่องเฉลิมพระราชมหาราชอิสริยยศอย่างหนึ่ง เนื่องจากได้นำไปประกอบในงานพระราชพิธี รัฐพิธี และยังได้นำการแสดงไปต้อนรับอาคันตุกะ ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และภายหลังได้โอนย้ายงานด้านนาฏดุริยางคศิลป์มาอยู่ภายใต้สังกัด “กรมศิลปากร” โดยสำนักงานการสังคีตมีรากฐานมาจากกองศิลปวิทยาการ แผนกละครและสังคีต ซึ่งได้เปลี่ยนมาสู่กองดุริยางคศิลป์ กองการสังคีต และสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์เป็นลำดับ เพื่อเป็นการจัดระเบียบการทำงาน ทางด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่ให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ ทำให้กรมศิลปากรย้ายสังกัดจากการกระทรวงศึกษาธิการ ไปสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และแบ่งส่วนราชการในกรมเป็น 9 หน่วยงาน ดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการกรม
2. สำนักงานการสังคีต
3. สำนักโบราณคดี
4. สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
5. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
6. สำนักสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์
7. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
8. สำนักหอสมุดแห่งชาติ
9. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

จากการปฏิรูประบบราชการ ทำให้สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ต้องปรับแยกภารกิจ ด้านการศึกษาและด้านการแสดงออกจากกัน โดยทางด้านการศึกษานาฏศิลป์ ดนตรีไทยและดนตรีสากล

จะอยู่ภายใต้การดูแลของ “สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์” ส่วน “สำนักการสังคีต” จะทำหน้าที่ดำเนินการด้านนาฏดุริยางคศิลป์ในงานพระราชพิธี รัฐพิธี และพิธีการต่างๆ ตามจารีตประเพณี รวมถึงความรู้ด้านนาฏดุริยางคศิลป์ผ่านการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และอนุรักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน ให้บริการและฝึกอบรมแก่หน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐ และเอกชนที่ดำเนินงานด้านนาฏดุริยางคศิลป์ และดำเนินการเกี่ยวกับกิจการโรงละครแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ภายใต้วิสัยทัศน์ และพันธกิจที่สำคัญ คือ “อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย”

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวทำให้สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานที่นักศึกษา มีฝีมือทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ที่จบการศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่มีวิทยาลัยนาฏศิลป์ ทั่วไปประเทศไทยอยู่ในสังกัด มุ่งหวังเข้ามารับราชการเป็นนาฏศิลปิน คีตศิลปิน และดุริยางคศิลปิน เป็นอย่างมาก เพื่อทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ ในงานพระราชพิธี รัฐพิธีและพิธีการต่างๆ ตามจารีตประเพณี พร้อมเผยแพร่วัฒนธรรมดังกล่าวตามนโยบายวัฒนธรรม เพื่อให้ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งสำนักการสังคีต ได้มีกระบวนการสร้างตัวตนข้าราชการผ่านนิยามความเป็นไทยของรัฐและนโยบายวัฒนธรรม ดังนี้

4.1 อำนาจนำและการยินยอม

4.1.1 กระบวนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ความเป็นไทยในตัวข้าราชการ

4.1.1.1 นโยบายวัฒนธรรมของรัฐสู่บทบาทหน้าที่ขององค์กร

นโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลเป็นเครื่องมือในการส่งผ่านอำนาจของรัฐบาลมายัง กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร และสำนักการสังคีตตามลำดับ เพื่อกำหนดแนวทางในการสร้าง ตัวตนของข้าราชการสำนักการสังคีตผ่านแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์กระทรวง วัฒนธรรม แผนยุทธศาสตร์กรมศิลปากร และแผนปฏิบัติการต่างๆ หากสังเกตจะพบว่า ในแต่ละสมัย ของรัฐบาลจะมีนโยบายวัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินงานของกระทรวงวัฒนธรรมในกรอบ ทิศทางเดียวกัน โดยมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ อนุรักษ์ สืบทอด ปกป้อง และส่งเสริมการดำเนินงาน ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติบนพื้นฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคง พร้อมทั้ง นำศิลปวัฒนธรรมไทยสนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อธำรงรักษา สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย ประกอบกับการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลกโดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิดการไหลเวียนทาง วัฒนธรรม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงไปของโลกปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนการสร้างค่านิยม ให้คนไทยภูมิใจในความเป็นไทยและวัฒนธรรมอันงดงามของประเทศไทย

สำนักการสังคีต ได้นำนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลสู่การปฏิบัติ โดยการวางแผนทางการปฏิบัติเป็นแผนงาน และโครงการที่ชัดเจนให้สอดคล้องกับเป้าหมายของนโยบาย พร้อมทั้งได้แปลงนโยบายวัฒนธรรมเป็นภารกิจหลักประจำวันของข้าราชการสำนักการสังคีต เพื่อให้เกิดการยอมรับ ความผูกพัน อันส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อไป เห็นได้จากการจัดการแสดงมหรสพสมโภชเนื่องในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การจัดการแสดงมหรสพสมโภช เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ การจัดการแสดงเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ในโอกาสต่างๆ การจัดการแสดงในงานใต้ร่มพระบารมี กรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมทั้งการนำนาฏดุริยางคศิลป์ไปประกอบพระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช พิธีบวงสรวงการอัญเชิญราชรถ และพระยานมาศ รวมทั้งการบรรเลงดนตรีไทยในขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของนโยบายวัฒนธรรมที่มุ่งส่งเสริมให้สนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมกับนานาชาติและประชาคมอาเซียนตามเป้าหมายของนโยบายวัฒนธรรม เช่น โครงการการแสดงโขนสู่สาธารณชน เนื่องในงานวัฒนธรรมเชื่อมใจอาเซียน ณ สนามกีฬาเทศบาลเมืองสุโขทัย-โลก โครงการเผยแพร่ นาฏศิลป์-ดนตรีไทย ในงาน Expo ณ กรุงอิสตันบูล ประเทศคาซัคสถาน เป็นต้น ทั้งยังได้จัดการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์เป็นประจำผ่านรายการแสดงต่างๆ ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพฯ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เป็นต้น เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนไทยยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

หากวิเคราะห์จะพบว่า นโยบายเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องนำไปปฏิบัติ ซึ่งสำนักการสังคีตได้กำหนดคุณลักษณะของข้าราชการในตำแหน่งนาฏศิลป์ คีตศิลป์และดุริยางคศิลป์ คือ จะต้องปฏิบัติงานในฐานะผู้แสดงด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ ในการเผยแพร่การแสดงละครฟ้อนรำ ตามบทบาทการแสดงที่ได้รับมอบหมายได้อย่างสวยงาม ถูกต้องตามมาตรฐาน และเป็นไปในแนวทางจารีต เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ ให้คงอยู่คู่กับประเทศไทยสืบไป โดยข้าราชการในตำแหน่งนาฏศิลป์ คีตศิลป์และดุริยางคศิลป์ทุกคนจะมีความรู้ ความสามารถทางด้านนาฏศิลป์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากส่วนใหญ่จบการศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ที่มีวิทยาลัยนาฏศิลป์ 12 แห่ง ทั่วประเทศไทยอยู่ในสังกัด แต่เนื่องจากทุกคนที่เข้ารับราชการใหม่จะมีความรู้พื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ และดนตรีไทยที่เป็นมาตรฐานในแบบเรียนตามแต่ละวิทยาลัยที่ตนศึกษาได้ให้ความรู้ แต่เมื่อเข้ารับราชการที่สำนักการสังคีตจะต้องเรียนรู้ในท่ารำ แนวเพลงและวิธีการบรรเลง รวมถึงวิธีการขับร้องในระบบเดียวกัน เพื่อให้ข้าราชการทุกคนเป็นศิลปินที่มีจุดเด่นในการถ่ายทอดการแสดงนาฏศิลป์ และดนตรีไทย

ได้อย่างเชี่ยวชาญจนได้รับการชื่นชม ซึ่งสิ่งสำคัญในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยของสำนักการสังคีต คือ การถ่ายทอดความสวยงามของนาฏดุริยางคศิลป์ให้เป็นไปในแนวจารีต ถ่ายทอดอารมณ์ให้สอดคล้องกับแนวของเพลง และบทบาทของตัวแสดงที่ได้รับมอบหมาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ สืบทอด และสืบสาน ถือเป็นการนำนियามความเป็นไทยของรัฐมาหล่อหลอมแนวคิด ทักษะของข้าราชการสำนักการสังคีตด้วย

4.1.1.2 การฝึกซ้อมการแสดง

ข้าราชการสำนักการสังคีต ทั้งนาฏศิลปิน คีตศิลปินและดุริยางคศิลปิน ในตำแหน่ง ปฏิบัติงานและชำนาญงาน มีหน้าที่หลักในการปฏิบัติ คือ การฝึกซ้อมการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ เพื่อให้พร้อมต่อการแสดง ซึ่งข้าราชการสำนักการสังคีตจะฝึกซ้อมในช่วงเวลา ราชการ เพื่อเตรียมตัวไปแสดงในงานต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐ ซึ่งในแต่ละงานจะมี ประกาศคำสั่งให้ข้าราชการทุกคนปฏิบัติ โดยในประกาศจะมีรายชื่อผู้แสดง และบทบาทต่างๆ ที่ได้รับ มอบหมาย เพื่อไปฝึกซ้อม รับการถ่ายทอดท่ารำกับนาฏศิลปินที่เป็นรุ่นพี่ รุ่นครู ตามประกาศคำสั่ง และฝึกซ้อมให้เกิดความชำนาญจนครูผู้ถ่ายทอดพึงพอใจ และประมาณ 1 วันก่อนการแสดงจะต้อง เตรียมซ้อมการแสดงร่วมกับวงปี่พาทย์ ซึ่งจะดำเนินการฝึกซ้อมในรูปแบบเช่นนี้อยู่เสมอที่มีการแสดง ตามนโยบายของรัฐ แต่อาจมีการปรับเปลี่ยนตารางการฝึกซ้อมไปตามภารกิจงานการแสดงด่วนที่ เข้ามาแทรกในแต่ละวัน ซึ่งงานการแสดงส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงนอกเวลาราชการ คือ ตั้งแต่เวลา 17.00 น. เป็นต้นไป หรือ วันเสาร์ วันอาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ทำให้ระหว่างวันจันทร์ - วันศุกร์ เวลา 08.30 น. - 16.30 น. ซึ่งเป็นเวลาราชการ ข้าราชการจึงจะต้องทุ่มเทเวลาให้กับการฝึกซ้อม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“...การจะเป็นศิลปินที่ดี ทุกวินาทีต้องมอบให้แก่การฝึกซ้อม หมั่นฝึกซ้อมพัฒนาตนเอง และรับผิดชอบตนเอง โดยไม่ต้องรอให้ศิลปินรุ่นครูมากำหนด ซึ่งแม้ว่างานที่ได้รับมอบหมายตาม นโยบายของรัฐจะมากเพียงใด แต่ถ้าศิลปินมีวินัยในตนเอง รักในวิชาชีพศิลปินก็จะสามารถพัฒนาศักยภาพ ของตนเอง จนทำให้สามารถสร้างผลงานดึงดูดใจผู้ชมให้รักศิลปวัฒนธรรมไทยได้ นอกจากการฝึกซ้อมแล้ว ก็ต้องหมั่นใส่ใจดูเทคนิคของนาฏศิลปินรุ่นครู รุ่นพี่ รวมถึงเพื่อน เพื่อนำมาปรับท่าทางการแสดงของ ตนเองให้สวยงาม สมบทบาทตามมาตรฐานของจารีตอีกด้วย...”

นาฏศิลปินอาวุโส B (สัมภาษณ์, 12 เม.ย.63)

จะเห็นได้ว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตจะเป็นผู้มีวินัย รู้จักหน้าที่ และบริหารเวลาได้ดี เนื่องจากการฝึกซ้อมเป็นหน้าที่ปฏิบัติประจำวันของนาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปิน

สำนักการสังคีต ซึ่งหากช่วงเวลาใดที่สำนักการสังคีตได้รับมอบหมายให้ไปแสดงในงานต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐจำนวนหลายงานติดต่อกัน ข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนจะต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง รู้จักแบ่งเวลาการฝึกซ้อม และรับผิดชอบบทบาทที่ตนได้รับมอบหมายให้ดี บางครั้งอาจต้องเสียสละเวลาส่วนตัวจนไม่มีเวลาทำภารกิจส่วนตัวกับครอบครัวมากนัก เพราะต้องแบ่งเวลาให้กับการฝึกซ้อมท่องจำบทและการฝึกซ้อมทำรำในแต่ละบทบาทที่แตกต่างกันในแต่ละงานการแสดงต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งในการฝึกซ้อมแต่ละครั้งจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นระบบมาก โดยจะต้องจัดทำทาง จัดองศาในการรำให้ถูกต้องตามจารีต ต้องฝึกท่องบทให้ผสมผสานไปกับทำรำ เป็นต้น ซึ่งเมื่อมีประกาศคำสั่งแจ้งการแสดงและบทบาทที่ตนได้รับในแต่ละงานการแสดง ข้าราชการสำนักการสังคีตจะต้องปฏิบัติตามประกาศ โดยต้องไปรับการถ่ายทอดบทบาทตามประกาศคำสั่งจากครูผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้รับท่าทางการรำที่สืบทอดมาจากบรมครูอันไปตามหลักจารีตของนาฏศิลป์ไทย และต้องฝึกซ้อมให้เกิดการรำที่ชำนาญจนสามารถอนุรักษ์สืบทอดท่ารำจากรุ่นครูมาสู่ตัวผู้รับการถ่ายทอดบทบาทได้ ถึงแม้ว่าในบางครั้งจะได้รับบทบาทที่ตนไม่ถนัด แต่การฝึกซ้อมทำรำในบทบาทดังกล่าวที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นครู รุ่นพี่ ผสมผสานกับความรู้สึกลึกซึ้งที่ไม่ต้องการถูกการตำหนิจากผู้เชี่ยวชาญหรือครูผู้ถ่ายทอด จึงทำให้เกิดการหมั่นฝึกซ้อมตนเองในท่ารำที่ได้รับการถ่ายทอดให้คงความเป็นมาตรฐานของท่ารำที่บรมครูได้ถ่ายทอดวิชามาให้ได้มากที่สุด เป็นผลให้เกิดความเคยชิน การซึมซับในท่ารำที่คงรูปแบบการอนุรักษ์และพยายามทำให้ตนเป็นผู้ถ่ายทอดบทบาทการแสดงให้ผู้ชมได้อย่างสมบทบาทตามที่ตนได้รับการถ่ายทอดให้มากที่สุด

“...งานของสำนักการสังคีตมีค่อนข้างมาก ทำให้เวลาทำงานผสมไปกับเวลาพักผ่อนส่วนตัว ซึ่งการมาทำงานคือการฝึกซ้อม แต่ไม่ได้ซ้อมแค่เวลาในที่ทำงาน ขบรถต้องท่องบทการแสดงจนเข้าถึงอารมณ์ กลับบ้านต้องซ้อมท่ารำให้ได้องศาตามที่ครูสอน ซึ่งต้องซ้อมเพื่อพัฒนาฝีมือไปเรื่อยๆ ให้ครูเห็นศักยภาพ เพื่อจะได้รับบทบาทเป็นตัวเอก...”

นาฏศิลป์ป็นอาวุโส E (สัมภาษณ์, 14 เม.ย.63)

“...ในเวลาทำงานจะได้เห็นรุ่นครู รุ่นพี่ที่มีความเชี่ยวชาญนั่งฝึกซ้อม ฝึกฝนการร้องเพลง อยู่เสมอ จึงเป็นสิ่งกระตุ้นให้อยากพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยการไปฝึกซ้อมร้องเพลงให้ครูผู้เชี่ยวชาญ รุ่นพี่ฟัง เพื่อปรับการร้องเพลงของตนเองให้เป็นไปตามแบบแผนมาตรฐาน ซึ่งจากการได้ยืมการฝึกซ้ำๆ ในทุกวัน ทำให้เกิดความเคยชินและปรับวิถีชีวิตของตนเอง เนื่องจากเป็นเด็กรุ่นใหม่ชอบที่จะฟังแนวเพลงป๊อป เพลงสตริงทั่วไป แต่พอมาทำงานที่สำนักการสังคีต ในแต่ละวันเวลาทำกิจวัตร

ประจำวันจะเปลี่ยนมาเปิดเพลงไทยเดิมที่คีตศิลป์รุ่นครู รุ่นพี่ร้องไว้เป็นแบบอย่างมาฟังอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดการซึมซับในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้เก่งเหมือนคีตศิลป์รุ่นครู รุ่นพี่...”

คีตศิลป์ปฏิบัติงาน B (สัมภาษณ์, 5 เม.ย.63)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตการฝึกซ้อมของนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์สำนักการสังคีต เพื่อเตรียมตัวแสดงในงานการแสดงต่างๆ ที่สอดคล้องกับพันธกิจขององค์กร คือ อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นไปตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาล ได้เป็นไปตามทฤษฎี “ชีวอำนาจ” (bio-power) ในระดับการสร้างวินัยของ มิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1980: 125) โดยสำนักการสังคีตได้ปลูกฝังให้ข้าราชการทุกคนเห็นคุณค่าของท่ารำที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากบรมครู อย่างท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ครูลมุล ยมะคุปต์ ครูเฉลย ศุขะวณิช เป็นต้น ผู้เป็นบุคคลสำคัญในวงการนาฏศิลป์ไทยที่ เป็นผู้คิดค้นท่ารำที่สวยงาม อันเป็นไปในทิศทางเดียวกับบทละครและอารมณ์ของเพลง โดยยึดระเบียบแบบแผนตามประเพณีโบราณ ซึ่งเป็นมรดกที่สำคัญที่ไม่ใช่คนในวงการทางด้านนาฏศิลป์ทุกคนจะได้รับการถ่ายทอด ข้าราชการของสำนักงานสังคีตจึงยึดมั่นในท่ารำตามมาตรฐานแบบแผนประเพณีโบราณที่ได้รับการสืบทอดกันมาว่าเป็นสิ่งที่ดี สิ่งที่มีคุณค่าควรค่าแก่การอนุรักษ์ อันเป็นวาทกรรมที่ทำให้เกิดการสร้างวินัยในการฝึกซ้อมให้ร่างกายได้รับการฝึกฝนและง่ายต่อการควบคุมจนเกิดเป็นท่ารำที่คงความงามตามแม่แบบให้ได้มาตรฐานสูงสุด โดยข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนยอมรับการปฏิบัติตามกรอบเวลาในการฝึกซ้อมที่ได้กำหนดขึ้น ทั้งยังได้หมั่นฝึกซ้อมร่างกาย ทบทวนท่ารำของตนเองในช่วงเวลาที่นอกเหนือจากช่วงเวลาในการฝึกซ้อมที่กำหนดไว้ เพื่อให้มีท่ารำที่ได้มาตรฐานตามที่ได้รับการถ่ายทอด ทั้งยังสามารถถ่ายทอดบทบาทของการแสดงให้ผู้ชมเกิดความชื่นชมนิยมชมชอบในบทบาทการแสดงของตน และไม่ได้รับการตำหนิตัว อางกล่าวได้ว่า นิยามความเป็นไทยของรัฐได้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในการฝึกซ้อมเป็นประจำของข้าราชการสำนักการสังคีต เป็นเหตุให้ข้าราชการของสำนักการสังคีตเป็นผลิตผลที่ส่งผ่านนิยามความเป็นไทยของรัฐให้เผยแพร่สู่ประชาชนและหมุนเวียนไปทั่วสังคม

4.1.1.3 วัฒนธรรมองค์กร

กลุ่มนาฏศิลป์ และกลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ได้แบ่งระดับข้าราชการออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. นาฏศิลป์/ดุริยางคศิลป์/คีตศิลป์ ระดับปฏิบัติงาน
2. นาฏศิลป์/ดุริยางคศิลป์/คีตศิลป์ ระดับชำนาญงาน
3. นาฏศิลป์/ดุริยางคศิลป์/คีตศิลป์ ระดับอาวุโส

ซึ่งข้าราชการทั้ง 3 ระดับ จะมีข้าราชการ ตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญ คอยดูแลควบคุมการฝึกซ้อม เพื่อให้ผลิตผลงานการแสดงตามนโยบายวัฒนธรรมที่ได้มาตรฐานของสำนักการสังคีตสู่สายตาผู้ชม จนผู้ชมตระหนักและรักในศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยมากขึ้น

นาฏศิลปิน/ดุริยางคศิลปิน/คีตศิลปิน ระดับอาวุโส

นาฏศิลปิน/ดุริยางคศิลปิน/คีตศิลปิน ระดับอาวุโส จะมีหน้าที่ช่วยผู้เชี่ยวชาญในการฝึกซ้อม ถ่ายทอดท่ารำในแต่ละบทบาทของตัวละคร ถ่ายทอดวิธีการบรรเลงดนตรีไทย และถ่ายทอดวิธีการขับร้องในแต่ละแนวเพลงให้กับข้าราชการรุ่นน้องในระดับปฏิบัติงานและชำนาญงานอย่างใกล้ชิด เนื่องจากข้าราชการรุ่นน้องบางคนยังไม่เคยได้รับการถ่ายทอดท่ารำในบทบาทดังกล่าว หรือยังไม่เคยได้รับการถ่ายทอดแนวเพลงบางเพลงที่ใช้สำหรับงานการแสดงในบางงาน เพื่อให้ข้าราชการรุ่นน้องได้มีแนวทางที่ถูกต้องตามมาตรฐานการแสดงของสำนักการสังคีต โดยข้าราชการรุ่นครูรุ่นพี่ ระดับอาวุโส เป็นผู้เคยได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่ารำสำหรับใช้ในการแสดงจากรุ่นสู่รุ่นในบทบาทต่างๆ และมีประสบการณ์ในการแสดงค่อนข้างสูง เนื่องจากมีประสบการณ์การทำงานประมาณ 10 ปีขึ้นไป นาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน คีตศิลปิน ระดับอาวุโสจึงเหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ข้าราชการรุ่นน้องได้จดจำกระบวนท่ารำที่มีรูปแบบในการถ่ายทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยตามแบบฉบับของโบราณและมีกลวิธีในการบรรเลงดนตรีไทยและขับร้องตามแม่แบบเพลงครูที่ได้รับการถ่ายทอดมา จะเห็นได้ว่า กระบวนท่ารำดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งของการนำนิยามความเป็นไทยของรัฐมาผลิตข้าราชการสำนักการสังคีตตามอัตลักษณ์ขององค์กร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“...เมื่อได้รับการถ่ายทอดท่ารำจากครูและรุ่นพี่ ต้องพยายามเรียนรู้ ทำตามในกระบวนท่ารำ ถีลาให้คล้ายกับครู และรุ่นพี่ที่ได้รับการถ่ายทอดมาให้ได้มากที่สุด เพราะ สิ่งที่ครูถ่ายทอดถือเป็นสมบัติที่ดีที่สุดที่จะมอบให้แก่ลูกศิษย์ เป็นความรู้ไว้ใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้มีโอกาสประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียงเหมือนครูหรือรุ่นพี่ได้...”

นาฏศิลปินชำนาญงาน E (สัมภาษณ์, 12 เม.ย.63)

นาฏศิลปิน/ดุริยางคศิลปิน/คีตศิลปิน ระดับปฏิบัติงานและชำนาญงาน

การสร้างความเป็นไทยที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ขององค์กรให้กับข้าราชการรุ่นน้องในระดับปฏิบัติงานและชำนาญงาน คือ การพยายามสร้างความคิด ความเชื่อที่ถูกต้องบนแบบแผนธรรมเนียมตามอัตลักษณ์ขององค์กรที่เหมือนกัน โดยพยายามปลูกฝังให้เป็นผู้ตามที่ดี เชื่อฟังและ

เคารพนับถือครูผู้เชี่ยวชาญ รุ่นพี่ผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ มีความเกรงใจเพื่อนร่วมงานที่มีอายุงานนานกว่า อ่อนน้อมถ่อมตน และรู้จักกาลเทศะ ทำให้นาฏศิลป์/ดุริยางคศิลป์/คีตศิลป์ ระดับปฏิบัติงาน และชำนาญงานจะต้องทำตามสิ่งที่ครูผู้เชี่ยวชาญ ครูและรุ่นพี่ถ่ายทอดอย่างเคร่งครัด โดยไม่มีการโต้เถียง พร้อมเปิดใจยอมรับความรู้ใหม่ๆ จากการได้รับการถ่ายทอดอยู่เสมอ และต้องหมั่นฝึกฝน พัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการรำให้เข้าถึงบทบาทของตัวแสดงให้เป็นที่จดจำของประชาชนที่มาชมการแสดง ในงานต่างๆ ประกอบไปกับการเรียนรู้วัฒนธรรมขององค์กร เพื่อหล่อหลอมให้ข้าราชการเป็นนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์ที่ดี โดยสามารถปฏิบัติงานตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“...ข้าราชการสำนักงานการสังคิตส่วนใหญ่จะรู้จักกันมาตั้งแต่สมัยเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ เนื่องจากเคยแสดงงานการแสดงต่างๆ ร่วมกันตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนจนมาถึงช่วงชีวิตในการทำงาน ทำให้วิถีชีวิตการทำงานที่สำนักงานการสังคิตเปรียบเสมือนครอบครัวใหญ่ ที่ทุกคนรักและผูกพันกันมาก โดยมีข้าราชการรุ่นครู รุ่นพี่ เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ข้าราชการรุ่นน้อง ส่วนรุ่นน้องจะต้องปฏิบัติตาม ข้าราชการรุ่นครู รุ่นพี่ สืบต่อกันไปจากรุ่นสู่รุ่น โดยคนที่ไม่ปฏิบัติตาม หรือ ปฏิบัตินอกจารีต จะกลายเป็นแกะดำ และอยู่ในสังคมของสำนักงานการสังคิตไม่ได้นั่นเอง...”

คีตศิลป์อาวุโส A (สัมภาษณ์, 15 เม.ย.63)

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมองค์กรของสำนักงานการสังคิต เป็นรูปแบบเดียวกันกับที่ได้รับ การปลูกฝังตั้งแต่สมัยเมื่อครั้งศึกษาในระดับมัธยมศึกษา - ปริญญาตรี ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ คือ การให้ความสำคัญกับความเป็นครู - ความเป็นศิษย์ และความเป็นรุ่นพี่ - ความเป็นรุ่นน้อง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สร้างความรัก ความผูกพันกันของข้าราชการในองค์กรให้เหนียวแน่น มากกว่าระบบการทำงานของหน่วยงานราชการอื่นโดยทั่วไป เนื่องจากข้าราชการสำนักงานการสังคิตต้อง เป็นผู้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้เกิดการอนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย อันเป็นไปตาม นโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลผ่านงานการแสดงต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ ในช่วงเวลาเดินทางไปปฏิบัติงานตามสถานที่ต่างๆ เป็นช่วงเวลาที่ข้าราชการได้ใช้ชีวิตร่วมกันในการ ฝึกซ้อม เรียนรู้กระบวนการทำงาน เรียนรู้ลักษณะนิสัยของกันและกัน ทำให้เกิดเป็นความผูกพัน จึงเปรียบเสมือนคนในครอบครัวมากกว่าการเป็นแค่เพื่อนร่วมงาน โดยข้าราชการระดับอาวุโสจะมีความเมตตาถ่ายทอดความรู้ให้กับข้าราชการรุ่นน้องตามบทบาทหน้าที่ของตนและวางตัวอย่างเหมาะสม มีความเป็นผู้ใหญ่ เนื่องจากเคยมีประสบการณ์ในการเป็นข้าราชการรุ่นน้องมาก่อน จึงเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของข้าราชการรุ่นน้อง ทั้งยังเป็นต้นแบบที่ดีในการแสดงบทบาทต่างๆ บนเวที

การแสดงให้กับข้าราชการรุ่นน้องได้ปฏิบัติตามได้อีกด้วย ซึ่งเป็นธรรมเนียมสำหรับข้าราชการรุ่นน้อง ที่ต้องมีความเคารพ ยำเกรงต่อข้าราชการรุ่นครู รุ่นพี่ ตามลำดับ โดยเชื่อฟังคำสั่งสอนและปฏิบัติตาม นอกจากนี้จะต้องอ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติในประสบการณ์ความชำนาญที่มากกว่าของรุ่นพี่ในการให้ สิทธิเป็นตัวแสดงในบทบาทที่เด่นกว่าด้วย เห็นได้จาก “เราต้องมีสัมมาคารวะต่อข้าราชการรุ่นครูและ รุ่นพี่ เช่น ในงานการแสดงโขนแม้ว่าเราจะได้เป็นทศกัณฐ์ตัวแรกตลอดทุกงาน แต่ถ้างานใดได้ร่วม แสดงกับครู ก็ต้องให้เกียรติครูเป็นทศกัณฐ์ตัวแรก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของสำนักการสังคีตที่ถือปฏิบัติกันมา...” นานุกสิปินอาวุโส C (สัมภาษณ์, 28 เม.ย.63) ซึ่งจากวัฒนธรรมองค์กรของสำนักการสังคีต ทำให้เกิดการหลอมรวมให้ข้าราชการเป็นหนึ่งเดียวกัน เกิดความรักและปกป้ององค์กรด้วย

“...สังคมการทำงานของสำนักการสังคีตคล้ายกับการมาโรงเรียน ต้องมีการปฏิบัติตัว ร่วมกันในลักษณะครูกับลูกศิษย์ พี่กับน้อง ไม่ใช่ระบบนายจ้างกับลูกจ้าง ทำให้ต้องเคารพนบขอบ ข้าราชการรุ่นครูตลอดเวลา โดยมองว่า สิ่งที่ครูได้ถ่ายทอด และสั่งสอนเป็นสิ่งที่ถูกต้อง โดยลูกศิษย์ ต้องเชื่อฟัง ไม่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นตามใจชอบ ห้ามเถียง หากทำตามที่ครูสอนได้มากที่สุด ครูจะรัก และได้รับโอกาสดีๆ ในการได้รับเลือกให้แสดงในบทบาทสำคัญในงานการแสดงที่ดีๆ...”

นานุกสิปินปฏิบัติงาน A (สัมภาษณ์, 10 เม.ย.63)

จากการวิเคราะห์พบว่า วัฒนธรรมองค์กรของสำนักการสังคีต เป็นรูปแบบหนึ่ง ที่ส่งผ่านนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์องค์กรผ่านทางความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นครู - ความเป็นลูกศิษย์ และความเป็นรุ่นพี่ - ความเป็นรุ่นน้อง เป็นการสร้างตัวตนของข้าราชการให้ ยอมรับในนิยามความเป็นไทยของรัฐตามที่ข้าราชการรุ่นครู รุ่นพี่ได้ถ่ายทอดและปลูกฝัง สอดคล้อง กับทฤษฎีของมิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1986) ที่ว่า วัฒนธรรมองค์กรได้สร้าง “วาทกรรมความจริง” ให้กับข้าราชการรุ่นน้องในระดับปฏิบัติงาน และชำนาญงาน โดยได้สร้างความคิดความเชื่อเรื่อง ความเป็นไทย การอนุรักษ์ทำร่ำตามแบบโบราณที่บรมครูได้ถ่ายทอด เป็นสิ่งที่ถูกต้องควรค่าแก่การ นำไปฝึกฝน และปฏิบัติตาม เพื่อให้คงมาตรฐานจารีตตามรูปแบบที่สืบทอดกันมาให้ได้มากที่สุด ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ ข้าราชการระดับอาวุโส รุ่นครู รุ่นพี่ ได้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาความรู้ เพื่อให้เกิด การซึมซับ ผูกขาดทางความคิดและทัศนคติแก่ข้าราชการรุ่นน้อง

4.1.1.4 การสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ข้าราชการ

นอกจากสำนักการสังคีต จะมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ ทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมไทยในงานรัฐพิธีที่สำคัญ และงานเผยแพร่ตามยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่สอดคล้องกับนโยบาย

วัฒนธรรมของรัฐบาลแล้ว สำนักการสังคีตยังมีภารกิจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การที่รัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักการสังคีตเผยแพร่งานด้านนาฏดุริยางคศิลป์ในงานพระราชพิธี ทำให้ข้าราชการสำนักการสังคีตได้มีโอกาสดูงานสถาบันพระมหากษัตริย์ในงานพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีอันเนื่องเกี่ยวกับการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตั้งแต่พระราชพิธีสรงน้ำพระบรมศพ การประโคมย่ำยาม พิธีบวงสรวงเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ราชรถพระยานมาศ และเครื่องประกอบในพระราชพิธีถวายพระเพลิง พิธีบวงสรวงการก่อสร้างและยกเสาเอกพระเมรุมาศ การบรรเลงดนตรีไทยในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ พร้อมทั้งการจัดแสดงมหรสพเนื่องในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งยังมีภารกิจที่สำคัญที่สำนักการสังคีตได้มีโอกาสดูงาน คือ การจัดงานมหรสพสมโภช เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว และการถวายงานบรรเลงดนตรีไทยเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น

“...การมาสมัครรับราชการที่สำนักการสังคีต เพราะมุ่งหวังอยากมีโอกาสดูงานสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งงานแรกที่ได้รับมอบหมายหลังจากได้เข้ามาทำงานที่สำนักการสังคีต คือ การได้ร่วมแสดงรำ เพื่อถวายงานเป็นครั้งสุดท้ายในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ตนเองและครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะเป็นโอกาสที่น้อยคนนักจะได้รับและได้นำสิ่งที่เรียนมาสร้างความฝันของตนเองให้เป็นจริงด้วย”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน D (สัมภาษณ์, 1 เม.ย.63)

“...สิ่งหนึ่งที่สร้างความภูมิใจให้แก่ตนเองและครอบครัวเป็นอย่างมากจากการทำงานที่สำนักการสังคีต คือ การที่ได้รับเลือกให้เป็นตัวละครเอกในงานการแสดงโขนในโอกาสต่างๆ เพื่อถวายงานสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์อย่างใกล้ชิด ทั้งยังเคยได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้แสดงขณะที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงระนาดด้วย ซึ่งภูมิใจเป็นอย่างมากจนเป็นแรงผลักดันให้พยายามปฏิบัติงานให้เต็มความสามารถอย่างดีที่สุด เพื่อตอบแทนสิ่งดีๆ ที่องค์กรมอบให้แก่เรา”

นาฏศิลป์อาวุโส C (สัมภาษณ์, 28 เม.ย.63)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า ภารกิจของสำนักงานการสังคีตในด้านการเผยแพร่งานด้านนาฏดุริยางคศิลป์ในงานพระราชพิธีต่างๆ ทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคีตได้มีโอกาสถวายงานสถาบันพระมหากษัตริย์หลายยุคสมัยจวบจนปัจจุบัน รวมทั้งข้าราชการบางท่านยังได้มีโอกาสได้รับเลือกไปถวายงานอย่างใกล้ชิดด้วยการเป็นหนึ่งในผู้ร่วมคณะตามเสด็จพระราชดำเนินไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ เช่น สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรเลงดนตรีไทย และทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำภูศิลป์ ดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ร่วมแสดงด้วย ณ พิพิธภัณฑ์กีมาร์ท ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น ซึ่งจากการที่ข้าราชการสำนักงานการสังคีตได้มีโอกาสถวายงานสถาบันพระมหากษัตริย์ในงานพระราชพิธีต่างๆ หรือได้มีโอกาสถวายงานอย่างใกล้ชิด ได้สร้างความภาคภูมิใจและเป็นขวัญกำลังใจในการทำงานให้กับข้าราชการสำนักงานการสังคีตเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์เห็นคุณค่าของวิชาชีพตนเอง มีความพยายามมุ่งมั่นอุทิศตนในการฝึกซ้อม เพื่อพัฒนาตนเองให้สามารถสืบทอดและเป็นผู้เผยแพร่กระบวนท่ารำที่สวยงาม เข้าถึงบทบาทของอารมณ์เพลง คงรูปแบบการอนุรักษ์ในความเป็นไทยที่บูรพาจารย์ได้ถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้สืบทอดกันมา

“...การทำงานที่สำนักงานการสังคีตได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ตนเองเป็นอย่างมาก เมื่อครั้งสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงนิวเดลี ได้มีโอกาสเป็นคณะตามเสด็จฯ เพื่อขับร้องเพลงถวาย ซึ่งเป็นความภูมิใจสูงสุดของชีวิตเด็กต่างจังหวัดคนหนึ่งที่ไม่ได้ร่ำเรียนทอง แต่ได้มีโอกาสถวายงานอย่างใกล้ชิดและได้ไปเปิดโลกที่ต่างประเทศด้วยวิชาชีพที่ตนเองได้เรียนมา ”

คีตศิลป์ชำนาญงาน B (สัมภาษณ์, 15 เม.ย.63)

“...ตั้งแต่สมัยเป็นผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสรับเลือกให้แสดงต่อหน้าพระพักตร์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องในโอกาสต่างๆ และได้มีโอกาสร่วมแสดงเพื่อต้อนรับการมาเยือนของพระราชอาคันตุกะในหลวงรัชกาลที่ 9 ณ บริเวณสนามหญ้าด้านหน้า พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทั้งยังได้มีโอกาสเดินทางไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่ต่างประเทศอยู่บ่อยครั้ง ภายหลังเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการกลุ่มนาฏศิลป์ จึงได้มีโอกาสเป็นผู้ควบคุมการแสดงต่างๆ เพื่อถวายงานสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ซึ่งถ้าหากไม่ได้ทำงานที่สำนักงานการสังคีต คงไม่ได้รับโอกาสใดๆ เช่นนี้ในชีวิต”

ผู้เชี่ยวชาญ C (สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2563)

การเผยแพร่ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยในต่างประเทศ เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในงานต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมยังเป็นอีกหนึ่งภารกิจที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับข้าราชการสำนักการสังคีต โดยได้มีโอกาสเป็นตัวแทนประเทศไทยเดินทางไปแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก เพื่อเปิดโลกทางวัฒนธรรมให้ต่างชาติรู้จักศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีกระบวนการทำร่ำที่งดงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นเหตุให้ข้าราชการสำนักการสังคีตต้องพัฒนาตนเองให้สามารถสืบทอดทำร่ำในรูปแบบจารีตตามมาตรฐานของบรมครู ประกอบกับต้องเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ในการแสดง เพื่อส่งผ่านเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้เป็นที่ประจักษ์ในสายตาของชาวต่างชาติ อันเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยไปสู่ความเข้มแข็งของประเทศชาติได้อีกทางหนึ่งด้วย

หากวิเคราะห์จะพบว่า การทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยเป็นเครื่องมือในการชำระล้างซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ถือเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปลุกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์องค์กร โดยได้ซึมซับเข้าสู่อัตลักษณ์ส่วนบุคคล ผ่านความภาคภูมิใจที่ได้รับโอกาสถวายงานต่อหน้าพระพักตร์ของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งยังได้มีโอกาสเป็นตัวแทนประเทศไทยเดินทางไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมตามสถานที่ต่างๆ ทั่วโลก เป็นการกล่อมเกลาจิตใจให้ข้าราชการมีความมุ่งมั่นในการทำงาน ตั้งใจฝึกซ้อม เพื่อให้มีฝีมือที่ดี มีกระบวนการทำร่ำที่คงความจารีตในรูปแบบมาตรฐานของนาฏศิลป์ไทยในแนวทางอนุรักษ์ เพื่อให้ได้รับการพิจารณาว่า เหมาะสมในการได้รับเลือกไปถวายงานได้อย่างสมพระเกียรติ หรือได้รับเลือกให้เดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ต่างประเทศ ซึ่งถึงแม้ว่าโลกจะเปลี่ยนยุคสมัยเพียงใด แต่ข้าราชการสำนักการสังคีตยังคงยอมรับกับการผลิตซ้ำนิยามความเป็นไทย เนื่องจากได้รับความภาคภูมิใจในโอกาสที่น้อยคนนักจะได้รับโอกาสเช่นนี้ จึงทำให้เกิดการกำหนดจิตสำนึกของตนเองให้ตั้งใจทำงานรับผิดชอบหน้าที่ หมั่นฝึกซ้อม พัฒนาตนเอง ถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ตัวตนของข้าราชการให้เป็นไปตามอัตลักษณ์ขององค์กรอย่างไม่มีข้อกังขา

4.1.1.5 การสร้างจารีตผ่านพิธีกรรมสำคัญ

กระบวนการสร้างและพัฒนานิยามความเป็นไทยของข้าราชการสำนักการสังคีตได้เริ่มตั้งแต่สมัยศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยการปลุกฝังให้ผู้ศึกษาศาสตร์ทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ทุกคนมีความเป็นไทย และมีระเบียบวินัยในการฝึกซ้อม รวมถึงเคารพครูผู้ถ่ายทอดวิชาเป็นอย่างมาก ซึ่งหนึ่งในวิธีการแสดงความเคารพกตัญญูต่อครูอาจารย์ผู้มีพระคุณ คือ การจัดพิธีไหว้ครู ซึ่งพิธีดังกล่าวถือเป็นการแสดงวัฒนธรรมอันงดงามของชาวไทยผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในการบวงสรวงบูชาครูที่ยึดถือกันมาตั้งแต่สมัยอดีต

เพื่อให้ศิษย์ทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ทุกคนได้เคารพบูชา และแสดงความกตัญญูต่อครูผู้ฝึกสอน
ถ่ายทอด

พิธีการไหว้ครูดังกล่าวเป็นพิธีกรรมที่ศิษย์นาฏศิลป์ทุกคนจะต้องเข้าร่วมจนว่าจะจบ
การศึกษา แต่อย่างไรก็ตามเมื่อได้รับราชการ ณ สำนักงานการสังคีต จึงได้รับการพัฒนาความคิดให้มี
ความเคารพบรมครู ผู้เชี่ยวชาญและครูผู้ถ่ายทอดวิชาที่เข้มข้นขึ้น โดยสำนักงานการสังคีตได้จัดงานไหว้ครูที่
ยิ่งใหญ่และเต็มรูปแบบขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์สำนักงานการสังคีต
ทุกคนจะต้องเข้าร่วมพิธีไหว้ครูดังกล่าว เพื่อแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อครูผู้ถ่ายทอด และตระหนัก
ในการจะรักษาวิชาความสามารถที่บรมครูได้ประดิษฐ์ไว้อย่างเป็นมาตรฐานให้คงอยู่สืบไป ทั้งยังเป็น
การเสริมสร้างศรัทธาให้กับข้าราชการสำนักงานการสังคีตทุกคนในการปฏิบัติงานต่างๆ ให้บรรลุ
ประสิทธิผลขององค์กรอันสอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมของรัฐด้วย

“...ข้าราชการสำนักงานการสังคีตทุกคนจะไปร่วมพิธีไหว้ครูของสำนักงานการสังคีตเป็น
ประจำทุกปี เพื่อให้ครูเทพคุ้มครองให้การแสดงในบทบาทต่างๆ ของเราแสดงออกมาได้อย่างราบรื่น
จดจำท่ารำได้อย่างแม่นยำตามแบบแผนที่สืบทอดมาจากบรมครู รวมถึงเป็นการถือโอกาสฝากเนื้อ
ฝากตัวเป็นศิษย์ที่พร้อมรับการถ่ายทอดกับข้าราชการรุ่นครู เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู เคารพนับถือ
เชื้อฟิ่งด้วย...”

นาฏศิลป์ชำนาญาน D (สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2563)

จะเห็นได้ว่า สำนักงานการสังคีตได้พยายามทำให้การปลูกฝังความเป็นไทยเข้มข้นขึ้น
โดยกระทำผ่านพิธีศักดิ์สิทธิ์ของงานไหว้ครูอย่างต่อเนื่องและต่อกันอยู่เสมอให้ข้าราชการมีความกตัญญู
ระลึกถึงความรู้และพระคุณที่บรมครูได้คิดกระบวนท่ารำที่มีเอกลักษณ์งดงาม จึงต้องปฏิบัติหน้าที่
ด้วยความตั้งใจในการรับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานความรู้ของบรมครูให้คงอยู่
ซึ่งพิธีไหว้ครูถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ต่อกันในการปลูกฝังความกตัญญู ความเคารพเชื้อฟิ่งเข้าไป
อยู่ในความคิดของข้าราชการผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนการทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคีต
ทุกคนสัญญาว่า จะปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นศิลปินของสำนักงานการสังคีตที่ดี มีค่านิยมในการอนุรักษ์ สืบสาน
รักษาความเป็นไทยให้คงอยู่คู่เป็นสมบัติของชาติไทยและเป็นผู้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่ดีในการ
ส่งผ่านนิยามความเป็นไทยของรัฐไปสู่ประชาชน

4.1.2 การจัดการกับผู้ไม่รักษาความเป็นไทย

สำนักงานการสังคีตได้พยายามสร้างตัวตนให้ข้าราชการเป็นนาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปิน ที่มีความเป็นไทย มุ่งอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยผ่าน กลไกกฎระเบียบขององค์กร วัฒนธรรมองค์กร การสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ข้าราชการ โดยสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ กระบวนการของการฝึกซ้อมและการถ่ายทอดผลงานการแสดงของข้าราชการสู่สายตา ผู้ชมจะต้องเคารพนับถือ ปฏิบัติตามคำสอนของผู้เชี่ยวชาญ ครูผู้ฝึกซ้อมอย่างเคร่งครัด ซึ่งตามอัตลักษณ์ องค์กรการจะเป็นนาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปินและคีตศิลปินที่ดี นอกจากจะมุ่งมั่นพัฒนาตนเอง ในกระบวนการฝึกซ้อมแล้ว ยังต้องตั้งใจในการนำเสนอผลงานการแสดงให้มีเอกลักษณ์ตามรูปแบบ มาตรฐานจารีตของสำนักงานการสังคีต พร้อมทั้งสามารถสื่อถึงบทบาทของตัวแสดงให้ผู้ชมได้เข้าใจ และมีความรู้สึกร่วมตามไปด้วย

ในงานการแสดงต่างๆ ถ้าข้าราชการสำนักงานการสังคีตผู้ใดได้รับเสียงตอบรับสะท้อน กลับที่ตีจากผู้ชมแสดงว่า สามารถถ่ายทอดได้เข้าถึงบทบาทในการแสดง ถือว่า ข้าราชการผู้นั้น ประสบความสำเร็จในงานการแสดงดังกล่าวเป็นอย่างมาก แต่หากข้าราชการผู้ใดไม่สามารถรักษา มาตรฐานในการถ่ายทอดกระบวนการทำรำที่คงเอกลักษณ์สวยงาม หรือ ไม่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ได้ สมบทบาทของตัวแสดงก็จะไม่ได้รับการยอมรับและไม่ได้รับคำชื่นชมจากผู้ชม จึงต้องนำข้อบกพร่องดังกล่าว มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นข้าราชการที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ตามอัตลักษณ์ของ องค์กรต่อไป

“...อาชีพนานาฏศิลปิน เปรียบเสมือนดาราดาวที่มีสังกัด โดยสำนักงานการสังคีตได้มอบ บทบาทการแสดงต่างๆ จนทำให้เราเป็นคนที่มีตัวตนในสังคม ซึ่งผู้ชมได้รู้จักผ่านงานการแสดงต่างๆ มีแฟนละครเข้ามาทักทายให้กำลังใจ จึงเป็นแรงผลักดันให้อยากเป็นศิลปินที่ดีที่สามารถถ่ายทอด ผลงานให้ผู้ชมหลงรักในศาสตร์ และศิลป์แขนงนี้มากขึ้น จนเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชาติไทยของเรา...”

นาฏศิลปินชำนาญงาน D (สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2563)

สำนักงานการสังคีตมีวิธีจัดการกับข้าราชการที่มีตัวตนไม่สอดคล้องกับนิยามความเป็นไทย ของรัฐและไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ขององค์กร โดยขึ้นอยู่กับเจตนาและฐานความผิด คือนอกจาก การวินิจฉัยด้วยการตัดสินจากเสียงการตอบรับจากประชาชนแล้ว การที่บริเวณหลังเวทีมีผู้เชี่ยวชาญ ผู้กำกับ ผู้ช่วยผู้กำกับ ครูผู้ฝึกซ้อมคอยสอดส่องดูแลความถูกต้องให้เป็นไปตามมาตรฐานเอกลักษณ์ ในการถ่ายทอดกระบวนการทำรำของสำนักงานการสังคีตก็เป็นอีกหนึ่งวิธีในการทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคีต มีพฤติกรรมในการทำงานสอดคล้องกับอัตลักษณ์ขององค์กร เนื่องจากหากผู้แสดงถ่ายทอดอารมณ์

ในการแสดง หรือถ่ายทอดท่ารำที่ไม่ถูกต้องตรงตามที่ได้รับถ่ายทอด นอกจากจะรู้สึกผิดหวังที่ตนเองทำผลงานออกมาได้ไม่ดี ไม่ได้รับคำชื่นชมจากประชาชนแล้ว ยังจะได้รับการว่ากล่าวตักเตือน และได้รับการฝึกฝน ฝึกซ้อมมากขึ้นในบทบาทดังกล่าว แต่หากในงานการแสดงครั้งถัดไปยังมีพฤติกรรมในการถ่ายทอดผลงานการแสดงในรูปแบบที่ไม่ตรงตามอัตลักษณ์ขององค์กรเช่นเดิม ผู้เชี่ยวชาญ ครูผู้ฝึกซ้อมจะถือว่า รัฐบาลทหาหน้าที่ของตนเอง แต่มีเจตนาฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามคำสอน ซึ่งจะได้รับการลงโทษ โดยในงานการแสดงของรัฐใดๆ ก็ตาม ข้าราชการผู้ฝ่าฝืนคำสอนจะไม่ได้รับบทบาทให้แสดงเป็นตัวละครดังกล่าวอีกเลย หรือหากมีความผิดรุนแรงกว่านั้นก็จะถูกลงโทษ โดยการไม่ได้มีโอกาสให้เป็นตัวแทนไปแสดงในงานพระราชพิธีหรือการได้รับโอกาสให้เป็นตัวแทนไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศในนามของสำนักการสังคีตด้วย

จะสังเกตได้ว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตยึดมั่นในกรอบความรู้ ความเป็นไทย กระบวนท่ารำ การสื่ออารมณ์ที่ได้มาตรฐานตามที่ได้รับถ่ายทอดจากบรมครูทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ เพื่อเป็นการสืบสาน อนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นอัตลักษณ์องค์กรที่ได้รับการสร้างขึ้น พร้อมทั้งมองว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตที่วางตัวหรือถ่ายทอดผลงานที่เบี่ยงเบนไปจากอัตลักษณ์ขององค์กรเป็นสิ่งผิดกติ ต้องพยายามกำจัดสิ่งผิดปกติดังกล่าวให้กลายเป็นสิ่งปกติ เพื่อให้ข้าราชการสำนักการสังคีตมีตัวตนที่สอดคล้องกับนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กร โดยหน้าเวทีการแสดงจะมีผู้ชมคอยสอดส่อง จ้องมองผู้แสดง ซึ่งนาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปินและคีตศิลปินจะรู้สึกว่ามีสายตาของทุกคนเฝ้ามองดูการถ่ายทอดบทบาทของตัวแสดงผ่านการแสดงบนเวทีอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องพยายามถ่ายทอดอารมณ์ที่สื่อถึงเอกลักษณ์ให้สมบทบาทของตัวละคร พร้อมทั้งมีกระบวนท่ารำที่ได้มาตรฐานตามที่ได้รับถ่ายทอดจากครูผู้เชี่ยวชาญจากรุ่นสู่รุ่น เป็นเหตุให้สำนักการสังคีตสามารถรักษามาตรฐานการแสดงได้เป็นอย่างดี มีข้าราชการที่มากฝีมือในการแสดง มีกระบวนท่ารำที่งดงาม มีเอกลักษณ์ สวมใส่เครื่องแต่งกายที่ถูกต้องตามมาตรฐานในแต่ละชุดการแสดง อันสื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ขององค์กร เพื่อมุ่งสู่บทบาทในการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อเป็นการกลมเกลียวจิตใจให้คนไทยรักในศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยด้วย

“...เราไม่จำเป็นต้องได้รับบทบาทสำคัญในงานการแสดง แต่เราต้องพยายามแสดงบทบาทที่ได้รับมอบหมายให้ดีที่สุดด้วยการมีวินัย เคารพในหน้าที่ของตนเอง หมั่นฝึกซ้อม เพื่อถ่ายทอดสื่ออารมณ์ผ่านท่ารำให้ถูกต้องตรงตามที่ได้รับถ่ายทอด โดยพยายามแสดงบทบาทของตัวแสดงให้ผู้ชมเกิดความประทับใจ ชื่นชอบและจำเราได้ ซึ่งสิ่งนี้ คือ ความสำเร็จของชีวิตศิลปิน...”

นาฏศิลปินชำนาญาน C (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2563)

หากวิเคราะห์จะพบว่า การที่สำนักการสังคีตได้ใช้กระบวนการถ่ายทอดนิยามความเป็นไทยของรัฐ และอัตลักษณ์ขององค์กร ในการควบคุมข้าราชการสำนักการสังคีตได้อย่างแยบยล ตั้งแต่การฝึกร่างกายไปจนถึงจิตใจได้สำนักของข้าราชการสำนักการสังคีตให้ยอมรับความเป็นไทยและอัตลักษณ์ขององค์กรได้อย่างสมัครใจ ได้สอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตประจำวัน อันเป็นไปตามแนวคิดการวิเคราะห์เชิงละคร ของ เออร์วิง กอฟฟ์แมน (Erving Goffman) ได้เป็นอย่างดี (George Ritzer 2008: 372) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนพยายามจัดระเบียบวินัยของตนเองด้วยการหมั่นฝึกซ้อม พัฒนาฝีมือให้ตรงตามมาตรฐานที่ผู้เชี่ยวชาญ ครูผู้ฝึกสอนได้ถ่ายทอดเพื่อสามารถถ่ายทอดกระบวนการท่ารำที่มีเอกลักษณ์ ตรงตามแบบแผนมาตรฐาน ไม่ให้หลุดจากกรอบการอนุรักษ์ความเป็นไทย รวมทั้งได้แต่งหน้า และสวมใส่เครื่องแต่งกายได้ตรงตามบทบาทของตัวละครอย่างถูกต้องตามจารีตนาฏศิลป์ไทยในงานการแสดงต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของข้าราชการสำนักการสังคีตหรือตัวตนหน้าฉากที่ข้าราชการสำนักการสังคีตต้องการนำเสนอให้ผู้ชมได้รับทราบ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้ชมเกิดความประทับใจในบทบาทการแสดงของตนและเกิดความรู้สึกรักในความเป็นไทย และต้องการชอนบทบาทของผู้ไม่รักษาจารีตไว้ด้านหลังฉาก เพื่อไม่ให้ตนเองไม่ได้รับการชื่นชมจากผู้ชมและได้รับการลงโทษ

จะเห็นได้ว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนได้รับการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐและยอมรับอัตลักษณ์องค์กรผ่านนโยบายวัฒนธรรม การฝึกซ้อม การสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ข้าราชการ รวมไปถึงการเห็นความจริงว่า บริเวณหน้าเวทีจะมีผู้ชมคอยรอชมให้กำลังใจ ข้าราชการจึงต้องกำหนดจิตตนเองให้พยายามตั้งใจแสดงให้สมบทบาทตามที่ได้รับการถ่ายทอดให้ได้เป็นอย่างดีตามที่ผู้ชมคาดหวัง ซึ่งการปลูกฝังดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงแค่การปลูกฝังว่า ข้อดีของการปฏิบัติตามมาตรฐานของการเป็นข้าราชการสำนักการสังคีตที่ดีเป็นอย่างไรเท่านั้น ข้าราชการสำนักการสังคีตยังได้รับการปลูกฝังว่า การกระทำใดคือสิ่งที่ฝ่าฝืนกับอัตลักษณ์ขององค์กรเช่นกัน และจะได้รับบทลงโทษอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์จึงมักเลือกที่จะยอมรับนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กร เนื่องจากกระบวนการต่างๆ ในการปลูกฝังตัวตนความเป็นไทยในตัวข้าราชการ ทำให้ข้าราชการมองว่า การทำตามระเบียบการเป็นข้าราชการสำนักการสังคีตที่ดีเป็นสิ่งที่ถูกต้อง จึงพยายามจัดระเบียบร่างกายในบทบาทการแสดงของตนเองให้อยู่ภายใต้ชุดความรู้ดังกล่าว ซึ่งการที่ข้าราชการยินยอมปฏิบัติตามได้ทำให้มีผู้ชมซึ่งเป็นแฟนละครคอยติดตามผลงาน ให้กำลังใจ และเป็นการสร้างฐานเสียงในการนิยมชมชอบตนเองมากขึ้น พร้อมทั้งยังได้รับเลือกให้ได้รับบทบาทสำคัญในงานการแสดงต่างๆ โดยได้เป็นตัวแทนถวายงานในงานพระราชพิธี รัฐพิธี และได้มีโอกาสเดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ต่างประเทศด้วย เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า สำนักการสังคีตให้คุณค่ากับข้าราชการที่มีอัตลักษณ์สอดคล้องกับองค์กรว่า เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง ซึ่งการที่ข้าราชการได้เป็นผู้เผยแพร่

เอกลักษณ์ที่งดงามสืบทอดตามขนบธรรมเนียมของศิลปวัฒนธรรมไทยได้สร้างผลประโยชน์ให้แก่รัฐ ในการทำให้ประชาชนได้ซึมซับคุณค่าความงามของศิลปวัฒนธรรมไทย และตระหนักที่จะรักชาติไทยด้วย จาการวิเคราะห์ได้พบว่า สำนักงานการสังคีตไม่ต้องใช้กำลังบังคับขู่เข็ญให้ข้าราชการ ตั้งใจและหมั่นพัฒนาตนเองให้ถ่ายทอดกระบวนการทำรำที่มีเอกลักษณ์ ลีลาได้อย่างสวยงามคล้ายกับครู ผู้ถ่ายทอดมากที่สุด แต่สำนักงานการสังคีตใช้ความสำเร็จในการควบคุมให้ข้าราชการมองเห็นว่า ผู้ที่ ปฏิบัติตนเป็นข้าราชการที่ดีจะได้รับสิ่งใด ในขณะที่เดียวกันก็ชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการต่อต้านนิยาม ความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรว่าเป็นอย่างไร ทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคีตได้รับการ ควบคุมพฤติกรรม และจิตใต้สำนึกอย่างไม่มีข้อสงสัยและได้กลายเป็นร่างกายที่ยอมรับระบบ ความคิดดังกล่าว

4.1.3 อัตลักษณ์ร่วมของข้าราชการสำนักงานการสังคีต

นโยบายวัฒนธรรม แผนยุทธศาสตร์กรมศิลปากร แผนปฏิบัติงานของสำนักงานการสังคีต ได้สร้างอัตลักษณ์ของข้าราชการสำนักงานการสังคีต โดยการสร้างจุดเด่นในความเหมือนกันของ ข้าราชการสำนักงานการสังคีตจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งอัตลักษณ์ร่วมที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น นาฏศิลป์หญิงทุกคนจะไว้ผมยาวเหมือนกัน เพื่อใช้สำหรับการเกล้าผมให้เหมาะสมกับบทบาทของ ตัวละครต่างๆ ในงานการแสดง นอกจากนี้แม้ว่าข้าราชการจะสวมเครื่องแบบข้าราชการเหมือนกัน แต่ข้าราชการสำนักงานการสังคีตจะนุ่งโจงกระเบนสีแดงระหว่างการฝึกซ้อมการแสดง ประกอบกับการที่ มีรูปร่าง สรีระที่เหมาะสมกับตัวแสดง พร้อมกับการสื่ออารมณ์ในการแสดงได้เหมาะสมกับบทบาท ทั้งยังสามารถแสดงได้ทุกบทบาทที่ได้รับมอบหมาย รู้จักกาลเทศะและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้สร้างอัตลักษณ์ให้ข้าราชการสำนักงานการสังคีตแตกต่างจากหน่วยงานอื่น

“...ข้าราชการสำนักงานการสังคีตได้สั่งสมประสบการณ์การแสดงอยู่เสมอ ทำให้ท่าทาง ลีลา กระบวนท่ารำในการแสดงสวยงามละมุนกว่านักแสดงจากที่อื่น โดยไม่ใช่เพียงแค่การรำสวยเท่านั้น แต่การถ่ายทอดอารมณ์ ลีลาในการรำของข้าราชการสังคีตสามารถสะกดผู้ชมได้...”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน D (สัมภาษณ์, 1 เม.ย.63)

“...เอกลักษณ์อย่างหนึ่งในงานศิลปะไทยของสำนักงานการสังคีต คือ นักร้องสามารถร้องหมู่ ได้อย่างพร้อมเพรียงกันจนผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นคนเดียวกันกำลังขับร้อง และสามารถถ่ายทอดอารมณ์ของ บทเพลงได้เป็นอย่างดี...”

คีตศิลป์ชำนาญงาน B (สัมภาษณ์, 15 เม.ย.63)

“...ข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนสามารถสื่ออารมณ์การแสดงได้ชัดกว่าเด็กนาฏศิลป์ที่ยังไม่มีประสบการณ์ทางการแสดง และสามารถตีบทการแสดงได้ละเอียด จนสามารถดึงดูดใจผู้ชมได้เป็นอย่างดี...”

นาฏศิลป์ป็นอาวุโส D (สัมภาษณ์, 26 เม.ย.63)

นอกจากอัตลักษณ์ร่วมในด้านกายภาพและเครื่องแต่งกายที่สวมใส่โจงกระเบนสีแดงในช่วงการฝึกซ้อมการแสดงที่เป็นรูปแบบเดียวกันได้สร้างความรู้สึกร่วมกันความเป็นพวกพ้ององค์กรเดียวกันแล้ว การที่ข้าราชการสำนักการสังคีตส่วนใหญ่จบการศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มีสายเลือดสีเขียว-ขาว มีองค์พระพิฆเนศเป็นองค์เทพคุ้มครองประจำใจเหมือนกัน ทำให้เกิดสายสัมพันธ์ของความเป็นพี่เป็นน้อง ความเป็นเพื่อนที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงานต่างๆ เนื่องจากงานการแสดงเป็นงานที่หลายฝ่ายต้องทำงานร่วมกัน ประกอบกับการได้เดินทางไปเผยแพร่การแสดงในสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศเป็นระยะเวลาหลายวัน และหลายงาน ทำให้ได้ร่วมสุขร่วมทุกข์ ก่อให้เกิดเป็นความรักระหว่างความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นเพื่อนร่วมองค์กรกันมากขึ้นและในที่สุดได้เกิดเป็นความรักในองค์กรด้วยการพยายามสร้างสิ่งที่ดีให้กับองค์กร ซึ่งจะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ร่วมที่เป็นจุดเด่นของข้าราชการสำนักการสังคีต คือ ความรักระหว่างความเป็นครู - ความเป็นศิษย์ โดยข้าราชการสำนักการสังคีต ระดับปฏิบัติงานและระดับชำนาญงาน จะได้รับการปลูกฝังให้เป็นรุ่นน้องและเป็นลูกศิษย์ที่ดี เคารพและปฏิบัติตามคำสอนของครูและรุ่นพี่อย่างเคร่งครัด และเมื่อเติบโตขึ้นเป็นข้าราชการระดับทักษะพิเศษและระดับอาวุโส จะได้มีความเป็นครูที่ดีในการส่งผ่านความรักให้ลูกศิษย์รุ่นน้องด้วยการถ่ายทอดวิชา

อัตลักษณ์ของความเป็นครู - รุ่นพี่

สำนักการสังคีตได้เปลี่ยนบทบาทในองค์กรจากผู้บังคับบัญชากับลูกน้อง เป็นบทบาทความเป็นครู กับลูกศิษย์ โดยผู้บังคับบัญชา คือ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้อำนวยการกลุ่ม ผู้กำกับ ผู้ช่วยผู้กำกับ และข้าราชการ ระดับอาวุโส มีฐานะเป็นครู ซึ่งมีข้าราชการระดับปฏิบัติงานและระดับชำนาญงานอยู่ใต้บังคับบัญชาในฐานะลูกศิษย์ โดยรับผิดชอบงานตามสายบังคับบัญชา มอบหมายงานให้นาฏศิลป์อาวุโส มีอำนาจในการตัดสินใจในการฝึกซ้อม ถ่ายทอด และออกแบบการแสดง แต่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้เชี่ยวชาญ ในบางกิจกรรมได้เปิดโอกาสให้ข้าราชการระดับปฏิบัติงาน ชำนาญงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แต่อย่างไรก็ตามอำนาจในการตัดสินใจแบบเบ็ดเสร็จในการจัดการแสดงในงานต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐจะเป็นอำนาจของผู้กำกับแต่เพียงผู้เดียว เนื่องจากหากเกิดข้อผิดพลาดในการแสดงผู้กำกับจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ โดยที่ข้าราชการในฐานะรุ่นน้องต้องเชื่อฟัง ไม่มีสิทธิ์วิพากษ์วิจารณ์ในความคิด และแสดงความคิดเห็นไปในทิศทางขัดแย้ง เพราะมีฐานะเป็นลูกศิษย์

ต้องเชื่อฟังครู นอกจากนี้ผู้บริหารสำนักการสังคีตยังมีอัตลักษณ์ร่วม คือการมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับลูกน้อง โดยได้อยู่ร่วมทุกข์ ร่วมสุขในทุกๆ ช่วงเวลาของการฝึกซ้อมจนผลงานแสดงได้ออกเผยแพร่ในงานการแสดงต่างๆ ได้อย่างสำเร็จ ซึ่งสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทำให้เกิดการปลุกฝัง ซึมซับและรับอัตลักษณ์องค์กรร่วมกันได้ง่ายขึ้น

“...สำนักการสังคีตยึดถือระบบอาวุโส ซึ่งระบบนี้ได้รับการปลุกฝังมาตั้งแต่สมัยเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ จึงทำให้มีความสนิทสนมกับเพื่อน พี่ ครูเหมือนครอบครัวเดียวกัน โดยนาฏศิลป์อาวุโสที่เคยได้รับบทบาทที่รุ่นน้องกำลังจะได้รับมอบหมายให้แสดง จะมาถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์การแสดงให้รุ่นน้อง เพื่อให้สามารถแสดงตามบทบาทที่ได้รับการถ่ายทอดได้อย่างสวยงาม...”

ผู้ทรงคุณวุฒิ A (สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2563)

“...ต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยการที่เป็นผู้น้อย เป็นลูกศิษย์ต้องปฏิบัติตามคำสอนของครูและรุ่นพี่ เพราะสำนักการสังคีตไม่ใช่ระบบเจ้านาย - ลูกน้อง แต่เป็นระบบครู - ลูกศิษย์ ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของครู โดยสำหรับการฝึกซ้อมและการแสดง ครูให้ทำอะไรก็ต้องทำตาม ไม่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นโต้แย้ง หรืออาจกล่าวได้ว่า ครูและรุ่นพี่ถูกเสมอ...”

นาฏศิลป์อาวุโส E (สัมภาษณ์, 14 เม.ย.63)

อัตลักษณ์ความเป็นลูกศิษย์-รุ่นน้อง

ข้าราชการสำนักการสังคีตจะเป็นผู้รักในการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทยในแขนงต่างๆ เพื่อมุ่งหวังพัฒนาตนเองอยู่เสมอ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบ และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี โดยได้รับการปลุกฝังอัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวผ่านงานแสดงต่างๆ ทั้งยังเป็นผู้รู้จักควบคุมตนเองได้ดี โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎระเบียบมาบังคับว่า ตนเองเป็นลูกศิษย์ เป็นรุ่นน้อง ควรทำอะไรและไม่ควรทำอะไร เพื่อให้เป็นที่มั่นใจ ไว้วางใจของครูผู้เป็นผู้บังคับบัญชา โดยข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนจะได้รับการปลุกฝังให้เชื่อฟังครู ปฏิบัติงานตามคำสั่งสอนของครู โดยไม่ต้องถามและแสดงความคิดเห็น เนื่องจาก “ครูแต่ละท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์การแสดงทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ของประเทศไทยและยังเป็นผู้มีประสบการณ์ในงานการแสดงต่างๆ มาก่อน ซึ่งครูแสดงผลงานได้เป็นอย่างดี ได้รับคำชื่นชม จึงมีครูเป็นแบบอย่าง อยากทำให้ได้เหมือนครู...” คีตศิลป์ปฏิบัติงาน B (สัมภาษณ์, 5 เม.ย.63)” อันเป็นการสร้างตัวตนของข้าราชการสำนักการสังคีตให้เข้ากับอัตลักษณ์ขององค์กรได้อย่างรวดเร็ว แต่หลังจากนั้นวัฒนธรรมองค์กรจะสอนให้มีความเป็นผู้นำ

การกล้าตัดสินใจตามระบบของระดับงาน โดยเมื่อระดับงานสูงขึ้นจะได้รับความรับผิดชอบที่สูงขึ้น สามารถแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้นไปพร้อมกับการเป็นรุ่นพี่และครูที่ดีของข้าราชการรุ่นน้อง และที่สำคัญคือการเป็นศิลปินที่ตระหนักในหน้าที่ของการเป็นข้าราชการที่ดีด้วย

ข้าราชการสำนักการสังคีตทุกคนได้รับการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐ และอัตลักษณ์ขององค์กรตลอดชีวิตการรับราชการผ่านวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร คือ “อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย” ที่สอดแทรกในงานการแสดงต่างๆ จนมีความเป็นไทยอยู่ในจิตใจ เพื่อให้เป็นศิลปินในบทบาทของการเป็นข้าราชการที่มีค่านิยม ความเชื่อ ความรัก ความผูกพัน กับสำนักการสังคีต มีความเคารพเชื่อฟังรุ่นพี่ มีความสามัคคีกันกับเพื่อนร่วมงาน พร้อมจะทุ่มเท ศักยภาพของตนในการเผยแพร่การแสดงต่างๆ ในงานการแสดงที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุ ประสิทธิภาพขององค์กรอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำนักการสังคีตได้พยายามปลูกฝังผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อให้ข้าราชการสำนักการสังคีตรักในวิชาชีพการเป็นศิลปินที่รักษในความเป็นไทย ตั้งใจ ปฏิบัติงานในฐานะผู้ปกป้องศิลปวัฒนธรรมของชาติ เผยแพร่ และสืบสานให้คงอยู่กับสังคมไทย โดยพร้อมเสียสละเวลาส่วนตัวในการส่งผ่านความเป็นไทยที่คงความเป็นเอกลักษณ์ตามแบบจารีต โบราณมาสู่ประชาชน เพื่อมุ่งหวังให้เห็นคุณค่าและรักชาติมากขึ้น

“...ข้าราชการสำนักการสังคีต เปรียบเสมือนนักรบทางวัฒนธรรมที่ต้องนำความรัก ในความเป็นไทยมาส่งผ่านงานการแสดงของสำนักการสังคีต ซึ่งการเป็นศิลปินต้องมีใจรัก เพราะต้อง สละเวลาส่วนตัวท่องเที่ยวที่เป็นค่ากลอนให้ถูกต้องทุกถ้อยคำ ต้องหมั่นฝึกซ้อมทำรำให้ได้อย่างตาม มาตรฐาน เพื่อให้ผู้ชมมีความสุข อยากติดตาม จนทำให้งานการแสดงบรรลุประสิทธิภาพขององค์กร ทั้งยังเป็น การพิสูจน์ตัวเองให้ผู้ใหญ่ได้เห็นศักยภาพของตัวเราด้วย...”

นาฏศิลปินชำนาญงาน E (สัมภาษณ์, 12 เม.ย.63)

หากสังเกตจะพบว่า อัตลักษณ์ของข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นผลผลิตจาก นโยบายวัฒนธรรม วัฒนธรรมองค์กร การอบรม การฝึกซ้อม รวมถึงกระบวนการสร้างความภาคภูมิใจและความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม ซึ่งเป็นการตอกย้ำนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรให้ ชิมซับผ่านการอบรม ฝึกฝน ฝึกซ้อมพัฒนาตนเองในการเป็นนาฏศิลปิน ดุริยางคศิลปิน และคีตศิลปินที่ดี มีระเบียบวินัย สามารถถ่ายทอดผลงานได้เหมาะสมกับบทบาท ตรงตามมาตรฐานของจารีตที่สืบทอด มาจากบรมครู เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมไทยที่ถ่ายทอดโดยข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นเครื่องมือ ในการปลูกฝังให้คนไทยรักชาติไทย และส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยในสายตานานาชาติด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การสร้างสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานของข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการยึดตรึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคล โดยข้าราชการรุ่นครู รุ่นพี่จะเปรียบเสมือนเสาหลักที่ส่งเสริมให้ข้าราชการรุ่นลูกศิษย์ รุ่นน้องดำรงตามแนวทางที่ถูกต้อง เนื่องจากข้าราชการรุ่นลูกศิษย์ รุ่นน้องสามารถซึมซับสิ่งต่างๆ จากพฤติกรรมตามแนวทางของข้าราชการรุ่นครู รุ่นพี่และนำไปปฏิบัติตามได้โดยง่าย และในอนาคตเมื่อมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามระบบของราชการ โดยได้เลื่อนตำแหน่งมาเป็นข้าราชการระดับอาวุโส ระดับทักษะพิเศษก็จะผลิตซ้ำ ตรึงนิยามความเป็นไทยในการเป็นต้นแบบภาพลักษณ์ของข้าราชการที่ดีที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับองค์กรให้แก่ข้าราชการรุ่นน้องอีกด้วย

4.2 การต่อรองในมิติรูปแบบการแสดง

4.2.1 การยอมรับความหลากหลาย เปลี่ยนผ่านตามสมัย เข้าใจถึงแก่นอนุรักษ์

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานราชการที่มีกระบวนการทำงานแตกต่างจากหน่วยงานราชการอื่นทั่วไป โดยมีวัฒนธรรมองค์กรรวมถึงอัตลักษณ์องค์กรที่ชัดเจน เนื่องจากจะต้องผลิตข้าราชการให้ทำหน้าที่อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอันเป็นสมบัติของชาติให้คงอยู่กับสังคมไทย เป็นเหตุให้มีกระบวนการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรผ่านกลไกที่แยบยล เพื่อสร้างตัวตนให้กับข้าราชการทุกคนมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจให้มีอัตลักษณ์ร่วมในมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งผู้ที่ไม่สามารถยอมรับในความเป็นไทยและอัตลักษณ์ขององค์กรก็จะได้รับการลงโทษ ด้วยการฝึกฝนที่เพิ่มมากขึ้น หรือการว่ากล่าวตักเตือน ซึ่งหากข้าราชการมีอัตลักษณ์ส่วนบุคคลไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์องค์กร โดยยอมรับไม่ได้กับกระบวนการต่างๆ ที่องค์กรได้ปลูกฝังก็จะลาออกจากชีวิตการเป็นข้าราชการสำนักการสังคีตในที่สุด ซึ่งข้าราชการสำนักการสังคีตส่วนใหญ่จะได้รับการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยและอัตลักษณ์ขององค์กรตลอดชีวิตราชการ ทำให้สำนักการสังคีตได้นำนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์องค์กรมาควบคุมทั้งร่างกายและจิตใจของข้าราชการอย่างเบ็ดเสร็จ เป็นเหตุให้สำนักการสังคีตไม่ค่อยมีข้าราชการที่แสดงตัวตนต่อรองต่อต้านกับสิ่งที่องค์กรปลูกฝังมากนัก จนหล่อหลอมตัวตนของข้าราชการในที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของมิเชลล์ ฟูโกต์ (Foucault, 1986) ที่ได้แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของอำนาจสามารถกระจายตัวอยู่อย่างซับซ้อนในกระบวนการปลูกฝังการสร้างตัวตนต่างๆ ให้ข้าราชการปฏิบัติตนตามสิ่งที่รัฐและองค์กรมุ่งหวัง

แต่ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม ทำให้เกิดการรับรู้แลกเปลี่ยนข่าวสาร รวมถึงการรับเอาวัฒนธรรมความหลากหลายต่างๆ เข้ามาอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดนเช่นเดียวกัน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมไทยที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย และยังเป็น

ศาสตร์ที่สร้างความสามัคคีให้คนรักชาติ รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีให้กับประเทศด้วย แต่เนื่องจากโลกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ทำให้เทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนให้มีวิถีชีวิตที่รวดเร็ว ฉับไวขึ้น เป็นเหตุให้ข้าราชการสำนักงานการสังคิตส่วนใหญ่ตระหนักถึงอิทธิพลดังกล่าว ทำให้เกิดการต้อรองบางประการกับนิยามความเป็นไทยที่รัฐปลูกฝังและอัตลักษณ์องค์กร เพื่อปรับทิศทางการแสดงของสำนักงานการสังคิตให้เข้ากับยุคสมัย ส่งผลต่อการยกระดับการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยของสำนักงานการสังคิตให้เข้าถึงผู้ชมได้หลายช่วงวัยอันเป็นไปตามเป้าหมายของนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลมากขึ้น

ข้าราชการสำนักงานการสังคิตมีทัศนคติร่วมกันในการมองว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในขนบจารีตที่สืบทอดมาตั้งแต่บรมครูเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า รวมทั้งได้ต่อต้านการแสดงที่ทำลายมาตรฐานจารีต และการสร้างงานการแสดงที่ผิดขนบธรรมเนียม ด้วยการสร้างความเข้าใจกับงานนอกจารีตดังกล่าว อันเป็นการสร้างความแตกต่างในการตีตราผู้ที่สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออกนอกกรอบว่า “เป็นผู้ไม่เคารพครูบาอาจารย์” อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสำนักงานการสังคิตจะมีความเคร่งครัดในเรื่องของมาตรฐานของจารีตในศิลปวัฒนธรรมการแสดงในงานต่างๆ เพื่อตอกย้ำว่าทกรรมความเป็นไทยที่เข้มข้นเพียงไรก็ตาม แต่กำแพงของสำนักสังคิตก็ไม่สามารถสูงกั้นการเข้ามาของยุคเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้ อันสอดคล้องกับแนวคิด การต้อรองอัตลักษณ์ โดยข้าราชการสำนักงานการสังคิตได้รับความรู้ทางด้านวัฒนธรรมจากทั่วโลกผ่านทางเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน ประกอบกับข้าราชการรุ่นใหม่ๆ ของสำนักงานการสังคิตได้มีมุมมองในการปรับรูปแบบการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยให้เข้ากับยุคสมัยที่อยู่บนรากฐานของการอนุรักษ์ซึ่งเป็นจุดเด่นของสำนักงานการสังคิต เนื่องจากหากสำนักงานการสังคิตจะธำรงภาพลักษณ์ของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยแบบจารีตที่เข้มข้น จะไม่สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ เพื่อให้สืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยให้คงอยู่ไปพร้อมกับการแสดงความมั่นคงของชาติได้

4.2.1.1 ฉาก

ข้าราชการสำนักงานการสังคิตได้ต้อรองนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรด้วยการเรียกร้องหาความเป็นกลาง เพื่อต้อรองปรับภาพลักษณ์ของโชนสำนักงานการสังคิตให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชนของชาติมากขึ้น โดยข้าราชการสำนักงานการสังคิตส่วนใหญ่ไม่ได้ปฏิเสธนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กร แต่ไม่ต้อรองให้ความเป็นชนบจารีตควบคุมตนเองตลอด เพราะจะทำให้ผู้ชมที่เป็นคนรุ่นใหม่เข้าไม่ถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติ มองว่า โบราณทำให้ไม่สามารถเผยแพร่ความเป็นไทยให้ไปสู่กว้างได้ แต่ข้าราชการเพียงต้อรองให้ความเป็นไทยพัฒนาให้ก้าวทันโลกยุคใหม่ โดยเริ่มจากการมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนรูปแบบในการจัดสร้างฉากให้มีความวิจิตรตระการตาขึ้น เปลี่ยนรูปแบบฉากจากงานจิตรกรรมให้เป็นงานสถาปัตยกรรม เพื่อความสมจริงยิ่งขึ้น

พร้อมด้วยการสร้างฉากที่ใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น หุ่นละครตัวใหญ่ที่ขยับได้ พร้อมทั้งเทคนิคการแสดงต่างๆ เช่น รอก สะลิง แสง สี เสียง และทรายโอษฐ์ ทั้งยัง เปลี่ยนรูปแบบในการจัดตั้งฉากให้มีมิติที่ทันสมัยยิ่งขึ้น

“...ทำรำโขนควรเป็นรูปแบบจารีตดั้งเดิม แต่ควรพัฒนาปรับเปลี่ยนฉากจากงานจิตรกรรมเป็นงานสถาปัตยกรรมมากขึ้น เพื่อความสมจริง เพิ่มเทคนิคเวที แสง สี เสียง ในรูปแบบสมัยใหม่ทันสมัย จะได้ทำให้การนำเสนอนโยบายวัฒนธรรมของรัฐเข้าถึงคนดูมากขึ้น ไม่ใช่แสดงให้จบเป็นวันๆไป...”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน A (สัมภาษณ์, 10 เม.ย.63)

“...แม้ว่าการแสดงของสำนักการสังคีตจะเป็นรูปแบบอนุรักษ์ แต่ได้มีการสร้างฉากโดยนำแสง สี เสียง และเทคโนโลยีมาประกอบการแสดงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและสร้างความสมจริงมากขึ้น...”

ผู้ทรงคุณวุฒิ A (สัมภาษณ์, 18 เม.ย.63)

จะเห็นได้ว่า สำนักการสังคีตได้รับงบประมาณประจำปีในวงเงินที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากกรมศิลปากรมีหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การดูแลรับผิดชอบค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็นงานทางด้านงานบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้ต้องจัดสรรงบประมาณไปให้กับงานในส่วนดังกล่าวจำนวนมาก แต่หากสังเกตจะพบว่า ด้วยงบประมาณที่จำกัดทำให้สำนักการสังคีตไม่สามารถจัดสร้างฉากที่มีความวิจิตรตระการตา มีความอลังการ เท่าที่ควร โดยยังไม่ค่อยมีเทคนิคต่างๆ ที่ทันสมัยแบบสมัยใหม่ เพื่อดึงดูดใจผู้ชมการแสดง แต่อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาที่เทคโนโลยีได้เข้ามา สำนักการสังคีตได้พยายามจัดสรรงบประมาณส่วนที่ได้รับมาในการปรับเปลี่ยนรูปแบบจัดสร้างฉากที่สวยงามสมจริง ประกอบไปกับการใช้เทคนิคในการแสดงให้ทันต่อยุคสมัย จำนวนหลายฉากมากขึ้น โดยนอกจากฉากจะสวยงามตามยุคสมัยแล้ว ผู้กำกับยังคงให้ความสนใจในความละเอียดละไมขององค์ประกอบการแสดงอื่นๆ ด้วย เช่น ลีลาในกระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย ตามมาตรฐานของชุดการแสดง บทละครการแสดง และดนตรีประกอบการแสดง เป็นต้น เพื่อสร้างความตื่นตาตื่นใจและสร้างความประทับใจให้ผู้ชมตลอดการแสดง สะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างถูกต้องตามจารีตของนาฏดุริยางคศิลป์ไทย ผสมผสานกับการนำเทคโนโลยีความทันสมัยมาปรับใช้

4.2.1.2 เครื่องแต่งกาย

นอกจากข้าราชการสำนักการสังคีตจะมีกระบวนการทำร่ำอันงดงามคงรูปแบบการอนุรักษ์ตามจารีตที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอันเป็นจุดเด่นของสำนักการสังคีตแล้ว การที่นักแสดงสวมใส่เครื่องแต่งกายที่คงรูปแบบอนุรักษ์สวยงามตรงตามลักษณะของตัวละครยังเป็นจุดเด่นของสำนักการสังคีตเช่นกัน โดยการแสดงโขนจะแต่งกายแบบยืนเครื่อง เป็นการจำลองเครื่องแต่งกายของพระมหากษัตริย์แบบโบราณที่มีความงดงามวิจิตรตระการตา ซึ่งการแต่งกายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงยศถาบรรดาศักดิ์ของตัวละครต่างๆ เช่น เทวดา มนุษย์ ลิง ยักษ์ พระฤๅษี หรือสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น ประกอบกับการมีเครื่องประดับศีรษะที่ใช้สวมใส่ในการแสดง เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ระบุสีของตัวแสดง ทั้งยังเครื่องประดับต่างๆ ที่สวมใส่ตามแต่ฐานะของตัวละคร นอกจากนี้ยังรวมถึงชุดการแสดงละครในละครนอกต่างๆ ด้วย ซึ่งข้าราชการจะต้องสวมใส่ให้เหมาะสมกับเอกลักษณ์ของตัวละครตามมาตรฐานแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมา

“...ได้ปรับเปลี่ยนสีเครื่องแต่งกายร่ำอวยพร ระบายเปิดเตล็ด สร้างสรรค์ให้ดูสบายตา ทันต่อยุคสมัยมากขึ้น คือการปรับให้สีชุดมีโทนสีอ่อนลง เช่น สมัยก่อนหม้อสไบสีทองเข้ม สมัยนี้เปลี่ยนเป็นหม้อสไบสีเขียวมันท่อน แต่สำหรับชุดการแสดงมาตรฐาน ครูและผู้เชี่ยวชาญ ยังคงอยากให้ออนุรักษ์รูปแบบเดิมไว้...”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน E (สัมภาษณ์, 22 เม.ย. 63)

หากวิเคราะห์จะพบว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตได้ต่อรองอัตลักษณ์ขององค์กรด้วยการปรับสีเครื่องแต่งกายให้ทันต่อยุคสมัยมากขึ้น แต่ยังคงรักษามาตรฐานการแต่งกายและรูปแบบเครื่องแต่งกายที่สื่อถึงลักษณะของตัวละครให้ถูกหลักจารีตที่สวยงามเหมือนเดิม โดยจะสังเกตได้ชัดเจนจากชุดระบายเปิดเตล็ด ร่ำอวยพรต่างๆ ได้พยายามปรับสีของเครื่องแต่งกายให้ลดความเข้มของสีสีนลง ให้มีสีอ่อน ละมุนตามมากขึ้น เช่น ผ้าสไบจากสีชมพูบานเย็นเข้มๆ เปลี่ยนเป็นสีชมพูนมเย็นอ่อนๆ นอกจากนี้สำหรับงานตามภารกิจทั่วไปขององค์กร ไม่ใช่งานพระราชพิธี และงานรัฐพิธี ได้ปรับเปลี่ยนวัสดุผ้าในการจัดทำเครื่องแต่งกายระบำมาตรฐานที่คงความอนุรักษ์ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งได้ปรับเปลี่ยนด้วยการเพิ่มเติมเครื่องประดับ เพื่อให้เกิดความงดงามตามยุคสมัย สร้างความสนใจให้แก่ผู้ชมได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบเครื่องแต่งกายของตัวละครในการแสดงชุดดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นสีเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับศีรษะ รวมถึงเครื่องประดับที่แสดงฐานะของตัวแสดงยังคงมีลักษณะตามมาตรฐานที่สืบทอดมา โดยเครื่องแต่งกายถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นไทยเช่นกัน เพราะทำให้ผู้ชมสามารถเห็นถึงความงดงามของพัสดราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ที่วิจิตรสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของไทยที่ชาวไทยควรอนุรักษ์และหวงแหน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้วานิยาม

ความเป็นไทยของรัฐ และอัตลักษณ์ขององค์กรจะถูกทำลายด้วยความเป็นสมัยใหม่ผ่านการปรับสีเครื่องแต่งกายให้ทันต่อยุคสมัยมากขึ้นในงานตามภารกิจทั่วไปขององค์กร แต่เครื่องแต่งกายทุกรูปแบบยังคงอยู่ในกรอบของความเป็นไทย

4.2.1.3 การปรับบทบาทการแสดงให้เข้ากับยุคสมัยบนวิถีชนบเดิม

“โขน” เป็นหนึ่งในการแสดงที่เป็นจุดเด่นของสำนักการสังคีต อันเป็นการรวมศาสตร์และศิลป์ของไทยหลายแขนง และเป็นศิลปวัฒนธรรมที่มีความขลังในตัวเอง เนื่องจากเป็นศิลปะชั้นสูงของคนไทยที่นิยมแสดงเรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งเรื่องรามเกียรติ์มีหลายฉาก หลายตอนทำให้ผู้แสดงต้องผ่านกระบวนการฝึกซ้อม ฝึกฝนในตัวละครแต่ละตัว เช่น พระ นาง ยักษ์ ลิง และตัวละครในบทโขนอื่นๆ ให้เป็นไปตามแบบแผนจารีตก่อนนำการแสดงเผยแพร่ให้ผู้ชมได้รับชม และในแต่ละครั้งก่อนการแสดงตามธรรมเนียมปฏิบัติจะมีการบูชาไหว้ครูอาจารย์ เพื่อสร้างสิริมงคลในการแสดงและเพื่อเป็นการขอขมาลาโทษหากการกระทำการแสดงไม่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของข้าราชการสำนักการสังคีตที่มองว่า การแสดงนาฏดุริยางคศิลป์ทุกการแสดง “มีครู” จึงควรนำมาแสดงในงานที่เหมาะสมเพื่อคงความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงและควรแสดงในรูปแบบอนุรักษ์ตามขนบจารีตที่บรมครูได้สั่งสอนมาให้อย่างเหมาะสม

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นการปรับตัวในการนำศิลปวัฒนธรรมไทยให้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล 4.0 ตามยุทธศาสตร์ของประเทศได้ ทำให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้กำกับได้ปรับรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาในช่วงของการแสดงตลกในการแสดงโขน จากการนำความสนุกของตอนที่แสดงดังกล่าวมาสร้างเป็นบทตลกเปลี่ยนมาเป็นการนำเสนอสถานการณ์การเมืองปัจจุบันมาสอดแทรกในการแสดงตลกระหว่างการแสดงโขน ณ โรงละครแห่งชาติ เพื่อเป็นการสร้างความบันเทิงและสอดแทรกสาระเหตุการณ์ปัจจุบันให้เข้าถึงผู้ชมมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ข้าราชการสำนักการสังคีตรุ่นใหม่ยังได้ต่อรองการแสดงโขนของสำนักการสังคีตให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น เพื่อให้เข้าถึงผู้ชมรุ่นใหม่ให้ร่วมกันสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยด้านนาฏดุริยางคศิลป์ไทยมากขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามการแสดงดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้ความดูแลของผู้เชี่ยวชาญและนาฏศิลปินอาวุโสผู้เป็นที่ปรึกษาของการแสดงด้วย เห็นได้จากในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ซึ่งได้กลายเป็นวาระสำคัญวาระหนึ่งของโลก ทำให้การสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องและบอกเล่าถึงแนวปฏิบัติในยามที่จะต้องฝ่าวิกฤติโรคการแพร่ระบาดดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญ ข้าราชการสำนักการสังคีตรุ่นใหม่จึงเลือกที่จะแต่งบทบาทการแสดงโขนให้สอดคล้องกับการแสดงอาภักดิ์ปรีชาของตัวละครในการนำเสนอข้อมูล เพื่อแนะนำให้ประชาชนปฏิบัติตามในการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ซึ่งการแสดงดังกล่าวได้สร้างความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งมีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย จึงสามารถประชาสัมพันธ์ให้คนทุกกลุ่มได้เข้าถึงการแสดงโขนอย่างง่ายขึ้นด้วย

ทั้งนี้ ยังได้นำคลิปการแสดงดังกล่าวเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ต่างๆ อันถือเป็นการปรับให้นาฏศิลป์ชั้นสูง เข้าถึงผู้ชมทุกกลุ่มได้ง่ายขึ้นด้วย

“...งานอนุรักษ์เป็นสิ่งสำคัญ แต่ต้องไม่ทำให้คนกลัว คือ ไม่ใช่มาตรฐานการแสดง จะขยับอะไรไม่ได้ จะทำให้คนรุ่นใหม่รู้สึกเข้าไม่ถึง ต้องสร้างสรรค์ ตีบทออกแบบท่าที่ไม่ออกนอกกรอบ โดยเฉพาะเพลงหน้าพาทย์ ห้ามเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นเพลงครู ได้สืบทอดต่อกันมา แต่การแสดงโขน แนะนำให้ประชาชนปฏิบัติตน เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) เป็นความร่วมมือ ที่ยอมรับได้ ทำให้คนสนใจโขนมากขึ้นด้วย...”

นาฏศิลป์ในตำนานงาน A (สัมภาษณ์, 26 เม.ย.63)

จากการวิเคราะห์ที่ได้พบว่า แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนรูปแบบด้วยการประยุกต์แต่งบทโขน ให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการประยุกต์ใส่เพลงไทยร่วมสมัยที่คนส่วนใหญ่ รู้จักมาประกอบการแสดงโขนดังกล่าว แต่การประยุกต์ให้ทันสมัยดังกล่าวยังคงมีวิธีคิดอันเป็นขนบ จารีตเดิมในการเคารพเชื้อพืงครู และตระหนักในความเป็นไทยของศิลปะแขนงนี้ เนื่องจากกระบวนการทำ แสดงอากัปกริยาอันเป็นภาษาท่าทางในการสื่ออารมณ์ด้วยการรำของตัวละครต่างๆ ยังคงความเป็นจารีต สวयงาม รวมถึงเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ อาวุธสำหรับการแสดง และลักษณะการแต่งหน้ายังคง แสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยและอัตลักษณ์ของสำนักการสังคีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าเนื้อเรื่อง ในการสื่อผ่านการแสดงจะเปลี่ยนไปจากจารีตเดิม แต่แก่นแท้ของการเผยแพร่การแสดงโขนยังคงอยู่ เนื่องจากประชาชนสามารถเห็นความงดงามของท่วงท่ากระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย ตลอดจนความงาม ที่เป็นองค์ประกอบของการแสดง ทำให้ผู้ชมเกิดความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของไทย มีความรู้สึกรักชาติ ที่สามารถประดิษฐ์สร้าง ความงามให้เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ ชาบซึ่งในความเป็นไทยผ่านการถ่ายทอด กระบวนท่ารำของข้าราชการในศิลปการแสดงดังกล่าวด้วย

4.2.1.4 นาฏศิลป์สร้างสรรค์...เวทีภายในพื้นที่แห่งการต่อรอง

ด้วยบริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ส่งผลต่อ วิถีชีวิตของข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นอย่างมาก เนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้การติดต่อสื่อสารกันสะดวกขึ้น เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และเพื่อไม่ให้ศิลปวัฒนธรรม ด้านนาฏดุริยางคศิลป์ที่ข้าราชการสำนักการสังคีตได้รับการถ่ายทอด สืบทอดจากรุ่นครูสู่รุ่นลูกศิษย์ สูญหายไปกับกาลเวลา โดยที่คนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่า มองเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัย โกลดตัว ทำให้ข้าราชการ สำนักการสังคีตได้พยายามต่อรองกับนิยามความเป็นไทยของรัฐในมุมมองความเป็นไทยในเชิงอนุรักษ์

และอัตลักษณ์ขององค์กรที่จำกัดแบบแผนของรูปแบบการแสดงในมิติเดิมตั้งแต่อดีตที่มองว่า เป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่า เป็นผลให้การแสดงที่ไม่เหมือนกับจารีตกลายเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งด้วยบริบทดังกล่าวได้สะท้อนถึง แนวคิดวาทกรรมตอบโต้ ของมิเชล ฟูโกต์ โดยข้าราชการสำนักการสังคีตได้ต่อรองกับการแสดง ในรูปแบบดั้งเดิมของสำนักการสังคีต เนื่องจากมีความเชื่อว่าต้องปรับเปลี่ยนเพื่อความยั่งยืน ไม่ควร แช่แข็งศิลาวัฒนธรรม เพื่อไม่ต้องการให้ศิลปวัฒนธรรมไทยสูญหาย ด้วยการพยายามอนุรักษ์ รากเหง้าของศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่บนยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง

ข้าราชการสำนักการสังคีตถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะสร้างความยั่งยืนของ ศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อมุ่งหวังให้คนไทยรู้สึกรักและเป็นผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ จึงพยายาม ปรับทิศทางรูปแบบการนำเสนอการแสดงให้สอดคล้องกับยุคสมัยมากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังคงไว้ซึ่ง “แก่น” ของความเป็นไทยในศิลปวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ เนื่องจากคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ ไม่เข้าใจในศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์ไทยอย่างถ่องแท้ จึงมองการแสดงในรูปแบบดั้งเดิม บนพื้นฐานของความไม่เข้าใจ ทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อและไม่สนใจ จึงต้องดึงคนรุ่นใหม่ให้มีโอกาสได้เรียนรู้ และสัมผัสในศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้มากขึ้น เพื่อพยายามถ่ายโอนความเป็นไทยไปสู่ประชาชนผู้เป็น เยาวชนรุ่นใหม่ด้วย

“...ไม่ได้ต้องการปรับเปลี่ยนสิ่งที่เป็นจารีตควรค่าแก่การอนุรักษ์ แต่มุ่งหวังให้สิ่งที่ ได้รับการสืบทอดกันมาเข้าถึงคนรุ่นใหม่ให้มากขึ้น ด้วยการปรับรูปแบบการแสดงให้ก้าวทันยุคสมัย เข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน D (สัมภาษณ์, 1 เม.ย.63)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

หากวิเคราะห์จะพบว่า แม้ว่าข้าราชการเลือกที่จะยินยอมต่อนิยามความเป็นไทย ของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรที่สอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรม แต่มีบางสิ่งทำให้ข้าราชการ ได้พยายามสร้างการต่อรอง เป็นเหตุให้ข้าราชการเลือกที่จะถ่ายทอดงานด้านนาฏดุริยางคศิลป์ ในรูปแบบอนุรักษ์ตามขนบจารีต แต่ได้มีการปรับบางส่วนให้เข้ากับยุคสมัย ซึ่งเป็นทางเลือกที่เป็น ทางสายกลาง คือไม่ใช่การต่อต้านและไม่ยินยอม เพียงแต่พยายามต่อรองกับคำว่า “อนุรักษ์” ในความเป็นไทยให้ก้าวให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ด้วยการประยุกต์ สร้างสรรค์เล็กน้อย ให้สอดคล้องกับยุคสมัย แต่ไม่กระทบกับมาตรฐานหรือจารีตที่สำนักการสังคีตกำหนด ทำให้ผู้เชี่ยวชาญ ข้าราชการระดับอาวุโสหลายท่านเห็นด้วย โดยมองว่า สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ไม่ผิดธรรมเนียม แม้ว่าไม่ใช่รูปแบบอนุรักษ์ตามแบบดั้งเดิมแต่ไม่กระทบกับมาตรฐานการอนุรักษ์ เนื่องจากปัจจุบัน เทคโนโลยีได้มีอิทธิพลต่อข้าราชการรุ่นใหม่มากขึ้น ทำให้ได้เปิดรับความรู้ใหม่ๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง

เพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลงาน ประกอบกับคนรุ่นใหม่มีความคิดนอกกรอบ มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ซึ่งเป็นจุดสำคัญในการนำมาพัฒนางานการแสดงให้ก้าวทันยุคสมัย แต่ยังคงอยู่ในกรอบของความอนุรักษ์ ซึ่งประเด็นดังกล่าวถือเป็นการผสมผสานอัตลักษณ์ตัวตนทางความคิดระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ให้ลงตัวบนกรอบของความอนุรักษ์ที่ผู้เชี่ยวชาญสามารถรับได้

การปรับนาฏดุริยางคศิลป์เชิงอนุรักษ์ให้เป็นที่จับต้องได้สำหรับคนรุ่นใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งในความเป็นไทยที่ข้าราชการสำนักการสังคีตนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตอรองนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์องค์กรของสำนักการสังคีต โดยพยายามแสดงความสามารถเชิงสร้างสรรค์ในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงใหม่ ด้วยการออกแบบกระบวนการท่าการรำให้ผสมผสานกับจังหวะดนตรี รวมถึงเครื่องแต่งกายให้ก้าวทันกับยุคสมัยและเป็นการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยเชิงอนุรักษ์ให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ให้สนใจมากขึ้น โดยมองว่า ศิลปวัฒนธรรมไทยด้านนาฏดุริยางคศิลป์เป็นความงามของไทยที่จับต้องได้ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการอนุรักษ์และรักชาติต่อไป เช่น การออกแบบเครื่องแต่งกายโดยดึงเอาเอกลักษณ์จุดเด่นของวิถีชีวิตภาคต่างๆ ของประเทศไทย มาประดิษฐ์เครื่องแต่งกายให้มีรูปแบบทันสมัยขึ้น แต่ยังคงสะท้อนรูปแบบของความเป็นไทย มีการปรับรูปแบบท่ารำ การแปรแถวที่นำรูปแบบร่วมสมัยมาประยุกต์บ้างเล็กน้อย ส่วนดนตรีได้ประยุกต์แนวเพลงให้ร่วมสมัยมากขึ้น ทำให้การแสดงสะท้อนแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานรูปแบบใหม่ที่มีมิติมากขึ้น แต่ไม่ได้ปรับรูปแบบการแสดงให้มีความร่วมสมัยมากเกินไป เนื่องจากจะเป็นภาพลักษณ์ที่บิดเบือนความเป็นไทย บดบังเอกลักษณ์เดิมของศาสตร์แขนงดังกล่าว ทั้งนี้ ชุดการแสดงสร้างสรรค์ดังกล่าวได้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้เชี่ยวชาญในการควบคุมดูแลให้ไม่ออกนอกกรอบการอนุรักษ์มากเกินไปจนเกินอัตลักษณ์ขององค์กร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“...ปัจจุบันผู้เชี่ยวชาญเริ่มเปิดโอกาสให้เด็กรุ่นใหม่ สร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัยมากขึ้น แต่อยู่ในกรอบของการอนุรักษ์ และอยู่ภายใต้การแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยที่ผู้ใหญ่จะให้หัวข้องานที่จะให้สร้างสรรค์มา ซึ่งงานสร้างสรรค์ดังกล่าวส่วนใหญ่จะได้รับการเผยแพร่ในเวทีรัฐสำนักการสังคีต เช่น ชุด ม่วนแต่แลสยาม ที่ได้รับเสียงตอบรับที่ดีจากผู้ชมเป็นอย่างมาก...”

นาฏศิลป์ป็นอาวุโส D (สัมภาษณ์, 26 เม.ย.63)

พื้นที่ในการตอรองนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรจะเป็นพื้นที่เวทีภายในของสำนักการสังคีต เช่น งานกิจกรรมการแสดงต่างๆ เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยด้านนาฏดุริยางคศิลป์ให้ผู้ชมได้รับชม ณ โรงละครแห่งชาติ งานโครงการดนตรีสำหรับประชาชน ณ สังคีตศาลา บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เป็นต้น ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ภายใน

สำหรับใช้จัดงานการแสดงของสำนักการสังคีต เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาชมการแสดงทั้งแนวอนุรักษ์ พร้อมทั้งนาฏศิลป์สร้างสรรค์ให้ผู้ชมรุ่นใหม่ได้เข้ามาสัมผัส เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าถึง ศิลปวัฒนธรรมไทยด้านนาฏดุริยางคศิลป์ที่ละน้อย เนื่องจากชุดการแสดงนาฏดุริยางคศิลป์ในรูปแบบ สร้างสรรค์ผสมผสานงานร่วมสมัยอาจมีความทันสมัย ไม่สามารถนำไปแสดงในงานพระราชพิธี รัฐพิธี หรืองานที่เป็นทางการตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐได้

หากวิเคราะห์จะพบว่า ข้าราชการรุ่นใหม่รู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างมากที่ได้มีโอกาส สร้างสรรค์ผลงาน เนื่องจากตามสถานะปกติของข้าราชการสำนักการสังคีต ข้าราชการรุ่นใหม่จะไม่มี อำนาจต่อรอง ไม่มีสิทธิ์ในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการแสดงต่างๆ ในรูปแบบของการอนุรักษ์ กับผู้เชี่ยวชาญ และข้าราชการรุ่นครุมากรัก แต่การต่อรองด้วยรูปแบบการคิดนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ผสมผสานร่วมสมัยในกรอบของความอนุรักษ์ความเป็นไทยเป็นสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้อง เปลี่ยนไปตามยุคสมัย จึงเปิดโอกาสให้ข้าราชการที่มีฝีมือได้มีโอกาสฝึกคิดงานสร้างสรรค์ภายในหัวข้อ ที่กำหนดและนำผลงานมานำเสนอ เพื่อรับทราบทิศทางงานของข้าราชการ และได้นำเสนอ ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อผลงาน ทำให้เวทีภายในของสำนักการสังคีต เป็นเวทีที่ส่งเสริม ศักยภาพของข้าราชการรุ่นใหม่ให้ผลิตงานให้ก้าวทันกับยุคสมัยบนกรอบของการอนุรักษ์ได้เป็นอย่างดี

4.2.2 เมื่อต้องบริหารช่วงเวลาการแสดงกับวิถีชีวิตที่รีบเร่ง

สำนักการสังคีตได้มอบหมายจากรัฐให้จัดการแสดงโขน และการแสดงระบำมาตรฐาน ในรูปแบบอนุรักษ์ตามมาตรฐานของสำนักการสังคีต โดยมีช่วงเวลาในการแสดงที่ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ไม่ได้หาชมยากเหมือนสมัยก่อน ซึ่งสามารถเปิดชมการแสดงต่างๆ ทางสื่อออนไลน์ที่ทันสมัยได้อย่างสะดวกขึ้น ทำให้ข้าราชการสำนักการสังคีต ได้ต่อรองกับนิยามความเป็นไทย เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการความรวดเร็ว ฉับไว แต่คงมาตรฐานของการแสดงโขนอันเป็นสิ่งที่ได้สืบทอดกันมาในรูปแบบอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี แต่ได้สร้างสรรค์ ในสิ่งที่สามารถปรับให้เข้ากับยุคสมัยได้ เห็นได้จากการปรับพัฒนาบทโขน โดยทำให้การดำเนินเรื่อง กระชับ รวดเร็วมากขึ้น นำเสนอเฉพาะส่วนสำคัญของเนื้อเรื่อง และตัดเนื้อหาที่ซ้ำซากออกไป พร้อมทั้ง ปรับบทให้สอดคล้องกับองค์ประกอบของฉาก นอกจากนี้ในส่วนของบทพากย์ บทเจรจา และบทร้อง ในท่วงทำนองของโขนได้ปรับให้ร้องกระชับขึ้น แต่ยังคงความละเมียดละไมเช่นเดิม เพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่อง ได้ง่ายขึ้นและไม่ใช้เวลาในการแสดงที่ยาวนานจนผู้ชมเกิดความรู้สึกเบื่อการแสดง ประกอบกับการสร้างความตื่นตาตื่นใจ อยากรู้ก็ตาม ภายใต้การปรับเปลี่ยนได้อยู่ในการควบคุมของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อไม่ให้ ละทิ้งจารีตความงามดั้งเดิม เนื่องจากนาฏดุริยางคศิลป์เป็นศาสตร์ที่มีธรรมเนียมปฏิบัติ ยึดถือ หลักเกณฑ์จารีตที่สืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น โดยกระบวนการที่ปรากฏล้วนมีความหมายในตัว ไม่สามารถ ปรับปรุงแก้ไขได้ตามความชอบใจของผู้ใดผู้หนึ่งเท่านั้น

ข้าราชการสำนักการสังคีตได้ต่อรองกับนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรในระบามาตรฐานเช่นกัน โดยได้เพิ่มคำว่า “สร้างสรรค์” ในงานอนุรักษ์ เพื่อให้สอดคล้องกับเวลาสำหรับการแสดงที่รัฐได้กำหนดและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยได้นำเอาความงดงามในรูปแบบของการอนุรักษ์แบบจารีตมาสร้างสรรค์ผลงานให้มีความน่าสนใจ กระชับและดึงดูดใจของผู้ชมได้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ชมมีความภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทยและสำนึกรักชาติไทยด้วย

“...สมัยนี้คนไม่ชอบดูอะไรนานๆ งานส่วนใหญ่จะให้เวลาแสดงแต่ละชุดไม่เกิน 10 นาที จึงต้องเอาชุดระบามาตรฐาน เช่น ระบำโบราณคดี 5 ชุด ความยาว 45 นาที มาร้อยเรียงการแสดงใหม่ให้รวมทั้ง 5 ชุด เป็นเวลา 10 นาที...”

ผู้เชี่ยวชาญ C (สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2563)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป แต่กระบวนการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรในการสร้างตัวตนให้ข้าราชการสำนักการสังคีตยังคงมีความเข้มข้นและมีประสิทธิภาพ เห็นได้จากมีข้าราชการสำนักการสังคีตส่วนหนึ่งได้มองว่า จากข้อจำกัดทางด้านระยะเวลาในการแสดงทำให้การแสดงศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามจารีตและความถูกต้องในแบบแผนของการแสดงของสำนักการสังคีตเท่าที่ควร เช่น การตัดลดบทบาทการแสดงโขน ส่งผลต่อการลดคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยด้วย เป็นเหตุให้ผู้เชี่ยวชาญมุ่งให้ความสำคัญกับการแต่งบทการแสดงโขนในตอนต่างๆ เป็นอย่างดี เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน แต่ไม่ละทิ้งจารีตความงามดั้งเดิม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.2.3 เมื่อการเดินทางไปเผยแพร่การแสดงที่ต่างประเทศมีข้อจำกัด

ในปี พ.ศ. 2498 สมัยจอมพลป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีนายธนิต อยู่โพธิ์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักการสังคีต ได้นำนาฏศิลป์ไทย ดุริยางค์ไทย และคีตศิลป์ไทย ไปเผยแพร่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ต่างประเทศเป็นครั้งแรก ณ ประเทศพม่า เมื่อวันที่ 12-27 ธันวาคม พ.ศ. 2498 เนื่องจากรัฐบาลไทยกับพม่าได้มีสัญญาแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นการเจริญสัมพันธไมตรี (กรมศิลปากร, 2495: 36-37) และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สำนักการสังคีตได้มีโอกาสนี้เป็นหน่วยงานตัวแทนของประเทศไทยในการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม และเผยแพร่ผลงานด้านนาฏดุริยางคศิลป์ของไทยตามนโยบายวัฒนธรรมในงานต่างๆ เช่น การถวายงานสถาบันพระมหากษัตริย์ครั้งเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ การแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมเพื่อความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตอันเป็นการดำเนินงานร่วมกัน

ในระดับรัฐบาล เป็นต้น โดยรัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักงานการสังคมนาศิลปวัฒนธรรมไทยไปเผยแพร่
ในหลายภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ทั้งทวีปยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ เอเชีย ออสเตรเลีย เป็นต้น จนสามารถ
สร้างชื่อเสียงให้สำนักงานการสังคดี กรมศิลปากรเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

การที่รัฐให้นานาฏดุริยางคศิลป์ไทยไปเผยแพร่ในต่างประเทศมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ
คือ เพื่อนำเอกลักษณ์ของประเทศไทยไปเผยแพร่ยังประเทศต่างๆ ถือเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี
ให้กับประเทศไทยอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งสำนักงานการสังคดีได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานผู้พิจารณา
คัดเลือกประเภทของการแสดง รวมทั้งคัดเลือกข้าราชการผู้ถ่ายทอดการแสดงให้เหมาะสมกับรูปแบบ
ของงานและวัตถุประสงค์ของการแสดงในแต่ละงาน โดยส่วนใหญ่จะนำการแสดงแนวอนุรักษ์ไปเผยแพร่
เช่น โขน ระบำมาตรฐาน ระบำเบ็ดเตล็ดและระบำที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยภาคต่างๆ เป็นต้น
แต่เนื่องจากต้องใช้เครื่องบินเป็นพาหนะในการเดินทางไปเผยแพร่การแสดงภายนอกประเทศ ทำให้
ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น จำนวนของข้าราชการ เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี อุปกรณ์
ประกอบการแสดงต่างๆ เป็นต้น พร้อมทั้งต้องคำนึงถึงการพิจารณาคัดเลือกชุดการแสดงด้วย เพื่อให้
สามารถนำเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดงไปได้ครบองค์ประกอบของการแสดง โดยไม่เกิน
น้ำหนักสัมภาระใต้ท้องเครื่องที่กำหนด

ด้วยโลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่หยุดนิ่ง เทคโนโลยีความทันสมัยได้เข้ามา
ท้าทายกับสิ่งที่เป็นจารีตดั้งเดิมของไทย ประกอบกับเงื่อนไขต่างๆ สำหรับการนำการแสดงไปเผยแพร่
ที่ต่างประเทศ เช่น เรื่องช่วงเวลาสำหรับการแสดงที่ค่อนข้างจำกัด การจำกัดน้ำหนักสัมภาระใต้ท้องเครื่อง
ในการขนอุปกรณ์ประกอบการแสดงและเครื่องแต่งกาย และการที่รัฐต้องการนำชุดการแสดงที่หลากหลาย
สื่อถึงเอกลักษณ์ประจำชาติไทยไปเผยแพร่ยังต่างประเทศ เป็นเหตุให้การรักษาส่งที่เป็นการอนุรักษ์
ตามขนบจารีตที่เข้มข้นคงเป็นไปได้ยาก ทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคดีเกิดการต่อรองในนิยามความเป็นไทย
ของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรขึ้น เห็นได้จากมีการประยุกต์สร้างสรรค์การแสดงขึ้นมาใหม่ เพื่อให้
คนต่างชาติได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตของคนไทยผ่านการแสดงในเวลาจำกัดจนเกิดเป็นความรู้สึกประทับใจ
โดยได้ตัดต่อเพลง ปรับจังหวะเพลง และสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ การแปรแถว ขึ้นมาใหม่ แต่อยู่บน
แก่นของความอนุรักษ์ ไปพร้อมกับการนำสื่อวีดิทัศน์ทันสมัยมาฉายภาพประกอบการแสดง
สร้างความน่าสนใจขึ้นด้วย เช่น การรำสี่ภาคจากเดิมใช้เวลาในการแสดงประมาณ 20 นาที จึงได้สร้างสรรค์
ในการนำเสนอการรำของทั้งสี่ภาคให้เหลือเพียง 8 นาที เป็นต้น ทั้งยัง ทำให้เกิดชุดการแสดงนาฏศิลป์
สร้างสรรค์ที่หลากหลาย สำหรับสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับนานาชาติด้วย เช่น ระบำศิลปาชีพ ระบำ
มิตรภาพไทย - โปตุเกส ระบาลาว - ไทยปณิธาน ระบ้อาเซียน เป็นต้น

แม้ว่าข้าราชการสำนักงานการสังคดีจะพยายามหาวิธีนำการแสดงไปเผยแพร่ยังต่างประเทศ
ที่ไม่สูญเสียมาตรฐานการแสดงในรูปแบบอนุรักษ์ที่สืบทอดมาจากบรมครูตามอัตลักษณ์ของสำนักงานการสังคดี
โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ รักษา สืบทอดและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของแผ่นดินให้ต่างชาติได้เห็น

ความงดงามผ่านชุดการแสดงที่หลากหลาย แต่ด้วยเงื่อนไขต่างๆ ที่ยากแก่การควบคุม การจะรักษา นาฏศิลป์ดุริยางคศิลป์ในทุกองค์ประกอบจึงเป็นไปได้ยาก ข้าราชการสำนักการสังคีตจึงได้ต่อรองกับความเป็นไทย ของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความราบรื่น เห็นได้จากการแสดงโขน ตามรูปแบบอนุรักษ์ต้องใช้ระยะเวลาในการแสดงค่อนข้างนาน เนื่องจากมีกระบวนการทำรำที่มี รายละเอียด มีลีลาในการแสดงที่ค่อนข้างละเอียดละไม ทำให้ต้องตัดเฉพาะฉากที่สำคัญมาใช้ในการแสดง เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาในการแสดงที่มีค่อนข้างจำกัด ซึ่งอาจทำให้ไม่ได้เห็นกระบวนการทำรำที่ครบ ตามมาตรฐานจารีต ประกอบกับการแสดงโขนผู้แสดงต้องแต่งกายยืนเครื่อง จำเป็นต้องแต่งกาย ให้ออกมาสวยงามอย่างถูกขนบ ซึ่งจะใช้เวลาในการแต่งกายค่อนข้างนาน และน้ำหนักของ ชุดเครื่องค่อนข้างหนัก พร้อมทั้งต้องมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงต่างๆ ที่ค่อนข้างมีน้ำหนักเช่นกัน ทำให้ค่อนข้างมีปัญหาสำหรับการแสดงโขนในบางตอนที่ต้องใช้ผู้แสดงจำนวนมาก โดยหากขนชุด เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดงไปอย่างเต็มที่ อาจไม่เพียงพอกับน้ำหนักสัมภาระ ได้ห้องเครื่องที่ค่อนข้างจำกัด

นอกจากนี้หากการแสดงโขนบางตอนใช้นักแสดงผู้หญิงจำนวนมากจะเป็นอุปสรรค ต่อการขนย้ายชุดเครื่องแต่งกายโขน เครื่องประดับ และอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ค่อนข้างมี น้ำหนักในการเดินทางด้วย ทำให้ข้าราชการเลือกต่อรองกับอัตลักษณ์ขององค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เห็นได้จากในการแสดงโขน ชุด นารายณ์ปราบหนทกใต้ให้เทวดา-นางฟ้า ซึ่งเป็นนักแสดงผู้หญิงหมดสไบ ในการแสดงแทนการแต่งกายชุดยืนเครื่องโขน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องข้อจำกัดน้ำหนักสัมภาระ ได้ห้องเครื่องและสร้างมิติใหม่ในการแสดงที่ยังคงกระบวนการทำรำในรูปแบบอนุรักษ์ตามจารีตของ สำนักการสังคีต พร้อมทั้งสามารถทำให้ชาวต่างชาติได้เห็นศิลปวัฒนธรรมไทยในชุดการแสดงที่ หลากหลายด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

“...ข้อจำกัดเรื่องน้ำหนักกระเป๋าเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการนำการแสดงไปเผยแพร่ ที่ต่างประเทศเป็นอย่างมาก ทำให้ต้องปรับเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงให้พอดีกับน้ำหนัก กระเป๋าที่จำกัด จึงทำให้เครื่องแต่งกายออกมาไม่ครบสมบูรณ์ แต่การแสดงยังคงแบบแผนจารีตไว้ได้ เป็นอย่างดี...”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน A (สัมภาษณ์, 10 เม.ย.63)

อย่างไรก็ตามด้วยสำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานของรัฐที่เป็นตัวแทนของประเทศ ในการนำเอกลักษณ์ของชาติไทยไปเผยแพร่ในเวทีต่างๆ ทั่วโลก ประกอบกับผู้บริหารระดับสูงของ กรมศิลปากรเป็นห่วงในอัตลักษณ์ขององค์กร และมีค่านิยมรักในความเป็นไทย จึงมุ่งหวังให้

การเดินทางไปเผยแพร่การแสดงที่ต่างประเทศทุกครั้งควรเลือกชุดการแสดงที่สามารถถ่ายทอด ศิลปวัฒนธรรมไทยตามหลักจารีตได้อย่างสมบูรณ์ เพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดจนมีคนตำหนิองค์กรได้ เป็นเหตุให้ข้าราชการสำนักการสังคีตเลือกต่อรองกับอัตลักษณ์ขององค์กรในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับ ความทันสมัยของโลกไปพร้อมกับการเผยแพร่การแสดงศิลปวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ โดยพยายามประนีประนอมกับสถานการณ์ต่างๆ ด้วยการคัดเลือกตอนการแสดงโขนที่ใช้นักแสดง จำนวนไม่มาก และไม่มีอุปกรณ์ประกอบการแสดงจำนวนมาก เช่น หนุมานจับสุพรรณมัจฉา ทศกัณฐ์ ถักนางสีดา ยกรบ เป็นต้น และได้นำการแสดงสร้างสรรค์โดยประยุกต์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ซึ่งเป็นการแสดงที่สะท้อนเอกลักษณ์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยและมีกลิ่นอายของความเป็นไทย แต่ได้เปลี่ยนจังหวะและแนวเพลงให้ทันสมัยขึ้นมานำเสนอด้วย

หากวิเคราะห์จะพบว่า การแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบประยุกต์ดังกล่าว สามารถดึงดูดชาวต่างชาติให้สนใจความเป็นไทยมากขึ้นไปพร้อมกับการรักษาบทบาทของการขับเคลื่อน ความเป็นไทยของสำนักการสังคีตในการรักษาขนบธรรมเนียมและวิธีการแสดงแบบดั้งเดิมของ “โขน” ที่มีกระบวนการทำรำที่ประณีตงดงาม และองค์ประกอบที่สวยงามได้อย่างถูกต้อง ทั้งยังทำให้ชาวต่างชาติ ไม่เพียงแต่ได้รับชมศิลปวัฒนธรรมของไทยเท่านั้น แต่ได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตของคนไทยที่หลากหลาย ผ่านชุดการแสดงด้วย อาจกล่าวได้ว่า จากบทบาทหน้าที่ที่สำนักการสังคีตได้เป็นผู้รับผิดชอบในการนำ นาฏดุริยางคศิลป์ไปเผยแพร่ในต่างประเทศตามนโยบายทางด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลสามารถช่วย ประชาสัมพันธ์ประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติมากขึ้น ทั้งยังเป็นการช่วยส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวให้ชาวต่างชาติหันมาสนใจเดินทางมาเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น และยังเป็น การช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจภายในประเทศและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศอีกด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การต่อรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบายและองค์กร

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา อย่างยาวนานในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยมีภารกิจหลักในการรักษา สืบสาน เผยแพร่และ ให้การศึกษาคุณค่าศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์และการจัดการแสดงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับศิลปวัฒนธรรมไทยตามนโยบายวัฒนธรรมในทุกสมัยของรัฐบาล ซึ่งแต่ละรัฐบาลได้กำหนด เป้าหมายการบริหารประเทศด้วยนโยบายวัฒนธรรมในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อเป็นการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ สร้างความมั่นคงทางการเมืองให้รัฐบาล พร้อมทั้งเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ของประเทศไทยสู่สายตาประชาคมโลก เป็นเหตุให้สำนักการสังคีตวางนโยบายในการดำเนินงานที่มี ทิศทางสอดคล้องต่อเนื่องกันในทุกยุคสมัยของรัฐบาล คือ การสนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้สืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งอนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริม

ศิลปวัฒนธรรมของชาติบนพื้นฐานของความหลากหลายให้คงอยู่อย่างมั่นคง ทำให้คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย

ข้าราชการสำนักการสังคีต จึงเปรียบเสมือนตัวแทนของรัฐที่นำเสนอภาพลักษณ์ที่ดีงามของศิลปวัฒนธรรมไทยทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ โดยได้ปฏิบัติหน้าที่ร่วมแสดงในงานพระราชพิธีงานรัฐพิธีตามธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และงานตามภารกิจนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาล รวมถึงการจัดการแสดงภายในโรงละครแห่งชาติทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพฯ โรงละครแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี และโรงละครแห่งชาติ จังหวัดนครราชสีมา จะเห็นได้ว่า รัฐบาลในทุกยุคสมัยยังได้พยายามส่งเสริมและสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์โดยเฉพาะการแสดงโขน เนื่องจากเป็นศิลปะชั้นสูงของคนไทยที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ทั้งยังได้รวมศาสตร์และศิลป์หลายแขนงไว้ด้วยกัน ข้าราชการสำนักการสังคีตจึงได้มีโอกาสแสดงศักยภาพทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์อย่างเต็มที่ผ่านงานการแสดงต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรม เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และเกิดการสืบสานให้คงอยู่คู่กับประเทศไทยต่อไป ประกอบกับในปี พ.ศ. 2559 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศรับรองขึ้นบัญชีให้การแสดง “โขน” ของประเทศไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติอย่างเป็นทางการ ทำให้รัฐบาลได้นำการแสดงโขนของสำนักการสังคีตมาแสดงในงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องมากขึ้น พร้อมกับการส่งเสริมสนับสนุนการจัดงานตามนโยบายวัฒนธรรม เพื่อปลุกจิตสำนึกความเป็นไทย โดยตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระความสำคัญของนาฏดุริยางคศิลป์ไทย พร้อมทั้งจะร่วมกันอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชาติ ทั้งยังเป็นการสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยด้วย **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

หากวิเคราะห์จะพบว่า งานตามภารกิจของสำนักการสังคีตที่สอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมมีค่อนข้างมาก แต่ด้วยปัจจัยต่างๆ ของสำนักการสังคีตไม่เอื้ออำนวยให้กับข้าราชการสำนักการสังคีตซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานตามนโยบายเท่าที่ควร จึงเกิดเป็นเสียงสะท้อนความคิดที่แสดงความต้องการในการตรองนโยบายและองค์กร เพื่อให้รัฐและองค์กรช่วยหาแนวทางคุณภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานที่ดีขึ้น ดังประเด็นต่างๆ ดังนี้

4.3 การตรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบายและองค์กร

4.3.1 การตรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบาย

4.3.1.1 เมื่อภารกิจไม่สอดคล้องกับ “เวลาในการฝึกซ้อม”

สำนักการสังคีต กรมศิลปากรได้ดำเนินงานตามนโยบายทางวัฒนธรรมของรัฐบาล ด้วยการคัดเลือกชุดการแสดงและนักแสดงให้เหมาะสมกับงานต่างๆ ที่รัฐได้มอบหมาย แต่เนื่องด้วย

ปัจจัยงานตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐมีจำนวนค่อนข้างมาก ทำให้ข้าราชการสำนักการสังคีตเกิดการต่อรองต่อนโยบาย เพื่อให้สามารถนำการแสดงของสำนักการสังคีตไปจัดแสดงตามงานที่ได้รับมอบหมายได้ทุกงาน โดยจากเดิมข้าราชการสำนักการสังคีตต้องใช้เวลาฝึกฝน ฝึกซ้อมในบทบาทการแสดงของตนตามที่ผู้เชี่ยวชาญ นาฏศิลป์อาวุโสได้ถ่ายทอด พร้อมซ้อมการแสดงเข้ากับวงปี่พาทย์ และซ้อมรวมทุกองค์ประกอบของการแสดงอย่างน้อย 5 วัน เพื่อปรับแก้ไขให้กระบวนท่ารำเข้ากับองค์ประกอบได้อย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อมีงานการแสดงตามนโยบายของรัฐอย่างต่อเนื่อง ทำให้ข้าราชการสำนักการสังคีตได้ต่อรองกับนโยบายด้วยการปรับเวลาในการฝึกซ้อมในแต่ละงานการแสดงให้ลดน้อยลง อาจเหลือเวลาในการฝึกซ้อมเพียง 1-2 วัน ก่อนนำการแสดงไปแสดง และเพื่อเตรียมตัวในการฝึกซ้อมการแสดงสำหรับงานแสดงถัดมาที่ได้รับมอบหมายต่อไป

“...สำนักการสังคีตมีปริมาณงานตามนโยบายของรัฐค่อนข้างมาก มีเวลาสำหรับการฝึกซ้อมในแต่ละการแสดงไม่เพียงพอ โดยเวลาซ้อมท่องบทของการแสดงไม่ใช่เพียงแค่ท่องบทของตนเองเท่านั้น ต้องท่องบทเพื่อนที่แสดงด้วยกันกับเราด้วย เพราะ ต้องรับส่งบทการแสดงกันให้ราบรื่น ยิ่งการแสดงละครนอกต้องทำการบ้าน ฝึกซ้อมอย่างหนัก ต้องคิดมุขตลกใหม่ๆ ให้คนดูหัวเราะ ซึ่งเวลาซ้อมน้อย ทำให้การแสดงออกมาดีแค่ในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ยังไม่ถูกใจผู้เชี่ยวชาญ ไม่ดึงดูดใจแฟนละครเท่าที่ควร และไม่ได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่...”

นาฏศิลป์อาวุโส D (สัมภาษณ์, 26 เม.ย.63)

แม้ว่าในงานการแสดงที่ได้รับมอบหมายสำนักการสังคีตจะสามารถรักษากระบวนท่ารำและขนบธรรมเนียมจารีตของการแสดงได้เป็นอย่างดี แต่การมีเวลาซ้อมที่ไม่เพียงพอ ทำให้นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์บางคนใช้ช่วงเวลาที่พักผ่อนส่วนตัวมาฝึกซ้อม ท่องบท ท่องเนื้อร้อง เห็นได้จาก “...แม้ว่าจะเลิกงานดึกแต่หากพรุ่งนี้มีงาน นักร้องทุกคนจะต้องกลับบ้านมาฝึกซ้อมอย่างหนัก เพื่อเตรียมการแสดงสำหรับในวันรุ่งขึ้น จนบางครั้งเสียงแห้ง แต่ต้องพยายามถ่ายทอดน้ำเสียงอารมณ์ให้ผู้ฟังมีความรู้สึกร่วมไปกับบทละคร และไม่ทำให้แฟนละครผิดหวัง ซึ่งเป็นภาวะที่กดดันมาก...” คีตศิลป์ชำนาญงาน B (สัมภาษณ์, 15 เม.ย.63) เพื่อมุ่งหวังให้งานการแสดงออกมาได้ดีตรงตามเป้าหมายของนโยบายวัฒนธรรม

4.3.1.2 เมื่อภารกิจไม่สอดคล้องกับ “อัตรากำลังคน”

ข้าราชการสำนักการสังคีตได้มีแบบแผนในการปฏิบัติงานตามเวลาราชการ คือ วันจันทร์-วันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 8.30 น. – 16.30 น. โดยวันเสาร์-วันอาทิตย์ ถือเป็นวันหยุดของข้าราชการ แต่ด้วยภารกิจงานของสำนักการสังคีตที่สอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมของรัฐมีค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นงานการแสดงในงานพระราชพิธี รัฐพิธี งานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด รวมถึงการนำนาฏดุริยางคศิลป์ไปเผยแพร่เพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่างๆ ด้วย ซึ่งงานการแสดงส่วนใหญ่จะเป็นงานนอกเวลาราชการ ไม่ว่าจะเป็น วันจันทร์-วันศุกร์ช่วงเย็นหลังเลิกงาน วันเสาร์-วันอาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ต่างๆ เป็นต้น เนื่องจากรัฐต้องการเอื้ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถพาครอบครัวมาชมการแสดง สร้างความเพลิดเพลินไปพร้อมกับสัมผัสศิลปวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ในช่วงวันหยุดได้ ซึ่งในแต่ละสัปดาห์จะมีภารกิจงานการแสดงตามนโยบายรัฐบาลค่อนข้างมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับจำนวนบุคลากรนาฏศิลป์ คีตศิลป์และดุริยางคศิลป์ขององค์กร

จะเห็นได้ว่า การทำงานส่วนใหญ่ในเวลาราชการของข้าราชการสำนักการสังคีตจะเป็นเวลาแห่งการฝึกซ้อมเพื่อเตรียมออกงานการแสดงในงานต่างๆ ในช่วงวันหยุดราชการ ซึ่งผู้บังคับบัญชาจะเป็นผู้คัดเลือกชุดการแสดง ศิลปินตามความเหมาะสมของงานต่างๆ ในแต่ละงานการแสดง โดยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนให้นักแสดงได้มีโอกาสไปแสดงตามงานต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ ต่างจังหวัด รวมถึงต่างประเทศ ดังนี้

- สำหรับวงปี่พาทย์ของสำนักการสังคีต มีจำนวน 5 วง เป็นจำนวนที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับภาระงาน ทำให้บางครั้งหากมีงานซ้อนกันในแต่ละวัน วงหนึ่งอาจต้องบรรเลงในงานเช้า ณ สถานที่แห่งหนึ่ง และตอนเย็นต้องเดินทางไปบรรเลง ณ สถานที่อีกแห่งหนึ่ง เช่น วงหนึ่งอาจบรรเลงดนตรีไทยประกอบงานพระราชพิธีในช่วงเช้า และต้องรีบเดินทางเพื่อไปบรรเลงในงานการแสดงโยน ณ โรงละครแห่งชาติ สุพรรณบุรีในช่วงเย็น ขณะที่วงปี่พาทย์วงอื่นกำลังติดภารกิจบรรเลงในงานต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรม เป็นต้น

- สำหรับข้าราชการ ตำแหน่งนาฏศิลป์ หากช่วงที่ภาระงานค่อนข้างมาก มีงานประมาณ 3-4 งานต่อวัน ซึ่งจากจำนวนนาฏศิลป์ที่มีอยู่จำนวนค่อนข้างน้อยไม่สอดคล้องกับปริมาณงานทำให้เกิดความท้าทายที่ต้องสามารถฝึกซ้อมการแสดงได้ทุกบทบาทที่นาฏศิลป์รุ่นครูเป็นผู้คัดเลือกเห็นได้จากหากการแสดงในช่วงเช้าไม่เน้นตัวละครลิง ทำให้นาฏศิลป์โขนลิงบางคนต้องไปฝึกหัดท่าทางเป็นตัวละครยักษ์ เพื่อมาช่วยแสดงในบทบาทเสนายักษ์ เพื่อให้จำนวนคนในการแสดงเพียงพอ แต่หากการแสดงในช่วงเย็นเน้นที่ตัวละครลิงค่อนข้างมาก นักแสดงคนดังกล่าวก็ต้องกลับมาแสดงในบทลิงทำให้เกิดความรู้สึกเหนื่อยล้าในการฝึกซ้อม เพราะต้องจำท่าทางของทั้งตัวละครยักษ์ และตัวละครลิงเพื่อแสดงในวันเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งบางครั้งอาจเกิดความสับสนก็เป็นได้ นอกจากนี้ เนื่องจากนาฏศิลป์ในการแสดงไม่เพียงพอที่จะสับเปลี่ยนกันในบางบทบาทหรือบางบทบาทต้องใช้จำนวนนักแสดง

จำนวนมาก ทำให้นาฏศิลป์ต้องรีบเดินทางกลับจากงานการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ณ โรงละครแห่งชาติ จังหวัดนครราชสีมา เพื่อมาแสดงในช่วงค่ำ ณ โรงละครแห่งชาติ เป็นต้น

การที่สำนักการสังคีตมีนักแสดงไม่เพียงพอต่อภาระงานตามนโยบายของรัฐ โดยเลือกที่จะต่อรองด้วยการให้โอกาสนักศึกษาฝึกงานได้มีโอกาสดำเนินเวทีภายในของสำนักการสังคีต เพื่อฝึกประสบการณ์และได้เรียนรู้ทักษะการแสดงจากนาฏศิลป์ และการที่รัฐต้องการการแสดงโฆษณาในลักษณะเต็มรูปแบบ ซึ่งจำเป็นต้องใช้นักแสดงจำนวนมาก จึงได้ขอความร่วมมือกับทางสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อขอรับการสนับสนุนให้นักศึกษามาร่วมแสดงเป็นบทบาทตัวประกอบต่างๆ เนื่องจากมีประสบการณ์การแสดงค่อนข้างน้อย แต่เมื่อช่วงครบกำหนดเวลาฝึกงาน และในช่วงของการสอบวัดความรู้ของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ทำให้นโยบายการสังคีตจำเป็นต้องบริหารจัดการจัดสรรจำนวนนาฏศิลป์ในแต่ละงานการแสดงให้เพียงพอกับจำนวนงาน โดยอาจเลือกที่จะต่อรองด้วยการนำข้าราชการสูงวัย ซึ่งหน้าตา รูปร่างอาจไม่ได้ดึงดูดใจผู้ชมเท่าที่ควรมาร่วมแสดงด้วย เพื่อให้จำนวนคนเพียงพอในแต่ละชุดการแสดง ทั้งนี้ นาฏศิลป์แต่ละคนจะค่อนข้างเหนื่อยมาก เพราะต้องซ้อมกระบวนท่ารำ ท่องบทการแสดงให้ได้มาตรฐาน รักษาจารีตให้ได้มากที่สุด ซึ่งเวลาซ้อมค่อนข้างน้อย และต้องแสดงในหลายบทบาทด้วย

หากวิเคราะห์จะพบว่า การขาดแคลนอัตราข้าราชการในตำแหน่งนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และคีตศิลป์จะส่งผลต่อคุณภาพการปฏิบัติงานในงานการแสดงต่างๆ ตามภารกิจอันเป็นไปตามนโยบายวัฒนธรรม โดยส่งผลต่อภาพรวมในการจัดการแสดงและความพร้อมต่างๆ เนื่องจากข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นข้าราชการเฉพาะตำแหน่ง มีทักษะเฉพาะด้านที่ต้องเสริมทักษะอยู่ตลอดเวลาจนเกิดเป็นความชำนาญพิเศษในมาตรฐานการแสดง ทำให้ไม่สามารถหาคนมาทดแทนได้ง่ายนัก จึงจำเป็นต้องฝึกซ้อมในบทบาทที่ตนเองไม่ถนัดด้วย เพื่อไปทดแทนในบทบาทที่ขาดผู้แสดง ทำให้ต้องเสียเวลาส่วนตัวในการฝึกซ้อมเพื่อให้แม่นยำและไม่สับสนในทุกบทบาทที่ตนได้รับ นอกจากนี้ข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรมให้ประชาชนรู้สึก รักและหวงแหนในความเป็นไทย ทำให้รูปแบบงานมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น การนำการแสดงไปรับรองราชอาคันตุกะและแขกรัฐบาลอยู่บ่อยครั้ง รวมถึงการเดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ต่างจังหวัด ซึ่งการทำงานไม่มีการกำหนดเวลาและวันหยุดที่ชัดเจน โดยขึ้นอยู่กับงานในแต่ละความรับผิดชอบที่ตนได้รับ

จะเห็นได้ว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตมีภาระงานค่อนข้างมากจนบางครั้งมีปริมาณงานต่อคนมากเกินไปจนเวลาปฏิบัติงาน เนื่องจากข้าราชการมีจำนวนน้อย ทำให้งานการแสดงส่วนใหญ่ ข้าราชการแต่ละคนจะต้องมีบทบาทที่ได้รับมอบหมาย โดยมาฝึกซ้อมในช่วงเวลาราชการ ทำให้ไม่มีเวลาหยุดพักผ่อนเท่าที่ควร ซึ่งสำหรับงานการแสดงในช่วงเช้า เวลา 8.00 น. ข้าราชการจะต้องมาแต่งหน้าทำผมด้วยตนเองตั้งแต่เวลา 04.00 น. เพื่อจะได้แต่งชุดเครื่องโขนให้ทันเวลา พร้อมทั้งให้

นาฏศิลป์ป็นรุ่นครู รุ่นที่ตรวจตราดูแลความเรียบร้อยของชุดเครื่องแต่งกายที่สวมใส่ การแต่งหน้า และ ทบทวนกระบวนท่ารำก่อนการแสดงจริง และเมื่อการแสดงเลิก ประมาณ 21.00 น. ต้องถอดชุดเครื่อง แต่งเครื่องให้เรียบร้อย ซึ่งจะถึงบ้านประมาณเที่ยงคืน

“...ได้รับมอบหมายให้แสดงงานต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมหลายวันติดต่อกัน อยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากนักแสดงไม่เพียงพอ บางครั้งรู้สึกร่างกายอ่อนแรงมาก โดยบางงานเลิกงานตี 1 แต่วันรุ่งขึ้นมีภารกิจต้องมาถึงที่ทำงานตั้งแต่ตี 5 จึงเลือกที่จะนำถุงนอนมานอนที่ทำงานและอาบน้ำ ในที่ทำงานเลย เพื่อจะได้รับผิดชอบงานได้ทันเวลา...”

นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน E (สัมภาษณ์, 22 เม.ย.63)

โดยในช่วงที่มีภารกิจงานค่อนข้างมาก ข้าราชการจะต้องมีความรับผิดชอบเป็นอย่างมาก ทั้งฝึกซ้อม กระบวนท่ารำ ท่องบท จำรูปแบบการแปรแถว ให้เป็นไปตามจารีตอันเป็นไปตามมาตรฐานของ สำนักการสังคีต และเมื่อมีงานการแสดงที่ซ้อนกันมากในแต่ละวัน มักทำให้นักแสดงเกิดความรู้จัก เหนื่อย อ่อนแรง หน้าตาไม่สดใสเท่าที่ควร อีกทั้งมีการฝึกซ้อมที่รีบเร่งในแต่ละชุดการแสดงเพื่อให้ทัน กับงานแสดงต่างๆ ที่ติดต่อกัน ทำให้ข้าราชการสำนักการสังคีตอาจแสดงได้ไม่สมบูรณ์ตามมาตรฐาน ของสำนักการสังคีตในการดึงดูดใจผู้ชมเท่าที่ควร แต่ในส่วนจากรูปแบบกระบวนท่ารำ และ ขนบธรรมเนียมในการแสดงยังคงอนุรักษ์ สืบสาน ดำรงความเป็นจารีตไว้ได้เป็นอย่างดี

4.3.1.3 เมื่อภารกิจไม่สอดคล้องกับ “งบประมาณ” ที่ได้รับ

สำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานภาครัฐ ที่มีพันธกิจในการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อสืบทอดงานทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้ดำรงอยู่เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยสืบไป โดยข้าราชการสำนักการสังคีตได้เป็นผู้ปฏิบัติงาน ตามนโยบายทางด้านวัฒนธรรมของรัฐในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์สู่ ประชาชน ซึ่งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินการ จึงจำเป็นต้องได้รับ งบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล

แม้ว่ารัฐบาลนิยมนำศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์มาใช้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับประเทศ พร้อมทั้งยังเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างจิตสำนึกให้คนไทย ตระหนักถึงความรักชาติ แต่สำนักการสังคีตได้งบประมาณในแต่ละปีจำนวนไม่มาก โดยงบประมาณ ของสำนักการสังคีตจะได้รับผ่านการจัดสรรจากกรมศิลปากร เนื่องจากสำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานหนึ่ง ภายใต้อำนาจกรมศิลปากร ซึ่งกรมศิลปากรมีบทบาทการดำเนินงานทางด้านการอนุรักษ์มรดก

ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งครอบคลุมในกลุ่มงานโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กลุ่มงาน ศิลปกรรม และกลุ่มงานวรรณกรรม โดยกรมศิลปากรจะจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่จากรัฐให้กับ กลุ่มงานโบราณคดี เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานทั่วประเทศ เพราะโบราณสถานแสดงถึงความเป็นมา ของประเทศ เป็นเกียรติ และความภาคภูมิใจของคนในชาติ ทั้งยังเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ ทำให้เกิดรายได้ให้กับรัฐด้วย กรมศิลปากรจึงตระหนักถึงจุดนี้จึงได้จัดสรรงบประมาณจำนวนมาก ในการอนุรักษ์ รักษา บูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ ไว้ให้เป็นมรดกคู่กับสังคมไทย ทำให้งบประมาณ ในการจัดสรรให้สำนักงานการสังคิตดำเนินงานตามภารกิจต่างๆ ค่อนข้างน้อย แต่อยู่ในระดับที่สามารถ ดำเนินงานตามนโยบายวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของแผนปฏิบัติการที่ตั้งไว้ได้

“...งานอนุรักษ์จะขับเคลื่อนได้ดีด้วยการได้รับงบประมาณ แต่กรมศิลปากรมีหน่วยงาน ในสังกัดที่รับผิดชอบงานด้านอนุรักษ์จำนวนมาก จึงต้องแบ่งงบประมาณกัน ทำให้งบประมาณ ที่สำนักงานการสังคิตได้รับค่อนข้างน้อย แม้ว่าจะสามารถนำงบประมาณดังกล่าวดำเนินงานต่างๆ ตามนโยบายของรัฐได้ด้วยความเรียบร้อย แต่สำนักงานการสังคิตไม่สามารถปรับปรุงฉาก เทคนิคต่างๆ ให้หลังการสมจริงและทันต่อยุคสมัยเท่าที่ควร...”

คีตศิลป์อาวุโส A (สัมภาษณ์, 15 เม.ย.63)

จากงบประมาณที่ได้รับจากรัฐจำนวนค่อนข้างน้อย ประกอบกับไม่เพียงพอกับการดำเนินงานที่นอกแผนการดำเนินงาน และอาจไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติงานในภารกิจเร่งด่วน ทำให้สำนักงานการสังคิตได้มอบหมายให้ข้าราชการสำนักงานการสังคิตปฏิบัติงานที่สามารถก่อให้เกิดรายได้ ในเงินทุนหมุนเวียน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. งานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ให้คงอยู่ เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เช่น งานการแสดงประจำปีของสำนักงานการสังคิต ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพฯ โรงละครแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี และโรงละครแห่งชาติ จังหวัดนครราชสีมา
2. งานเกี่ยวกับการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ให้กับ หน่วยงานต่างๆ เช่น การจัดการแสดงนาฏศิลป์ไทยและการบรรเลงดนตรีไทยให้กับหน่วยงาน ที่ขอรับการสนับสนุน
3. งานเกี่ยวกับการเป็นผู้ให้ความรู้และผู้ให้บริการทางด้านงานนาฏดุริยางคศิลป์ เช่น การนำนาฏดุริยางคศิลป์ไปจัดแสดงตามโรงเรียนต่างๆ การเชิญสถานศึกษามาเข้าชมการแสดงต่างๆ ตามเนื้อหาในบทเรียน เป็นต้น สามารถสังเกตได้ว่า การดำเนินการดังกล่าวทำให้สำนักงานการสังคิตเกิดรายได้ เพื่อนำไปเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการบริหารค่าใช้จ่ายภายในของสำนักงานการสังคิต เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้

นอกเหนือจากงบประมาณที่ได้รับจากรัฐในการส่งเสริมให้การดำเนินงานตามพันธกิจของสำนักการสังคีต อันสอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมสามารถบรรลุประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้อย่างเร็วขึ้นด้วย

จะเห็นได้ว่า การที่สำนักการสังคีตมีเงินทุนหมุนเวียนสามารถช่วยแก้ปัญหาให้สำนักการสังคีตดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวขึ้น เนื่องจากสำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานของรัฐ ทำให้การดำเนินการในภารกิจต่างๆ จะต้องมีการวางแผนงานในระยะยาว เพื่อประเมินความคุ้มค่าของการดำเนินการ ทำให้ไม่สามารถนำงบประมาณมาสร้างสรรคงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมได้อย่างรวดเร็ว และในยุคสมัยปัจจุบันมีโรงละครจำนวนมากที่มีรูปแบบการแสดงทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ ทำให้สำนักการสังคีตตระหนักถึงจุดนี้ จึงได้นำเงินทุนหมุนเวียนจัดจ้างผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญที่เกษียณอายุไปแล้ว แต่มีฝีมือ มีความเชี่ยวชาญมาสอนข้าราชการสำนักการสังคีตให้เกิดความเชี่ยวชาญ และมีกระบวนการที่ได้มาตรฐานสวยงามตามแบบจารีตอันคงจุดเด่นของสำนักการสังคีตด้วย

หากวิเคราะห์ภารกิจงานของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร จะพบว่า เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับความสวยงาม ไม่ได้มุ่งเน้นการดำเนินการที่แสวงหาผลกำไร และไม่ได้เป็นหน่วยงานที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศที่รัฐต้องเร่งพัฒนาระบบเพื่อให้เกิดความมั่นคง แต่เป็นงานที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นงานที่มีค่าใช้จ่ายในการสร้างภาพลักษณ์ให้กับประเทศ แต่ไม่ก่อให้เกิดรายได้มากนัก ทำให้รัฐมักจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาในงานด้านดังกล่าวจำนวนค่อนข้างน้อย ซึ่งแม้ว่าสำนักการสังคีตจะหารายได้เพิ่มเข้ามาเป็นเงินทุนหมุนเวียน เพื่อนำเงินส่วนดังกล่าวมาหมุนเวียนเป็นค่าใช้จ่ายนอกงบประมาณ แต่รายได้ดังกล่าวมีไม่มากนัก เพราะสำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานของรัฐที่ปฏิบัติงานโดยไม่มุ่งเน้นผลกำไร เพียงมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้คนไทยได้รู้สึกรักและหวงแหน เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมไทยไม่สูญหายอยู่กับสังคมไทยต่อไป

นอกจากนี้ด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยชะลอตัวลง ทำให้อัตราการขอรับการสนับสนุนการแสดงของสำนักการสังคีตจากหน่วยงานต่างๆ ลดน้อยลง เนื่องจากต้องการลดค่าใช้จ่าย ทำให้งบประมาณจากรัฐรวมทั้งเงินทุนหมุนเวียนไม่สามารถนำมาขับเคลื่อนงานให้เกิดการสืบสาน อนุรักษ์ที่สอดคล้องกับยุคสมัยได้เท่าที่ควร แต่ด้วยการเป็นศิลปินในระบบงานราชการของข้าราชการสำนักการสังคีตจึงเข้าใจสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ไม่เอื้ออำนวย เป็นเหตุให้เกิดการต่อรองในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบการแสดง รวมถึงผลงานการแสดงบนความสมดุลระหว่างความก้าวทันต่อยุคสมัยกับงบประมาณที่มีอยู่

4.3.2 การต่อรองในเชิงความคิดเกี่ยวกับองค์กร

4.3.2.1 เมื่อต้องการ “สวัสดิการเพิ่มเติม”

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งข้าราชการในสังกัดได้มีภารกิจหน้าที่หลักในการเป็นผู้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์อันสอดคล้องกับนโยบายวัฒนธรรมของทุกสมัยรัฐบาล คือ การปฏิบัติภารกิจในการแสดงในงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี งานจัดแสดงต่างๆ เพื่อสนองงานสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งเป็นตัวแทนของรัฐในการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทยให้กับประชาชนผ่านการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมจนเกิดความรักชาติ ทั้งยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับประเทศไทยด้วย

การเป็นข้าราชการสำนักการสังคีตถือเป็นงานที่มีเกียรติ มีความมั่นคง มีตำแหน่งซึ่งหากไม่ประพฤติตนผิดวินัยก็จะสามารถปฏิบัติงานดังกล่าวได้จนเกษียณอายุราชการ แต่เป็นอาชีพที่มีเงินเดือนค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับหน่วยงานเอกชน โดยฐานการให้อัตราเงินเดือนจะขึ้นอยู่กับตำแหน่งและระดับงานของข้าราชการตามหลักเกณฑ์ของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนและไม่ได้รับเงินโบนัส เนื่องจากสำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ สืบสานเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างไม่แสวงหาผลกำไร อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นหนึ่งในแรงจูงใจที่สามารถดึงดูดใจให้ข้าราชการสำนักการสังคีตเลือกที่จะปฏิบัติงานในอาชีพดังกล่าว คือ การได้รับสวัสดิการที่ครอบคลุมหลายด้าน โดยเฉพาะสวัสดิการทางด้านสุขภาพที่สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลของตนเอง พ่อแม่ คู่สมรสและบุตรได้ ทั้งยังสวัสดิการในเรื่องค่าเล่าเรียนบุตรด้วย

จากการที่รัฐบาลทุกยุคสมัยพยายามส่งเสริมและสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์ เพราะรัฐมองว่า นาฏดุริยางคศิลป์เป็นรากฐานและจิตวิญญาณของชาติ ได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาติไทยที่มีประวัติศาสตร์ มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่งดงาม จึงต้องการส่งผ่านให้คนไทยได้ตระหนักและเห็นคุณค่าในการรักความเป็นไทย ช่วยกันรักษา สืบสานความเป็นไทยให้คงอยู่ ข้าราชการสำนักการสังคีตจึงมีหน้าที่ปฏิบัติงานตามภารกิจจำนวนมาก เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งงานตามภารกิจส่วนใหญ่จะเป็นงานในช่วงวันหยุดราชการ หรือเป็นงานที่ต้องเดินทางไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมนอกสถานที่ติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายวัน ทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวไม่สามารถแยกออกจากช่วงเวลาพักผ่อนส่วนตัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้ข้าราชการบางคนได้ส่งเสียสละท่อนให้องค์กรจัดสวัสดิการเพิ่มเติมที่นอกเหนือจากสวัสดิการที่ได้รับจากรัฐ

ข้าราชการสำนักการสังคีตมุ่งหวังให้องค์กรจัดสวัสดิการเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับภาระงานที่ได้รับ สังเกตได้จากการที่ข้าราชการระดับปฏิบัติงานและระดับชำนาญงานมองว่า ตนเองได้รับอัตราเงินเดือนค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับภาระงานที่บางช่วงงานค่อนข้างหนักจนต้องปฏิบัติงานครบ 7 วัน/สัปดาห์ โดยไม่มีวันหยุด ซึ่งแม้ว่าการปฏิบัติงานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทั้งภายในกรุงเทพฯ และการเดินทางไปต่างจังหวัดตามนโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลจะได้รับเงินเบี้ยเลี้ยงในแต่ละงาน

แต่ได้ในอัตราค่าน้อยเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในปัจจุบันที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากข้าราชการต้องนำค่าตอบแทนที่ได้รับแต่ละเดือนมาหักเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อสิ่งของต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องสำอาง ยาบำรุงร่างกาย เป็นต้น เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

“...ข้าราชการสำนักการสังคีตใช้หน้าตา ร่างกาย ในการปฏิบัติงาน จึงจำเป็นต้องซื้อเครื่องสำอางที่มีคุณภาพดีในการบำรุงหน้าตาให้สามารถดึงดูดผู้ชมให้มาสนใจชมศิลปวัฒนธรรมได้ แต่เนื่องจากเงินเดือน และเบี้ยเลี้ยงที่ได้รับในแต่ละงานค่อนข้างน้อย จึงจำเป็นต้องหารายได้เสริมเพื่อซื้อเครื่องสำอางดังกล่าว หรือบางเดือนที่ไม่ได้ทำงานหารายได้พิเศษ ก็จำเป็นต้องซื้อเครื่องสำอางคุณภาพไม่ค่อยดีมากนัก ส่งผลให้หน้าตาเสื่อมโทรม เพราะต้องแต่งหน้าทุกวัน อยากให้องค์กรจัดสวัสดิการส่วนนี้ เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับศิลปินด้วย...”

นาฏศิลปินปฏิบัติงาน D (สัมภาษณ์, 1 เม.ย.63)

นอกจากนี้ข้าราชการยังมุ่งหวังให้สำนักการสังคีตจัดสถานที่ออกกำลังกายอย่างเป็นสัดส่วนให้แก่พนักงาน เนื่องจากข้าราชการสำนักการสังคีตมีความจำเป็นต้องใช้หน้าตา และสรีระร่างกายที่งดงามในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายวัฒนธรรม สำนักการสังคีตจึงควรให้ความสำคัญในการดูแลให้พนักงานมีสุขภาพที่แข็งแรง บริหารร่างกายให้พร้อมกับการเตรียมฝึกซ้อม กระบวนท่ารำ และมีสรีระที่สมส่วนเหมาะสมกับบทบาท เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“...สำนักการสังคีตควรสร้างห้องออกกำลังกายให้ข้าราชการ เพราะนาฏศิลปินทุกคนต้องใช้สรีระร่างกายในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร จึงต้องดูแลร่างกายให้แข็งแรง มีบุคลิกภาพที่ดี ไม่อ้วนจนเกินไป...”

นาฏศิลปินอาวุโส C (สัมภาษณ์, 28 เม.ย.63)

หากวิเคราะห์จะพบว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตเลือกที่จะต่อรองกับการจัดสวัสดิการต่างๆ ขององค์กร ด้วยการนำทักษะความรู้ ความสามารถในวิชาชีพทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ของตนมาปฏิบัติงานให้เกิดรายได้ โดยรับงานส่วนตัวภายนอกองค์กรหลังการปฏิบัติภารกิจตามนโยบายวัฒนธรรมในแต่ละงานเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพื่อจะได้มีฐานรายได้ที่เพียงพอกับค่าครองชีพและการจัดซื้อของใช้ที่จำเป็นส่วนตัวสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อรักษาให้ตนเองมีหน้าตา

ผิวพรรณที่สวยงามเหมาะสมแก่การเป็นตัวแทนของรัฐในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าให้แก่ประชาชนได้ตระหนักในความเป็นไทยและรักชาติ ทั้งยัง ได้รวมกลุ่มกันไปออกกำลังกายด้วยการวิ่งในสถานที่ต่างๆ บริเวณด้านนอกองค์กร หรือ ไปออกกำลังกายที่สถานออกกำลังกาย เพื่อให้ตนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีสรีระที่สมส่วนเหมาะกับบทบาท เพื่อจะได้รับเลือกให้ปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทสำคัญในงานแสดงต่างๆ ตามภารกิจนโยบายวัฒนธรรมต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าข้าราชการสำนักการสังคีตจะไม่ได้รับโบนัส และไม่ได้มีอัตราค่าตอบแทนที่สูงอันสอดคล้องกับภาระงานที่ค่อนข้างมาก แต่การที่ข้าราชการสำนักการสังคีตได้รับโอกาสให้ถวายงานในงานพระราชพิธี หรือการได้มีโอกาสเดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ต่างประเทศในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกได้สร้างความภูมิใจและเป็นเกียรติสูงสุดกับชีวิตข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นอย่างมาก ประกอบกับการที่ได้รับค่าชม และสิ่งของตอบแทนเป็นกำลังใจจากฐานแฟนคลับได้สร้างความสุข คลายความเหนื่อยล้าจากการทำงานได้ด้วย จะเห็นได้ว่า สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นจุดแข็งของสำนักการสังคีตในการสร้างแรงจูงใจที่ดีให้กับข้าราชการสำนักการสังคีตในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและบรรลุประสิทธิผลขององค์กรได้เช่นกัน นอกเหนือจากสวัสดิการที่เหมาะสมกับภาระงาน

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

รัฐบาลในแต่ละสมัยได้มีกรอบนโยบายวัฒนธรรมในการดำเนินงานที่มีเป้าหมายในทิศทางเดียวกัน คือ อนุรักษ์ สืบทอด ปกป้อง สนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประกอบกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก ตลอดจนการสร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งสำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหนึ่งในหน่วยงานของรัฐที่ได้นำนโยบายวัฒนธรรมส่งเสริมความเป็นไทยมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการต่างๆ ที่ชัดเจน เช่น การนำนาฏดุริยางคศิลป์ไทยร่วมประกอบงานพระราชพิธี รัฐพิธี รวมทั้งนำไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมให้เกิดความร่วมมือกับนานาชาติและประชาคมอาเซียน ทั้งยังได้จัดการแสดงเผยแพร่ นาฏดุริยางคศิลป์เป็นประจำผ่านรายการแสดงต่างๆ ณ โรงละครแห่งชาติ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ภูมิใจในความเป็นคนไทยจนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในชาติไทย

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหนึ่งในกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐในการสืบสานผลิตซ้ำและสืบทอดนิยามความเป็นไทยที่แฝงในนโยบายวัฒนธรรม โดยมีข้าราชการสำนักการสังคีต เป็นผู้ส่งต่อเครื่องมือของรัฐดังกล่าวผ่านงานการแสดงต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ อันก่อให้เกิดความรักชาติและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอำนาจนำของ อันโตนิโอ กรัมชี่ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2524: 73) เห็นได้จากสำนักการสังคีตมีวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร คือ อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นบทบาทที่เหมาะสมที่สามารถสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐในการสร้างนิยามความเป็นไทยให้ครองความคิดในจิตใจและส่งผ่านความคิด ความเชื่อดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนมีความรักชาติอย่างที่รัฐต้องการ

จากการศึกษาพบว่า สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานราชการที่มีกระบวนการทำงานแตกต่างจากหน่วยงานราชการอื่นทั่วไป โดยมีวัฒนธรรมองค์กรรวมถึงอัตลักษณ์องค์กรที่ชัดเจน เนื่องจากจะต้องผลิตข้าราชการให้ทำหน้าที่อนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย เพื่อถ่ายทอดผลงานให้คนไทยเกิดความรู้สึกรักชาติ ภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทย ทั้งยังช่วยส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยว และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศอีกด้วย เป็นเหตุให้สำนักการสังคีตมีกระบวนการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรผ่านกระบวนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ความเป็นไทย

ในตัวข้าราชการ โดยการนำนโยบายวัฒนธรรมไปปฏิบัติ การฝึกซ้อมการแสดง วัฒนธรรมองค์กร และการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ข้าราชการ อันเป็นกระบวนการที่มีความแยกแยะและมีความสัมพันธ์ส่งเสริมซึ่งกันและกันในการสร้างตัวตนให้ข้าราชการยอมรับอำนาจภายใต้วาทกรรม “ไทยจารีต” อย่างแนบเนียน เพื่อมุ่งหวังให้ข้าราชการทุกคนมีร่างกายและความคิดที่ง่ายต่อการควบคุม จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมในมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดชีวอำนาจของมิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1980: 125) เห็นได้จาก สำนักงานการสังคิตได้พยายามปลูกฝังให้ข้าราชการแต่ละคนยอมรับนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรผ่านกลไกต่างๆ อันมีวาทกรรมแห่งอำนาจแฝงอยู่อย่างแนบเนียน ซึ่งการฝึกซ้อมและวัฒนธรรมองค์กรถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคิตมีร่างกายและจิตใจที่มีระเบียบวินัย ยินยอมปฏิบัติตามนิยามความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรอย่างไม่มีเงื่อนไข จนเป็นผู้ที่มีความพร้อมและมีศักยภาพเหมาะสมในการถ่ายทอดนิยามความเป็นไทยของรัฐผ่านนโยบายวัฒนธรรมสู่สายตาประชาชน อันนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในประเทศและสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศสู่สายตานานาชาติด้วย

นอกจากนี้จากการศึกษาายังพบว่า ข้าราชการสำนักงานการสังคิตส่วนใหญ่จะได้รับการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยมาตั้งแต่ศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ทั้งยังได้รับการต่อยอดการปลูกฝังนิยามความเป็นไทยและอัตลักษณ์ขององค์กรอยู่เสมอตลอดชีวิตราชการ โดยได้นำมาควบคุมทั้งร่างกายและจิตใจของข้าราชการอย่างเบ็ดเสร็จ เพื่อให้กระบวนการท่ารำ เครื่องแต่งกาย วิธีการบรรเลง รวมถึงวิธีการขับร้องในการแสดงโขนและระบำมาตรฐานต่างๆ สามารถคงมาตรฐานการอนุรักษ์ไว้ได้อย่างเหนียวแน่นในรูปแบบจารีตที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรมครู ซึ่งสำนักงานการสังคิตไม่ได้ใช้กำลังบังคับขู่เข็ญให้ข้าราชการยอมรับกระบวนการปลูกฝัง แต่ใช้ความสำเร็จในการควบคุม โดยแสดงให้เห็นว่า การประพฤติตนดีจะได้รับสิ่งใด ในขณะที่เดียวกันได้ชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการต่อต้านนิยามความเป็นไทยของรัฐ และอัตลักษณ์ขององค์กรว่าจะเป็นอย่างไรร จึงทำให้ข้าราชการสำนักงานการสังคิตได้รับการควบคุมร่างกาย จิตสำนึก และพฤติกรรมให้ยอมรับกระบวนการดังกล่าว เป็นเหตุให้สำนักงานการสังคิตไม่ค่อยมีข้าราชการที่แสดงตัวตนต่อรอง ต่อต้านกับสิ่งที่องค์กรปลูกฝังมากนัก จนหล่อหลอมเป็นตัวตนของข้าราชการในที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1986) ที่ได้แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของอำนาจสามารถกระจายตัวอยู่อย่างซับซ้อนในกระบวนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ความเป็นไทยในตัวข้าราชการ การจัดการกับผู้ไม่รักษาความเป็นไทย รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของข้าราชการสำนักงานการสังคิต เพื่อให้ข้าราชการปฏิบัติตามสิ่งที่รัฐและองค์กรมุ่งหวัง

หากวิเคราะห์จะพบว่า การจัดการกับผู้ไม่รักษาความเป็นไทยของสำนักงานการสังคิตสามารถควบคุมให้ข้าราชการฝึกร่างกายและจิตใจยอมรับในความเป็นไทยของรัฐและอัตลักษณ์ขององค์กรได้อย่างสมัครใจ เพื่อให้มีแผนละครนิยมชมชอบ รวมทั้งเป็นการเพิ่มโอกาสให้ได้รับเลือกไปปฏิบัติงาน

อันสร้างคามภาคภูมิใจให้แก่ตนด้วย จึงทำให้ข้าราชการเลือกที่จะสร้างตัวตนของตนเองให้เป็นปกติ ยินยอมปฏิบัติตามจารีตได้เป็นอย่างดี ไม่ให้กลายเป็นผู้เบี่ยงเบน และเป็นอื่นบนอำนาจและความรู้ใน สิ่งที่สำคัญการสังคีตได้สร้างขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตประจำวัน ของ เออร์วิง กอฟฟ์แมน (George Ritzer, 2008:372) เห็นได้จากข้าราชการสำนักการสังคีตได้พยายามพัฒนา ฝึกฝนตนเองให้เข้าถึงบทบาทของตัวละครตามที่ได้รับถ่ายทอดจากครูอันเป็นไปตามมาตรฐานจารีต เพื่อมุ่งหวังให้การแสดงบทบาทของตนเองบนเวทีสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชม พร้อมทั้งได้รับคำชม จากผู้ชม ครู และรุ่นพี่ เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสให้ได้รับเลือกเป็นผู้แสดงในงานสำคัญต่างๆ ตามนโยบายวัฒนธรรมต่อไป

แม้ว่าข้าราชการสำนักการสังคีตจะได้รับการควบคุมร่างกาย จิตสำนึก และ พฤติกรรมให้ยอมรับการผลิตซ้ำนิยามความเป็นไทยของรัฐอย่างแข็งแกร่ง แต่ “เมื่อที่ใดมีอำนาจ ที่แห่งนั้น ย่อมมีการต่อต้านขัดขืน” (Foucault, 1980: 162) ด้วยเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมต่างๆ และบริบท ทางสังคมที่ได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบกับความมุ่งหวังที่จะปฏิบัติงานตามนโยบายวัฒนธรรม ได้อย่างราบรื่น ทำให้เกิดการต้อรองกับอำนาจนำหรือวาทกรรม “ไทยจารีต” จนบางสิ่งได้เปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากการต้อรองของข้าราชการใน 2 มิติ โดยมิติแรก คือ การต้อรองในมิติรูปแบบการแสดง เช่น การปรับเปลี่ยนรูปแบบของฉาก เครื่องแต่งกาย บทการแสดง เป็นต้น ให้ก้าวทันกับยุคสมัย แต่ยังคง สืบทอดนิยามความเป็น “ไทยจารีต” ของรัฐพร้อมทั้งอัตลักษณ์ขององค์กร ในขณะที่ “แก่นแท้” ของ การแสดงนาฏดุริยางคศิลป์เชิงอนุรักษ์ยังคงอยู่ โดยการปรับเปลี่ยนดังกล่าวสามารถขยายฐานผู้ชม ให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบจารีตแบบดั้งเดิมได้ง่ายขึ้นอันเป็นการสร้างจิตสำนึก ให้คนรุ่นใหม่รักชาติ ภูมิใจในความเป็นคนไทยด้วย ส่วนมิติที่สอง คือ การต้อรองในเชิงความคิด เกี่ยวกับนโยบายและองค์กร เช่น เรื่องอัตรากำลังคน งบประมาณ และสวัสดิการ เป็นต้น เพื่อให้รัฐ และองค์กรช่วยหาแนวทางคุณภาพในการจัดหาปัจจัยดังกล่าวให้สอดคล้องกับภารกิจงานของสำนักการสังคีต ตามนโยบายวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามแม้ว่า เสียงของข้าราชการจะไม่ได้ส่งผลให้เกิดการผลักดัน ในองค์กร แต่อย่างน้อยก็กระบอกเสียงเล็กๆ จากข้าราชการเหล่านี้ได้มีส่วนทำให้ผู้นำองค์กรสามารถนำไป ปรับใช้ต่อไป ประกอบกับแม้ว่าปัจจัยต่างๆ จะไม่เอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานเท่าที่ควร แต่ข้าราชการ สำนักการสังคีตทุกคนมีค่านิยมภูมิใจในวิชาชีพข้าราชการศิลปิน ทำให้สามารถปฏิบัติงานตามภารกิจ นโยบายวัฒนธรรมให้บรรลุประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า “ความเป็นไทย” ได้เป็นวาทกรรมที่แฝงด้วยพลังของ อำนาจนำในสังคมไทย ซึ่งรัฐบาลทุกยุคสมัยได้สร้างนิยามความเป็นไทยที่ถือเป็นหัวใจของชาติไทย ให้คนไทยปฏิบัติตามแม่แบบที่รัฐได้สร้างขึ้น โดยรัฐพยายามปลูกฝังให้คนไทยได้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ของชาติไทยในอดีต สามารถสร้างสรรค์โบราณสถาน โบราณวัตถุรวมถึงนาฏดุริยางคศิลป์อันล้ำค่า ถือเป็นสมบัติอันงดงามของชาติไทย เพื่อมุ่งหวังครอบงำให้คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

เกิดความรักชาติ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ รวมทั้งยอมรับการปกครองแบบไทยๆ เนื่องจากทำให้ชาติไทยมีความเจริญก้าวหน้าอันเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐ แต่จากการการศึกษากลับพบว่า สำนักการสังคีตซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐ โดยการสร้างนิยามความเป็นไทย เพื่อควบคุมร่างกายและความคิดของข้าราชการให้ยอมรับอำนาจภายใต้วาทกรรม “ไทยจารีต” อย่างแนบเนียนและส่งผ่านความคิดดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนมีความรักชาติอย่างที่รัฐต้องการ ซึ่งข้าราชการกลับมีมุมมองว่า วาทกรรมความเป็นไทยของรัฐไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในกลไกแห่งการครอบงำของรัฐ แต่เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ในการช่วงชิงรักษาคุณค่าของนาฏดุริยางคศิลป์ในมิติของการแสดงให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย โดยวาทกรรมไทยจารีตทำให้รักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติในการปฏิบัติตน การฝึกซ้อม รวมถึงวิธีการแสดงที่ได้รับการสืบทอดความรู้จากบรมครูผ่านรุ่นสู่รุ่นให้เกิดการปฏิบัติอย่างเหมาะสมและถูกต้องตรงตามมาตรฐาน เพื่อให้ผู้ชมได้สัมผัสคุณค่าในศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏดุริยางคศิลป์ของไทย

อาจกล่าวได้ว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตได้สัมผัสนิยามความเป็นไทยของรัฐผ่านการต่อยอดนโยบายวัฒนธรรม กระบวนการสร้างตัวตนต่างๆ ที่แยกย่อย ทำให้นิยามความไทยของรัฐสามารถคงอยู่ได้อย่างเหนียวแน่น ในขณะที่มีบางสิ่งได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางเล็กน้อยให้เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้เกิดการประนีประนอมและสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมทางสังคมต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม สำนักการสังคีตยังคงรักษาไว้ซึ่งนิยามความเป็นไทยของรัฐอันถือเป็นวาทกรรมแห่งอำนาจได้เป็นอย่างดี

5.2 ข้อจำกัด

1. สำนักการสังคีตเป็นหน่วยงานราชการที่มีวัฒนธรรมองค์กรในลักษณะเฉพาะ คือ การให้ความสำคัญกับการเคารพนับถือระบบอาวุโสค่อนข้างสูง เป็นเหตุให้การขออนุญาตสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการระดับอาวุโสขึ้นไป จะค่อนข้างเป็นพิธีการ ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างบางท่านอาจไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ตนมีอัตลักษณ์ต่อรองกับองค์กรเท่าที่ควร และเลือกที่จะตอบไม่แสดงความคิดเห็นพาดพิงข้าราชการระดับสูงกว่าในทางลบ รวมถึงไม่แสดงความคิดเห็นที่สะท้อนภาพลักษณ์องค์กรในทางลบด้วย จึงทำให้ไม่สามารถรับรู้ถึงกระบวนการคิดและแสดงออกของกลุ่มตัวอย่างบางท่านได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ควรแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการเข้าพื้นที่สังเกตกระบวนการดำเนินงานต่างๆ ของข้าราชการสำนักการสังคีตประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วย

2. การวิจัยดังกล่าวเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อศึกษาทัศนคติ มุมมอง วิถีชีวิตของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการสำนักการสังคีตในแต่ละตำแหน่งงาน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงข้อมูลที่เกิดจากทัศนคติ มุมมอง และประสบการณ์เฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง

แต่ละรายเท่านั้น โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างอาจไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนของข้าราชการสำนักการสังคีตได้อย่างแท้จริง 100% จึงไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าทุกคนในองค์กรจะมีทัศนคติและมุมมองเช่นเดียวกัน

5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ข้าราชการสำนักการสังคีตมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้รักษานियามความเป็นไทยของรัฐและขับเคลื่อนนโยบายวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อให้การปฏิบัติงานของข้าราชการสำนักการสังคีตเป็นไปได้อย่างราบรื่นจนเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ดังนี้

1. รัฐบาลควรพิจารณาเพิ่มงบประมาณ รวมถึงวางแผนเพิ่มอัตรากำลังคนให้สำนักการสังคีต เพื่อให้สอดคล้องกับภาระงานตามนโยบายวัฒนธรรม แทนการจัดสรรด้วยรูปแบบอัตรากำลังคนทดแทนอัตราร่างจากการเกษียณอายุของข้าราชการ

2. สำนักการสังคีตควรทบทวนการจัดสวัสดิการเพิ่มเติมที่นอกเหนือจากสวัสดิการที่ได้รับโดยทั่วไปให้กับข้าราชการ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับข้าราชการด้วย

3. สำนักการสังคีตควรจัดพื้นที่ให้ข้าราชการส่วนต่างๆ ได้ระดมสมองทุกๆ ๕ ปี เพื่อเปิดโอกาสให้ข้าราชการสามารถเสนอความคิดเห็นในเรื่องของแผนงานตามภารกิจนโยบายวัฒนธรรม รวมถึงองค์ประกอบในการแสดง ไม่ว่าจะเป็น ฉาก เครื่องแต่งกาย บทการแสดง เป็นต้น และนำชุดความคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดในการวางแผนการดำเนินงานตามนโยบายวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่ได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ อันก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

บรรณานุกรม

- Foucault, Michel. *Discipline and Punish : The Birth of the Priso*. Middlesex: Penguin Books Ltd, 1982.
- . *The History of Sexuality Volume I; an Introduction*. Harmondsworth: . Penguin Books Ltd., 1990.
- . *The Order of Things. Les Mots Et Les Choses (Trans.)*. New York: Vintage Books, 1970.
- . *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972-1977*. Gordon, Colin (Ed.). New York: Pantheon, 1980.
- . *The Subject and Power*. Great Britain: The Harvester Press, 1986.
- John, Storey. *An Introductory Guide to Cultural Theory and Popular Culture*. Hemel Hempstead: Wheatsheaf, 1993.
- Ritzer, George. *Sociological Theory*. McGraw-Hill Companies, Incorporated, 2007.
- Williams, Gwyn A. "Journal of the History of Ideas ". *The concept of 'Egemonia' in the Thought of Antonio Gramsci: Some Notes on Interpretation* (1960).
- กรมศิลปากร. "80 ปี แห่งการอนุรักษ์มรดกไทย." กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2534.
- . "รายงานกิจการประจำปี (พ.ศ.2495-2498)." กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2495.
- กรองแก้ว วัฒนะมงคลรักษ์. "การสื่อสารกับอัตลักษณ์ถนนข้าวสาร." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- กระทรวงวัฒนธรรม. "ร่างกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ 20 ปี ด้านวัฒนธรรมตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี." กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2559.
- . "สำนักแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559)." กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2550.
- กฤษดาพรรณ หงส์ดารมภ์, และ กนกวรรณ ธรรมวรรณ. *มองสังคมผ่านวาทกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- กาญจนา แก้วเทพ. "เศรษฐศาสตร์การเมือง 3." *อุดมการณ์ : แนวคิดและการวิเคราะห์* (มกราคม - มีนาคม 2527).
- จารุณี วงศ์ละคร. "วารสารปณิธาน: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา." *อำนาจชี้ชะตาในทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ 14, ฉบับ 1* (มกราคม - มิถุนายน 2561): 135-162.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสาร์. *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอย่างอื่น*. กรุงเทพฯ: วิภาษา, 2554.

ทองกร โภคธรรม. ร่างกายใต้บังการ : *The Chapter "Les Corps Dociles" from Surveiller Et Punir.*

กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2558.

ธงชัย วินิจจะกุล. วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา (*Genealogy*). กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

ธิดารัตน์ มุลลา, และ สมสุข หินวิมาน. "วารสารบรรณศาสตร์ มศว ". การสื่อสารกับการผลิตซ้ำ

เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ผ่าน “หนังสือฮาวทู” 6, ฉบับ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556): 94-103.

ธีรยุทธ บุญมี. มิเชล ฟูโกต์. กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2551.

ราชกิจจานุเบกษา. "พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร ",

หน้า 2424, 2485.

วัชรพล พุทธรักษา. บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2557.

วีระ อัมพันธ์สุข. ความเป็นไทย. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551.

พิมพ์ครั้งที่ 4.

ศุภฤกษ์ รักษาติ. "การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์โรงเรียนและ

กระบวนการกำหนดอัตลักษณ์โรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. พุทธสังคมิวิทยา. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2533.

สายพิน ศุพุทธมงคล, ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, พรรณราย โอสถาภิรัตน์, และ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์.

"สำรวจทฤษฎีร่างกาย." ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. บรรณาธิการ. เผยร่าง-พร่างกาย :

ทดลอง มองร่างภายในศาสนา ปรัชญา การเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และมานุษยวิทยา

(2541): 14 - 50.

สำนักการสังคีต. "ประวัติและบทบาทหน้าที่ (ออนไลน์)."

<https://www.finearts.go.th/performing/categorie/history>.

สุรพงษ์ ชัยนาม. "ปาจารย์สาร." อันโตนิโอ กรัมสกี กับทฤษฎีการครองความเป็นใหญ่ 8, ฉบับ 6 (2524): 73.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

อภิญา เพื่อฟูสกุล. อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎี. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

พิมพ์ครั้งที่ 1.

เอกชัย แสงโสภา. "การสื่อสารต่อผู้ต่อรองความเป็นกะเทยผ่านรายการโทรทัศน์ที่มีการนำเสนอ

บนยูทูปในยุคดิจิทัล." มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2562.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวปิยามา สังขทัตทิมาสังข
วัน เดือน ปี เกิด	1 สิงหาคม 2532
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับสอง) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2555

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY